

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra**

Astos Stanišauskaitės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Tarptautinės teisės reikšmė nacionalinei baudžiamajai teisei
Significance of international law to Lithuanian criminal law

Vadovas doc. dr. Gintaras Švedas

Recenzentas doc. dr. Egidijus Bieliūnas

Vilnius 2007

Turinys

Ižanga	2
I. Tarptautinės ir nacionalinės teisės santykis: sąveikos problematika.....	5
II. Visuotinės žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sutartys – principinių BK nuostatų pagrindas	15
II. 1. Žmogaus teisių chartijos poveikio baudžiamajam įstatymui analizė	15
II. 2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija: tiesioginio taikymo nacionalinėje baudžiamojoje teisėje galimybės	18
III. Jungtinių Tautų konvencijų poveikio aspektai Lietuvos baudžiamajai teisei.....	26
IV. ES teisės aktų reikšmė nacionalinei baudžiamajai teisei	33
IV. 1. Pirminė teisė kaip fundamentalus baudžiamosios teisės kryptių harmonizavimo šaltinis	33
IV. 2. Antrinė teisė – ES ir nacionalinės baudžiamosios teisės derinimo pagrindas	37
IV. 2. 1. Reglamentai	41
IV. 2. 2. Direktyvos.....	44
IV. 2. 3. Sprendimai	49
IV. 2. 4. Pamatiniai sprendimai	50
IV. 2. 5. Bendrieji veiksmai	55
IV. 2. 6. Rekomendacijos ir nuomonės.....	55
IV. 2. 7. Gairės	58
IV. 2. 8. Konvencijos	59
Išvados	64
Literatūros sąrašas.....	66
Santrauka.....	79
Summary	80

Ižanga

Darbo aktualumas. Teisiniu požiūriu, 1991 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir prisiėmus tarptautinius įsipareigojimus, 2004 m. tapus Europos Sąjungos (toliau - ES) nare, tiek tarptautinė, tiek ES teisė virto teisės šaltiniais, t.y. įtakoja nacionalinės teisės teisėkūros procesą. Ir tarptautinių, ir ES teisės normų, reglamentuojančių baudžiamosios teisės klausimus, akceptavimas preziūuoja valstybių bendradarbiavimo poreikį, sprendžiant nusikalstamų veikų, pasižyminčių tarptautiniu aspektu, problematiką. Pastebėtina, jog tarptautinių teisės aktų, vienaip ar kitaip reguliuojančių atskirus baudžiamosios teisės institutus, kriminalizuojančių atskiras nusikalstamų veikų sudėtis, sprendžiančių bausmių ar jurisdikcijos klausimus gausa reikalauja atskiros analizės, pasižyminčios ne poveikio atskiriems baudžiamosios teisės institutams tyrimu, bet konceptualia analize.

Būtent aplinkybė, jog kol kas Lietuvos teisės mokslininkai koncentruojasi atskirų baudžiamosios teisės institutų bei atskirų nusikalstamų veikų sudėčių, įtakojamų tiek tarptautinių, tiek europinių teisės aktų, nagrinėjimu, nulemia šio magistro darbo aktualumą. Autorė mano esant reikalinga pateikti vertinimus, kokiais sąveikos principais nusakomas tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios teisės sistemų santykis, t.y. kaip gali būti konceptualizuojamas minimas santykis ir kokius teisinius padarinius, baudžiamosios teisės atžvilgiu jis sukelia.

Be to, manytina, jog tiek bendrų, tiek specifinių tarptautinių sutarčių ir ES teisės aktų bruožų aptarimas leidžia pagrįsti minimų teisės aktų inkorporavimo, suderinimo su nacionaline teise poziciją. Autorė šiame magistro darbe apsiriboja bendro pobūdžio tarptautinių, ES teisės aktų ir nacionalinio baudžiamąjo įstatymo analize, konkrečius baudžiamųjų įstatymų intervencijos atvejus naudodama kaip iliustratyvius pavyzdžius. Pabrėžtina, jog sąvoka “baudžiamieji įstatymai” šiame darbe vartojama siaurąja prasme, t.y. ji turi būti išimtinai suprantama kaip Lietuvos baudžiamasis kodeksas.

Darbo objektas. Šio darbo tyrimo objektas siejamas su atskirų tarptautinės ir ES teisės aktų rūšių aptarimu. Autorės dėmesys koncentruojamas į tai, kaip Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose atsispindi tarptautinės teisės ir ES nuostatos. Nagrinėjama atskiros ES teisės akto rūšies intervencijos nacionalinei teisei būtinumas, norima įvertinti tarptautinių (plačiąja prasme) įsipareigojimų ir juos nacionalinėje baudžiamąjoje teisėje įgyvendinančių priemonių suderinamumą su baudžiamosios teisės principais.

Autorė siekia bendro pobūdžio analizės: aptarus atskirų teisės aktų rūšių požymius pateikti vertinimus, ar Lietuvos įstatymų leidėjas baudžiamąjoje teisėje tinkamai

įgyvendina prisiimtus įsipareigojimus; be to, pasirinktas darbo objektas suponuoja visų – tarptautinės, ES ir nacionalinės – tarpusavio sistemų santykio aptarimą, įvertinant tiek normines sąsajas, tiek abipusę priklausomybę ir įtaką. Atskiros tarptautinių sutarčių nuostatos šiame darbe naudojamos kaip iliustratyvūs pavyzdžiai, siekiant pagrįsti suformuluotus teiginius apie tinkamą ar netinkamą nacionalinės baudžiamosios teisės nuostatų atitikimą tarptautiniams įsipareigojimams. Remiantis analizuojamų klausimų išvadamis, įvertinamas tarptautinės, ES teisės reikšmingumas nacionalinei baudžiamajai teisei.

Darbo tikslai ir uždaviniai. Šio magistro darbo tikslas – apžvelgti, kokią reikšmę tarptautiniai ir ES teisės aktai turi Lietuvos nacionalinei baudžiamajai teisei, atlikti problemų, kylančių neįgyvendinant tarptautinių aktų arba jų tinkamai neįgyvendinant, analizę. Taip pat darbe siekiama atskleisti šių teisės aktų reikšmę bei vietą Lietuvos teisinėje sistemoje. Autorė, nagrinėdama temą, kelia tokius uždavinius:

1. apžvelgti tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį baudžiamosios justicijos sferoje;
2. išanalizuoti, kokią reikšmę tarptautiniai teisės aktai, reglamentuojantys žmogaus teisių apsaugą, turi nacionalinei baudžiamajai teisei;
3. įvertinti Jungtinių Tautų konvencijų vietą bei reikšmę nacionalinėje baudžiamojoje teisėje;
4. atlikti atskirų ES aktų rūšių analizę, siekiant nustatyti, kokiais būdais jie įgyvendinami nacionalinėje baudžiamojoje teisėje;
5. suformuluoti išvadas apie tarptautinių teisės aktų tinkamumą įgyvendinant juos Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.

Darbo metodai. Analizuojant tarptautinės teisės reikšmę nacionalinei baudžiamajai teisei bei formuluojant darbo išvadas remtasi sisteminiu, loginiu, lyginamuoju, metodais.

Sisteminio metodo naudojimo būtinybę nulėmė autorės iškelti šio darbo uždaviniai: tik sistemiškai apžvelgus tarptautinių ir ES teisės aktų bei nacionalinio baudžiamojo įstatymo reguliuojamas nusikalstamas veikas galima padaryti išvadas apie tinkamą (ar netinkamą) nuostatų įgyvendinimą.

Loginis metodas taikytas nagrinėjant tarptautinių teisės aktų ir Lietuvos baudžiamųjų įstatymų prasmę bei paskirtį.

Teleologiniu metodu aiškinamasi, ar pasiekiamas tikslas, keltas priimant teisės aktus.

Pagrindinis - lyginamasis metodas - taikytas gretinant tarptautinius, ES ir nacionalinius baudžiamosios teisės šaltinius. Be to, juo naudotasi tarpusavyje lyginant tarptautinius teisės aktus, siekiant nustatyti bendrus jų požymius, skirtynes.

Naudoti šaltiniai. Pagrindiniai darbo šaltiniai – nacionaliniai bei tarptautiniai teisės aktai, kurių nuostatų analizė leidžia priėti prie konkrečių išvadų. Pažymėtina, kad nacionalinių teismų praktika nagrinėjamos temos klausimais nėra gausi. Ypač didelis dėmesys skirtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamai doktrinai, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, dėl jos negausumo nagrinėjamos temos aspektu, remtasi menkai; analizuota tarptautinių teismų praktika.

Didelis dėmesys skiriamas Lietuvos mokslininkų doc. dr. G. Švedo, doc. dr. A. Abramavičiaus, doc. dr. E. Bieliūno, habil. dr. V. Vadapalo, doc. dr. D. Jočienės pozicijų aptarimui, taip pat užsienio mokslininkų – J. Pradel, T. Kennedy, P. J. G. Kapteyn publikacijų apžvelgimui.

I. Tarptautinės ir nacionalinės teisės santykis: sąveikos problematika

Tarptautinių sutarčių vietos Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisės sistemoje, galimumo jas taikyti tiesiogiai analizė padės nustatyti tarptautinių baudžiamosios teisės normų reikšmę Lietuvos teisės sistemoje.

Lietuvoje tarptautinės ir nacionalinės teisės santykis nagrinėtas pakankamai plačiai, todėl šiame darbe autorė minimų sistemų sąveikos problematiką nagrinės baudžiamosios teisės aspektu. Kaip teigia doc. dr. A. Nevera¹ - "tarptautinės teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio problema turi būti sprendžiama ne kaip nors specifiškai, o atsižvelgiant į bendrus dėsnius, formuluojamus nagrinėjant tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį, problemą." Šiame skyriuje būtent per bendrų principų prizmę autorė analizuoja tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų sąveikos problematiką; visų pirma apžvelgta, koks ratifikuotų tarptautinių sutarčių ir nacionalinių baudžiamųjų įstatymų santykis, siekiant išsiaiškinti tarptautinių sutarčių tiesioginio taikymo nacionalinėje baudžiamojoje teisėje galimybes. Taip pat analizuojama tarptautinių sutarčių, kurioms nereikalinga ratifikavimo procedūra vieta Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Būtina trumpai paminėti, kad santykiui tarp tarptautinės ir nacionalinės teisės nustatyti egzistuoja dvi teorijos: dualistinė ir monistinė. Dualistinė teigia, kad tarptautinė ir nacionalinė teisė - dvi savarankiškos teisės sistemos, kurios niekada tarpusavyje nesąveikauja, o tarptautinės teisės normoms taikyti kiekvienu atveju yra reikalingas valstybės suverenios valios aktas. Dualizmo atstovas, mokslininkas G. Fitzmaurice² mano, jog subordinacija tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės sistemų nereikalinga; mokslininko nuomone abi šios minimos sistemos turi atskirą savo veikimo sferą, todėl jų sąveikai reikalinga tam tikra koordinacija. Dualizmo teorija yra paplitusi bendrosios teisės sistemos valstybėse.

Monistai pripažįsta tiesioginę sąveiką ir tarptautinės bei nacionalinės teisės sistemų buvimą platesnėje vieningoje sistemoje. Ši teorija akcentuoja nacionalinės teisės normų priklausomumą nuo tarptautinės teisės, nes, anot monistų, valstybės suverenumas remiasi tarptautinės teisės normomis. Šios teorijos atstovų mokslininkų H. Kelsen, H.

¹ NEVERA, Andrius. *Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 19

² KOSKENNIEMI, Martti. *International law aspects of European Union*. The Hague/London/Borton, Kluwer Law International, 1998, p. 170

Lauterpacht³ teigimu, tarptautinės ir nacionalinės teisės sistemų vieningumas toks pat natūralus dalykas kaip įprasta kiekvienos valstybės teisės sistemą laikyti vieninga. Tiek H. Kelsen, tiek H. Lauterpacht polemizuoja G. Fitzmaurice teigdami, jog dviejų nagrinėjamų teisės sistemų normos nėra tokios skirtingos, kad tarptautinė teisė yra priešinga nacionalinei.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁴ (toliau – LR Konstitucija arba Konstitucija) 138 str. 3 d. nustato: “Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.” Analizuodamas šį teiginį, Lietuvos teisės mokslininkas S. Katuoka⁵ daro išvadą, jog “Lietuvos Respublika pasirinko aiškią tarptautinės teisės ir vidaus teisės koordinavimo sistemą, inkorporuojant Seimo ratifikuotas tarptautines sutartis į šalies vidaus teisinę sistemą”. Šiai mokslininko nuomonei pritartina; be to, paminėtina, kad 1995 m. sausio 24 d. išvadoje⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – LR Konstitucinis Teismas arba Konstitucinis Teismas) pažymėjo, jog “šiuo metu Europoje bene labiausiai paplitusi vadinamoji paralelinė tarptautinės teisės ir vidaus teisės derinimo sistema, kuri grindžiama taisykle, kad tarptautinės sutartys transformuojamos (inkorporuojamos į šalies teisės sistemą). Toks tarptautinių sutarčių realizavimo būdas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.”

Taigi sutartys, kurios ratifikuojamos tampa sudėtine teisės sistemos dalimi, o tai reiškia, kad jos taikomos Lietuvos teisinėje sistemoje. Šį teiginį patvirtina ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo⁷ 11 str. 1 d.: “Įsigaliojusias tarptautines sutartis Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti.” Vadinasi, visos tarptautinės sutartys, o taip pat svarbios ir baudžiamajai teisei, jas ratifikavus, tampa sudedamąja Lietuvos teisinės sistemos dalimi ir turi būti taikomos kaip Lietuvos Respublikos įstatymai. Tikslią jų vietą teisės aktų hierarchijoje nusako 1999 m. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas, kur 11 str. 2 d. įtvirtinta tarptautinių sutarčių viršenybė nacionalinių įstatymų atžvilgiu: “Jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas nei Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties normos”. Taigi kolizijos atveju, viršenybė suteikiama

³ *Ibid.*, p. 170-171

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014)

⁵ KATUOKA, Saulius. *Tarptautinė teisė Lietuvos teisinėje sistemoje. Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 45

⁶ Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1995, Nr. 9-199)

⁷ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948)

ratifikuotoms tarptautinėms sutartims. Paminėta, jog kai kurie rusų teisės mokslininkai, pavyzdžiui, G. I. Tunkinas⁸, J. A. Tichomirovas⁹ teigia, jog kiekvienos valstybės nacionalinė teisė (taip pat ir baudžiamoji) turi neprieštarauti tarptautinei, o esant tokiam prieštaravimui turėtų būti taikomos tik tarptautinės teisės normos.

Žvelgiant į cituojamas normas, iš pirmo žvilgsnio, galima padaryti išvadą, kad įtvirtintas tiesioginis ratifikuotų sutarčių taikymas iškilus prieštaravimams tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės; taigi – ir baudžiamojoje teisėje. Visgi praktikoje nėra visai taip, nes tarptautinio akto tiesioginio taikymo galimybė priklauso nuo teisinės veiklos krypties. 1995 m. sausio 24 d. išvadoje¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, pabrėžė, jog “tarptautinės sutartys, taip pat ir Konvencija (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija – A. S.), atskirose teisinės veiklos srityse taikomos nevienodai. Konkrečius jų taikymo būdus ir formas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. Civilinėje teisenoje yra nustatytas tiesioginis tarptautinių sutarčių taikymas kaip jų ir Lietuvos Respublikos įstatymų normų konkurencijos sprendimo būdas: jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis nustatytos kitokios taisyklės negu tos, kurios numatytos Lietuvos Respublikos įstatymuose, tai taikomos tarptautinių sutarčių taisyklės (...). Baudžiamojoje teisenoje minėtas normų konkurencijos sprendimo būdas netaikomas. Šiais atvejais tiesiogiai taikomi Lietuvos Respublikos baudžiamieji ir baudžiamojo proceso įstatymai, o tarptautinės sutartys taikomos tik specialiais šių įstatymų nustatytais atvejais (...).” Kitaip tariant, baudžiamojoje teisėje tiesiogiai taikomi tik vidaus įstatymai. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija, vertindami minėtosios Konvencijos nuostatų taikymą nacionaliniu lygmeniu, suabejojo doc. dr. E. Bieliūnas¹¹ ir

⁸ ТУНКИН Г. И. *Основы современного международного права*. Москва, 1956 p.11

⁹ ТИХОМИРОВ Ю. А. *Публичное право*. Москва, 1995 p. 313-314

¹⁰ *Cit. op. 6*

¹¹ BIELIŪNAS, Egidijus. *Europos žmogaus teisių konvencijos interpretavimas ir Lietuvos teisės tradicijos*. Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija (Konferencijos medžiaga). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, p. 50

doc. dr. G. Goda¹². Autorės pastebėjimu, viena vertus, Konstitucinio Teismo pozicija, jog baudžiamojoje teisėje tarptautinės sutartys tiesiogiai netaikomos, logiška, nes tiesioginis tokių sutarčių taikymas baudžiamojoje teisėje sunkiai įsivaizduojamas: nesant konkrečių baudžiamosios teisės normų tarptautinės sutarties taikymas tampa neįmanomu.

Be to, 1995 m. spalio 17 d. Konstitucinio Teismo nutarime¹³ pažymėta, jog “apskritai tarptautinės teisės ir konkrečiai tarptautinių sutarčių galiojimas valstybės teisinėje sistemoje visada priklauso nuo vidaus teisės”. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso¹⁴ (toliau – LR BK arba BK) 4 str. 1 d. ir 7 str. analizė leidžia daryti išvadą, kad asmuo bus traukiamas baudžiamajon atsakomybėn tik už veikas, kurios buvo įtvirtintos LR BK jo nusikalstamo elgesio metu. Vadinasi, net Lietuvai ratifikavus tarptautinę sutartį, t.y. įsipareigojus ją vykdyti, tačiau BK nenustačius atsakomybės už konkrečią tarptautinėje sutartyje numatytą veiką, asmuo negali būti traukiamas atsakomybėn. Autorės nuomone, išvados logiškumas gali būti pagrįstas baudžiamųjų sankcijų tarptautinėse sutartyse nebuvimu. Be to, baudžiamosios teisės principai, tokie kaip *nullum crimen sine lege*, nusikalstamos veikos sudėtis kaip baudžiamosios atsakomybės pagrindas reikalauja tam tikro aiškumo, nuoseklumo; asmuo visada privalo tiksliai žinoti, kokio elgesio iš jo tikisi valstybė bei kokios numatytos sankcijos esant netinkamam elgesiui. Paprastai tarptautine sutartimi valstybė prisiima įsipareigojimą veiką kriminalizuoti baudžiamuoju įstatymu, t.y. pati valstybė nustato konkrečias priemones kaip toji sutartis bus vykdoma nacionalinėje baudžiamojoje teisėje, kokios sankcijos bus numatomos.

Paminėtina, jog tarptautinės sutarties, o taip pat ir minėtosios Konvencijos nuostatų inkorporavimas į baudžiamuosius įstatymus, t.y. į nacionalinę teisę, atitinka

¹² GODA, Gintaras. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir Lietuvos Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos. *Teisės problemos*, 1995, Nr. 3 p. 9

¹³ Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos (Valstybės žinios, 1995, Nr. 86-1949)

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741)

ir tarptautinių teismų formuojamą praktiką. Pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių teismas 1978 m. byloje *Ireland v. The United Kingdom*¹⁵ konstatavo, jog Konvencijos inkorporavimas į valstybių vidaus teisę - pageidautinas, tačiau tai nėra valstybių pareiga. Kitaip sakant, teismas išsakė poziciją, jog svarbu, kad valstybė laikytųsi prisiimtų įsipareigojimų, tačiau ji gali rinktis įgyvendinimo metodus, nustatyti konkretų gynimo mechanizmą. Pažymėtina, jog daugelyje tarptautinių sutarčių nustatomi tik bendri principai, todėl tiesioginis tarptautinės sutarties taikymas, esant įpareigojimui bausti už konkrečią nusikalstamą veiką, neįmanomas.

Kita vertus, aptariant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją¹⁶ (toliau - EŽTK arba Konvencija), kuri yra tiesioginio taikymo sutartis (angl. *self-executing treaty*), o jos normos - pakankamai konkrečios. Lietuvos teisės mokslininkai habil. dr. V. Vadapalas¹⁷, doc. dr. D. Jočienė¹⁸ tyrinėję aptariamą problemą, galiausiai priėjo prie išvados, jog tiesioginis Konvencijos taikymas galimas ir baudžiamojoje teisėje. Doc. dr. J. Žilys¹⁹, vertindamas Konstitucinio Teismo poziciją, teigė, jog "(...) Teismas iš esmės nepaneigė Konvencijos taikymo principo, o tik teigė, kad be konkrečių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės normų taikymo neįmanoma įgyvendinti Konvencijos nuostatų". Autorė pabrėžia, jog aptariamoji Konvencija - pakankamai specifinė sutartis, kurios 1 str. ir 13 str. įpareigoja valstybes ją tiesiogiai taikyti vidaus teisėje. Pažymėtina, jog būtent aptariamasis Konvencijos tiesioginis taikymas baudžiamojoje teisėje Lietuvai nesukeltų nepatogumų. Visų pirma dėl to, jog nacionaliniai baudžiamieji įstatymai įtvirtina lygiai tokias pačias teises ir laisves, kokias garantuoja Konvencija. Šitaip įstatymų leidėjas išvengia galimų

¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1978 m. sausio mėn. 18 d. sprendimas byloje 5310/71, *Ireland v. The United Kingdom*, A25

¹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987)

¹⁷ VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje*. Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998, p. 191

¹⁸ *Ibid.*, p. 24-25

¹⁹ ŽILYS, Juozas. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 171

spekuliavimų interpretuojant Konvencijos nuostatas bei taikant vidaus baudžiamąją teisę.

Būtina paminėti, kad ir pats BK nenumato, jog tarptautinės sutartys negali būti tiesiogiai taikomos baudžiamojoje teisėje, t.y. Seimas - įstatymų leidėjas niekada nenustatė, kad baudžiamojoje teisėje Konvencija (ir apskritai - tarptautinės sutartys) tiesiogiai netaikoma. Viena vertus, tokia įstatymų leidėjo pozicija gali būti vertintina kaip sąmoninga - įtvirtinus tiesioginį tarptautinių sutarčių taikymą, praplatėja BK veikimo ribos, o tai abejotina, nes baudžiamoji teisė pasižymi analogijos neleistinumo tradicija bei griežta jos interpretacija. Be to, baudžiamajame įstatyme įtvirtinta formalistinė nusikalstamos veikos samprata, reikalaujanti eliminuoti analogijos taikymo galimybę. Pažymėtina, tiesioginį tarptautinių sutarčių taikymą BK numato tik tam tikrais išimtiniais atvejais. Pavyzdžiui, LR BK 9 str. 2 d. įtvirtinta, jog "užsienietis, padaręs nusikalstamą veiką Lietuvos Respublikoje ar kitos valstybės teritorijoje, išduodamas atitinkamai valstybei arba perduodamas Tarptautiniam baudžiamajam teismui tik remiantis Lietuvos Respublikos tarptautine sutartimi arba Jungtinių Tautų Organizacijos Saugumo Tarybos rezoliucija." Kitaip tariant, manytina, jog įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į baudžiamojo įstatymo konkretumo ir aiškumo principus, siekia sudaryti tinkamas sąlygas baudžiamojo įstatymo taikymui.

Kita vertus - minėtoji Konstitucinio Teismo išvada nėra imperatyvi, t.y. ji turi rekomendacinį pobūdį, o galutinį sprendimą aptariamuoju klausimu priima Seimas. Tiesa, tą daryti gali tapti sudėtinga dėl baudžiamosios teisės specifikos, tačiau, būtina pabrėžti, Lietuvos teisinėje sistemoje baudžiamoji teisė užima lygiai tokią pačią vietą kaip ir kitos teisės šakos.

Minėta, jog baudžiamajame įstatyme neįtvirtinta, jog Konvencija negali būti taikoma tiesiogiai. Kaip tiesioginio Konvencijos taikymo pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) 2003 m. balandžio 29 d.

nutartį²⁰, kurioje Teismas pažymėjo, jog "Lietuva pripažįsta Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją, didžiulę reikšmę Lietuvos teismų praktikai turi šio principo (dvigubos teisinės atsakomybės draudimo – A. S.) aiškinimas remiantis analogiškų bylų sprendimais Europos žmogaus teisių teisme. Priimdama sprendimą dėl kasacinio skundo kolegija remiasi reikšminga mūsų nagrinėjamam atvejui France Fischer prieš Austriją byla (2001 08 29)." Faktas, jog bendro pobūdžio sutartis – Konvencija – tiesiogiai taikoma baudžiamojoje teisėje gali būti interpretuojamas kaip tinkamų garantijų asmens teisėms suteikimas.

Be to, rusų teisės profesorius G. V. Ignatenko²¹, tyrinėdamas tarptautinės sutarties ir baudžiamosios teisės santykį, teigia, kad valstybės, sudarydamos tarptautinę sutartį, baudžiamosios teisės požiūriu išsprendžia tokius klausimus kaip – nusikaltimų, keliančių grėsmę tarptautinei bendruomenei, kvalifikavimas; normų, apibrėžiančių nusikalstamas veikas, įtraukimas į nacionalinę baudžiamąją teisę kartu nusprendžiant ir dėl bausmių sunkumo; jurisdikcijos klausimai; bendradarbiavimo, įgyvendinant baudžiamąjį persekiojimą, klausimai. Vadinas, galima teigti, jog tarptautinė teisė nacionalinę baudžiamąją teisę veikia tokiais aspektais: valstybei nustatoma pareiga nacionaliniuose įstatymuose konstruoti nusikalstamų veikų sudėtis, turinčias tarptautinėse sutartyse įtvirtintus požymius, t.y. įstatymų leidėjui LR BK specialiojoje dalyje suformuluoti draudžiamąsias normas; už įtvirtintas nusikalstamas veikas numatyti sankcijas, t.y. išspręsti bausmių klausimą; išspręsti jurisdikcijos ribų klausimus.

Atliktoji teisės aktų bei Konstitucinio Teismo formuojamos doktrinos analizė leidžia prieiti prie išvados, kad tarptautinės sutartys, kurios reguliuoja baudžiamosios teisės klausimus, nėra tiesioginio taikymo. Tokių tarptautinių sutarčių nuostatos turi būti perkeliamos į Lietuvos nacionalinę teisę, t.y. inkorporuojamos į baudžiamąjį įstatymą. Kitaip tariant, prisiėmus tarptautinį įsipareigojimą, tarptautinės sutarties įgyvendinimas baudžiamojoje teisėje taps įmanomu tik tokios sutarties nuostatas perkėlus į nacionalinę teisę, nes daugelyje

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. balandžio mėn. 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo S. N. kasacinį skundą, Nr. 2K - 322/2003

²¹ Игнатенко Г. В. *Международное право*. Москва: Высшая школа, 1995, p. 284

tarptautinių sutarčių nustatomi bendrieji principai, kurių įgyvendinimo metodus renkasi pačios valstybės.

Tačiau kai kurių tarptautinių sutarčių nuostatų, garantuojančių žmogaus teises ir laisves, taikymas baudžiamojoje teisėje įmanomas. Pabrėžtina, jog tiesioginis tokių sutarčių taikymas baudžiamojoje teisėje įmanomas tik tada, kai tai yra bendro pobūdžio sutartis, garantuojanti žmogaus teises ir laisves. Kitais atvejais visada išlieka rizika pažeisti vieną esminių baudžiamosios teisės principų, - pagal kurią baudžiamosios atsakomybės pagrindu gali būti tik nusikalstamos veikos sudėtis.

Kitas aspektas, kurį būtina aptarti nagrinėjant tarptautinės ir nacionalinės teisės santykio klausimą - neratifikuotų tarptautinių sutarčių vieta Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, nes kolizijos atveju Tarptautinių sutarčių įstatymas pirmenybę suteikia tik ratifikuotoms sutartims. Konstitucinis Teismas jau minėtame 1995 m. spalio 17 d. nutarime taip apibrėžė Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, nereikalaujančių ratifikacijos, teisinę galią Lietuvos teisės sistemoje: “(...) įstatymo 12 str. nuostata, jog “įstatymo galią turi Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys”, t.y. ir Seimo neratifikuotos tarptautinės sutartys, nepagrįstai išplečia jų juridinę galią Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje. Šiuo požiūriu ginčijamo įstatymo 12 str. nuostata, kad Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys “turi įstatymo galią”, prieštarauja Konstitucijos 138 str. 3d. Konstitucinis Teismas taip pat pažymi, kad po Konstitucijos įsigaliojimo sudarytų ir įsigaliojusių, bet neratifikuotų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių teisinė galia nelieka neapibrėžta, kaip teigiama Vyriausybės prašyme. Jos turi kiekvienam teisės aktui būdingą teisinių santykių subjektams privalomąją galią. Tačiau jų juridinė galia nuo ratifikuotų sutarčių skiriasi tuo, kad jos neturi prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams.”

Iš to, prof. V. Vadapalo²² nuomone, galima padaryti tokias išvadas: pirma, ratifikavimo nereikalaujančių įsigaliojusių LR tarptautinių sutarčių teisinė galia yra žemesnė už įstatymų teisinę galią; antra, LR tarptautinės sutartys nereikalaujančios ratifikacijos, bet įsigaliojusios iki tol, kai įsigaliojo Konstitucija (t.y. 1992 m. lapkričio 2 d.), turi įstatymo galią. Jos tokią galią išsaugo ir po Konstitucijos įsigaliojimo.

²² VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje. Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998, p. 187

Kiek kitokią poziciją pateikia LAT senatas 2000 m. gruodžio 21 d. nutarime Nr. 28²³ “Dėl teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas”. LAT nuomone, esant kolizijai tarp tarptautinės ir nacionalinės teisės normų, turi būti taikomos tarptautinės sutartys, nepriklausomai nuo to jos ratifikuotos, ar ne. Toks sprendimo būdas įtvirtintas ir kai kuriuose specialiuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso Kodeksas²⁴ nustato, kad “Jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytos kitokios normos, negu tos, kurias numato šis Kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių normos”, t.y. aukštesnė galia suteikiama visoms Lietuvos Respublikos sudarytomis tarptautinėms sutartims, neatsižvelgiant į tai ratifikuotos jos ar ne.

Tačiau baudžiamoji teisė čia vėlgi turi savo specifiką. Iš esmės, autorės nuomone, tiek tarptautinė sutartis, kuriai reikalinga ratifikavimo procedūra, tiek tarptautinė sutartis, kurios ratifikuoti nereikia, nacionalinėje baudžiamajoje teisėje negali būti taikomos tiesiogiai. Ratifikavimas – vienas iš valstybės įsipareigojimo būdų, išreiškiantis valstybės sutikimą. Ratifikavimo procedūros sudėtingumas ir sutarties ratifikavimo subjektas pabrėžia minimų sutarčių reikšmę. Tuo tarpu tvirtinti tarptautines sutartis gali ir Vyriausybė nutarimu, tačiau, minėta, tokia sutartis neturės prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir Lietuvos Respublikos įstatymams. Tai reiškia, jog galima situacija, kad Vyriausybės patvirtinta tarptautinė sutartis gali prieštarauti LR BK – baudžiamajam įstatymui. Tokios situacijos, tiesa, kol kas tik teorinės, sprendimas pakankamai aiškus: pagal galiojančius principus bei suformuotą praktiką, negalioja joks aktas, priešingas Konstitucijai ar įstatymams. Vadinas, galima svarstyti galimybę į baudžiamąjį įstatymą perkelti nuostatas, suderintas su galiojančiais teisės aktais, t.y. į valstybės vidaus teisę tinkamai inkorporuoti ratifikavimo nereikalaujančią tarptautinę sutartį.

Taigi žvelgiant per nagrinėjamos temos prizmę, tarptautinės sutarties – tiek ratifikuotos, tiek tokios, kuriai nereikalinga ratifikavimo procedūra - nuostatos gali prieštarauti ir baudžiamajam įstatymui. Iš esmės, kolizija galėtų būti sprendžiama esamus neatitikimus ar prieštaravimus suderinant su nacionaliniais teisės aktais. Iš principo tokia situacija – teorinė, nes LR Konstitucija numato prevencinę neratifikuotos sutarties konstitucingumo kontrolę, t.y. valstybė gali neratifikuoti tarptautinės sutarties, kuri prieštarauja Konstitucijai arba ratifikuoti ją su išlyga. Esant tarptautinių sutarčių, kurioms nereikalinga ratifikavimo procedūra, kolizijai, autorės nuomone, sprendimo būdas yra

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato teisėjų 2000 m. gruodžio mėn. 21 d. nutarimas Nr. 28 Dėl teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340)

lygiai toks pat, koks ir ratifikuotinių sutarčių atveju, t.y. nacionalinių baudžiamųjų ir tarptautinių aktų derinimas.

Taigi, galima daryti išvadą, kad tarptautinės sutartys baudžiamosios justicijos klausimais turi būti perkeltamos į nacionalinius įstatymus, pačiai valstybei apsisprendžiant dėl tinkamiausių įgyvendinimo metodų kiekvienu konkrečiu atveju. Svarbu pabrėžti, kad įgyvendinant tarptautines sutartis Lietuvos baudžiamojoje teisėje reikia įvertinti tos sutarties nuostatų privalomumą ar rekomendacinį pobūdį bei jau esamą dalinį, tam tikrais atvejais, net visišką suderinamumą su nacionalinėmis baudžiamosios teisės normomis.

II. Visuotinės žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sutartys – principinių BK nuostatų pagrindas

II. 1. Žmogaus teisių chartijos poveikio baudžiamajam įstatymui analizė

Lietuva, prisijungusi prie pagrindinių tarptautinės teisės aktų, įsipareigojo nuosekliai juos įgyvendinti nacionalinės teisės sistemoje, o taip pat ir baudžiamojoje justicijoje.

Šiame magistro darbo skyriuje autorė analizuoja atskirų dokumentų, sudarančių žmogaus teisių chartiją, poveikį baudžiamajam įstatymui. Pabrėžtina, jog nesiekama detalios konkrečių normų analizės. Priešingai – keliamas uždavinys nustatyti, ar tarptautinių dokumentų garantuojamos teisės ginamos ir baudžiamojo įstatymo nuostatomis, tačiau apsiribojama iliustratyviais pavyzdžiais; kiekvienas dokumentas, sudarantis Žmogaus teisių chartiją, apžvelgiamas svarbiausiais aspektais, reikšmingais nacionalinei baudžiamajai teisei.

Žmogaus teisių chartija - kompleksinis dokumentas, kurį sudaro 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1966 m. Pilietinių ir Politinių teisių paktas²⁵ bei tais pat metais priimtas Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas²⁶ ir jų papildomi protokolai.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę Lietuvos Aukščiausioji Taryba pareiškė ištikimybę visuotinai pripažintoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei įsipareigojo laikytis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, prisijungė prie minėtųjų paktų.²⁷ Doc. dr. G. Švedo²⁸ teigimu - "šis sprendimas leido Lietuvos teisinėje sistemoje dar nuosekliau įtvirtinti žmogaus teises ir laisves, numatyti jų apsaugos realizavimo mechanizmą". Pažymėtina, kad toks Tarybos įsipareigojimas implikavo nacionalinio baudžiamojo įstatymo, siekiančio tapti asmens teisių garantu, raidą.

Nepaisant to, kad Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, kurią P. R. Ghandhi²⁹ apibūdina pirmuoju universaliu žmogaus teisių standartu, yra rekomendacinio pobūdžio aktas, tačiau jos nuostatos, kaip kodifikuojančios paprotines tarptautines normas, privalomos valstybėms. Lietuvos baudžiamoji teisė taip pat įtakojama minimos

²⁵ Pilietinių ir Politinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288)

²⁶ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290)

²⁷ Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų (Valstybės žinios, 1991, Nr. 9-244)

²⁸ ŠVEDAS, Gintaras. Kada Lietuva ratifikuos Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvenciją?, *Teisės problemos*, 1994, Nr. 3 p. 6

²⁹ SIMMA, Bruno *The Charter of the United Nations. A commentary*. Oxford University press, 2002, p. 925

Deklaracijos: joje įtvirtintos teisės ne tik garantuojamos LR Konstitucijos, bet už teisių pažeidimą numatyta ir baudžiamoji atsakomybė. Pavyzdžiui, nuostata, kad asmuo už veiką atsako tik tada, kai jis kaltas tos veikos padarymu bei veikos padarymo metu įstatymai taip elgtis (plačiaja prasme) draudė (BK 2 str. 3 d.) atitinka Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 str., kur pasakyta “Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie jų įvykdymo metu nebuvo laikomi nusikaltimais pagal valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę” bei LR Konstitucijos 31 str. 4 d. “Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu”. Kitaip tariant, tam tikrų Konstitucijos garantuojamų principų apsaugos mechanizmas kuriamas baudžiamuoju įstatymu.

Tiesa, reikia pažymėti, kad Tarptautinis Pilietinių ir Politinių teisių paktas yra tiesioginio taikymo aktas, įtvirtinantis elgesio įpareigojimus valstybei bei įsteigiantis žmogaus teisių komitetą, į kurį su individualia peticija gali kreiptis fizinis asmuo. Nepaisant to, kad komiteto priimami sprendimai yra rekomendacinio pobūdžio, tačiau valstybė juos vykdo. Pavyzdžiui, Lietuvai pralaimėjus bylą prieš J. F., Vyriausybė priėmė nutarimą dėl priteistos kompensacijos sumokėjimo iš valstybės biudžeto.³⁰

Tarptautinio Pilietinių ir Politinių teisių pakto svarbą rodo ir 2001 m. sausio 11 d. Konstitucinio Teismo nutarimas³¹, kuriame nacionalinio įstatymo atitikimas Konstitucijai argumentuojama šio pakto nuostatomis: “BK 7 str. normos derinasi su tarptautinės teisės aktų nuostatomis, kad niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų vykdymo momentu galiojusius valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais, kad negali būti skiriama bausmė, griežtesnė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo momentu (Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 str. 1 d., Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 str. 2 d., Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 str. 1 d.). Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 15 str. 1 d. taip pat numatyta: “Jeigu po šio nusikaltimo padarymo įstatymas nustato lengvesnę bausmę, pažeidėjas turi tuo pasinaudoti.”, (...) todėl darytina išvada, kad BK 7 str. 2 d. neprieštaruja Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui”. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija pabrėžia nuoseklų prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymąsi, o taip pat pagarbą žmogaus teisėms, tinkamą apsauginių teisės normų raidą.

³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl kompensacijos pagal Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto sprendimą dydžio ir išmokėjimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5621)

³¹ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio mėn. 11 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2001, Nr. 5-143)

Doc. dr. J. Žilio³² pastebėjimu – tarptautinės teisės doktrinoje pripažįstama, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra vienos teisinės prigimties, o Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas – kitokios prigimties. Kitaip tariant, nors neneigtina nė vieno tarptautinio teisės akto svarba, tačiau įtakos nacionalinei teisei, o ypač – baudžiamajai, požiūriu reikšmė skirtinga. Vienu tarptautinių sutarčių, užtikrinančių žmogaus teisių apsaugą, reikšmingumą nacionalinės baudžiamosios teisės kontekste galima apibūdinti kaip ypač svarbų, o tokios sutarties nuostatas įvardinti kaip tiesiogiai įtakojančias baudžiamojo įstatymo normas. Kitų poveikis apibūdinamas kaip ne toks ryškus, teigtina, - fakultatyvinis.

Lyginant tarpusavyje Pilietinių ir Politinių teisių paktą ir Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, nors abu priimti tais pačiais metais, tačiau yra skirtingi - Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto nuostatos nėra tokios imperatyvios kaip Tarptautinio Pilietinių ir Politinių teisių pakto, t.y. ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte įtvirtinami elgesio įpareigojimai. Šiuo atveju valstybė įpareigojama siekti tam tikro rezultato, pavyzdžiui įpareigojimas užtikrinti profesinių sąjungų teisę vykdyti savo veiklą nekliudomai. Ši universali tarptautinė sutartis nėra tiesioginio taikymo. Baudžiamąja teisine prasme ji svarbi, nes netinkamas kai kurių jos nuostatų įgyvendinimas nacionaliniuose įstatymuose užtraukia baudžiamąją atsakomybę, kurią reglamentuoja BK XXVII skyrius “Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens socialinėms teisėms”. Šiame skyriuje numatytos dvi nusikalstamos veikos – darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimas bei trukdymas profesinių sąjungų veiklai; iš esmės pakto įpareigojimai užtikrinti darbo sąlygas, atitinkančias saugos ir higienos reikalavimus bei kiekvieno žmogaus teisę steigti profesines sąjungas ar stoti į pasirinktą profesinę sąjungą savo ekonominiams bei socialiniams interesams tenkinti, užtikrinami ne baudžiamaisiais įstatymais, bet kitais nacionaliniais teisės aktais (pvz. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas³³, Profesinių sąjungų įstatymas³⁴ ir pan.), tačiau baudžiamąją atsakomybę užtraukia būtent tam tikrų įpareigojimų, nustatytų nacionalinės teisės aktais, nepaisymas.

Vertinant visus tris aptartus tarptautinės teisės aktus, galima daryti išvadą, kad jie įtvirtina daugumą tų pačių (ar bent jau panašių) žmogaus teisių. Mokslininko L. Bartels³⁵

³² ŽILYS, Juozas. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 21(13) p. 58

³³ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170)

³⁴ Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas (Valstybės žinios, 1991, Nr. 34-933)

³⁵ BARTELS, Lorand. *Human rights conditionally in the EU's International agreements*. Oxford University press, 2005, p. 89

pastebėjimu – būtent Žmogaus teisių chartija buvo demokratinių principų ir žmogaus teisių pagarbos pradžia. Dauguma įtvirtintų teisių tapo nacionaliniais konstituciniais principais, o tie, kurie svarbūs baudžiamąja teisine prasme, konkretizuojami Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose. Pastarųjų pažeidimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę - taip garantuojamas žmogaus teisių laikymasis, sukuriamas efektyvus mechanizmas, kad žmogaus teisių išvardijimas netaptų tik deklaracija. Šiuo požiūriu tarptautinė teisė žmogaus teisių chartijoje tik pateikia pagrindines, svarbiausias žmogaus teises, kartais nustatydamas mechanizmą individui gintis nuo valstybės daromų pažeidimų.

Be to, mokslininkų A. Rosas ir J. Helgensen³⁶ teigimu, žmogaus teisių koncepcija nuolat plėtojasi ir įgauna naujas formas. Todėl aptariamoji žmogaus teisių chartija yra pirmasis, universalus tokios pobūdžio dokumentas, tačiau detali jo analizė (ko, pažymėtina, autorė šiame darbe nesiekia) turi būti atliekama neizoliuotai nuo kitų panašaus pobūdžio tarptautinių dokumentų.

Pabrėžtina, jog tarptautinių žmogaus teisių standartų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamajoje teisėje gali pasireikšti tik per teisės normas, nustatančias ne tik konkrečių veikų sudėtis, bet ir bendruosius principus, kuriais vadovaujamosi taikant baudžiamąjį įstatymą. Tik konkreta turinio suteikimas vienai ar kitai asmens teisei suponuos valstybės pareigą tinkamai reaguoti į pažeidimus. Analizuojami tarptautiniai dokumentai, ypač Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, individo teises numato kaip siektiną idealą, kurio nacionalinis apsaugos mechanizmas priklauso nuo įstatymo leidėjo valios.

Reziumuojant galima teigti, kad nagrinėjami aktai suteikia valstybei diskreciją pasirinkti optimaliausią būdą, šių teisių įgyvendinimui; tik jų neįgyvendinimas ar įgyvendinimas netinkamai valstybė gali patirti ekonominių nuostolių.

Apibendrinant Lietuvos situaciją, galima daryti išvadą, kad Lietuva laikosi žmogaus teisių chartijos; nacionaliniai baudžiamieji įstatymai suderinti su tarptautiniais įsipareigojimais. Nors dauguma Žmogaus teisių chartijos principų įgijo konstitucinių principų pobūdį, t.y. yra visuotinai privalomi ir bet kokie kiti teisės aktai, vadinasi ir baudžiamieji, turi juos atitikti, tačiau būtent baudžiamosios teisės normomis principai įgauna normatyvinį apsauginį pobūdį.

II. 2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija: tiesioginio taikymo nacionalinėje baudžiamajoje teisėje galimybės

1950 m. Europos Tarybos priimta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Lietuvos ratifikuota 1995 m., tapo vienu svarbiausiu regioniniu

³⁶ ROSAS A.; HELGENSEN J. *Rights in Changing East/West perspective*. London: Pinter Publisher, 1990, p. 52

tarptautinės teisės dokumentu, suteikiančiu teisę efektyviais ginti pažeistas teises. Šiame darbo skyriuje autorė analizuoja ne konkrečių, Konvencijos garantuojamų teisių reikšmę baudžiamajam įstatymui, bet siekia nustatyti, ar Konvencijos nuostatos reikšmingos tiek konstruojant nusikalstamų veikų sudėtis, tiek formuojant baudžiamosios atsakomybės institutus. Atkreipiamas dėmesys į tiesioginio Konvencijos taikymo nacionalinėje baudžiamojoje teisėje galimybę. Šiame magistro darbo skyriuje analizuojamos Konvencijos nuostatų užtikrinimas baudžiamuoju įstatymu, nuostatų prigimtis. Atskirais pavyzdžiais siekiama atskleisti Konvencijos reikšmę teisėkūros ir baudžiamosios teisės aiškinimo procesuose.

Ši Konvencija ir jos papildomi protokolai vertintini kaip vieni pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių tarptautinių dokumentų, kurie nustato pagrindines žmogaus teises ir laisves: žmogaus teisę gyventi, žmogaus teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę, teisę į asmeninio gyvenimo neliečiamybę, minties, sąžinės ir religijos laisvę, draudimą žmogų kankinti, su juo žiauriai elgtis, žeminti jo orumą, laikyti žmogų vergijoje ar nelaisvėje, versti dirbti priverstinį ar privalomąjį darbą, teisę į gynybą ir kt.³⁷

Konvencijos nuostatos yra tapusios LR Konstitucijos principais, o baudžiamosios teisės uždavinys – tų principų konkretinimas, teisinių santykių suregulavimas. Kaip pažymi profesorius J. Pradel³⁸ - vienos Konstitucijos nuostatos yra tokios, kad veikia visas (arba daugumą) teisės šakų, kitos didžiausią įtaką daro baudžiamajai teisei. Šiame magistro darbo poskyryje autorė apsiribos glausta analize tų principų, kurie daro didžiausią įtaką nacionalinei baudžiamajai teisei.

Jau pats pirmasis konvencijos straipsnis pabrėžia universalų Konvencijos pripažįstamų žmogaus teisių pobūdį: Konvencija gina ne tik piliečių, bet ir užsieniečių, asmenų be pilietybės bei neveikusių asmenų, tokių kaip vaikai ir invalidai, teises.³⁹ Ratifikuodama šią konvenciją Lietuva, kaip ir visos valstybės, įsipareigojo, kad nacionalinė teisė atitiktų konvencijos nuostatas bei imtis priemonių esant konvencijos saugomų teisių ir laisvių pažeidimams. Be to, ir pati konvencija įtvirtina efektyvų mechanizmą savo saugomoms teisėms ginti – esant atitinkamoms sąlygoms kiekvienas fizinis asmuo gali kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą.

Taip pat, reikia pažymėti, kad EŽTK Lietuvos baudžiamajai teisei, o ypač baudžiamajam procesui, yra reikšminga: jos nuostatos dažnai interpretuojamos ne tik

³⁷ Atskirų socialinių grupių teisių padėtis ir kitos žmogaus teisių įgyvendinimo aktualios problemos. *Prekybos žmonėmis prevencija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0103923.doc>

³⁸ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 60

³⁹ GOMIEN, Donna. *Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1995, p. 9

Konstitucinio, bet ir bendrosios kompetencijos teismų, atsižvelgiama į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Viena dažniausiai su baudžiamąja teise siejamų konstitucinių nuostatų, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 str. “žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas”; EŽTK taip pat nustatyta, kad kiekvieno žmogaus teisė gyventi saugoma įstatymo. Šiuo atžvilgiu atskirą normų grupę sudaro BK specialiojoje dalyje įtvirtinta normų grupė “Nusikaltimai žmogaus gyvybei”, kur reglamentuota baudžiamoji atsakomybė už veikas, kuriomis kėsinama aukščiausią vertybę – žmogaus gyvybę. Būtina paminėti ir Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimą,⁴⁰ kuriame konstatuota, kad “pagal senąją BK mirties bausmė prieštarauja Konstitucijai, nes paskyrus mirties bausmę ir ją įvykdžius žmogaus gyvybės nebelieka, o kartu paneigiama ir šio žmogaus prigimtine teisė į gyvybę, kurią gina Konstitucijos norma”.

Tačiau būtina nepamiršti, kad EŽTK leidžia atimti žmogaus gyvybę vykdant nuosprendį, nebent valstybė būtų ratifikavusi jos 6-ąjį protokolą, draudžiantį taikyti mirties bausmę. Kaip pažymi LR Konstitucinio Teismo teisėjas doc. dr. A. Abramavičius⁴¹ “Konstitucinis Teismas ne tik remiasi Konvencijos straipsnio tekstu, bet ir atsižvelgia į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką”. Vadinasi, interpretuojant nacionalines baudžiamosios teisės normas, kuriomis nustatomas mechanizmas Konvencijos garantuojamiems teisiniams santykiams sureguliuoti, reikia nuodugnios paties Konvencijos teksto analizės, kuris negali būti įsivaizduojamas be Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos išmanymo. Pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių teismas byloje Tyreris prieš Jungtinę Karalystę⁴² pažymėjo, jog “negalima taikyti bausmių, prieštaraujančių 3 str., nors jos ir galėtų turėti teigiamą poveikį”. Vadinasi, nuosekliam, o ne fragmentiškam Konvencijos nuostatų išmanymui, reikalinga Europos žmogaus teisių teismo bylų analizė. Teisingas Konvencijos nuostatų semantikos suvokimas suponuoja ir teisingą nacionalinių baudžiamojo įstatymo normų aiškinimą bei taikymą.

Be to, tiek Konstitucinis Teismas, tiek LAT savo praktikoje remiasi Konvencijos nuostatomis bei Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Pavyzdžiui, kasacinėje byloje⁴³ Teismas pažymėjo, kad “nusikalstamos veikos būtų aiškiai apibrėžtos įstatyme,

⁴⁰ Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio mėn. 9 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1998, Nr. 109-3004)

⁴¹ ABRAMAVIČIUS, Armanas. *Lietuvos baudžiamosios teisės konstituciniai principai Europos Sąjungos teisės kontekste*. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė (konferencijos medžiaga). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004, p. 127

⁴² BERGER, Vincent. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 65-66

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo J. J. kasacinį skundą, Nr. 2K-218/2004

tai ir būna, kai individas iš atitinkamo įstatymo teksto arba prireikus pasitelkęs teisminį to įstatymo interpretavimą turi galimybę žinoti, kokie jo veiksmai ar neveikimas gali užtraukti atsakomybę. Šioje J. J. byloje minėtų konvencinių nuostatų prisilaikyta.”. Kitaip tariant, Konvencijos įtaka pasireiškia ne tik tiesiogiai koreguojant baudžiamojo įstatymo nuostatas, tačiau ir jas interpretuojant. Pabrėžtina, kad tik teisės aktai, sukuriantys mechanizmą Konvencijos garantuojamų teisių gynybai, esant reikalui gali būti interpretuojami kaip nepažeidžiantys Konvencijos nuostatų.

Autorė pažymi, jog šiame darbe Konvencijos įtaka analizuojama tik materialiosios teisės požiūriu, nesigilinant į procesines garantijas. Užtikrinant visų Konvencijoje garantuojamų asmens teisių apsaugą, baudžiamojoje teisėje įtvirtinama apsaugos priemonių sistema, t.y. nustatoma baudžiamoji atsakomybė. Be to, šalia baudžiamųjų įstatymų, priimami ir kiti teisės aktai, leidžiantys sukurti efektyvesnę apsaugą (pvz. Psichikos sveikatos priežiūros įstatymas⁴⁴). Tiesa, tiek baudžiamieji įstatymai, tiek kiti teisės aktai, priklausomai nuo Europos žmogaus teisių teismo, Žmogaus teisių komisijos priimtų sprendimų (plačiau prasme), buvo koreguojami.

Doc. dr. E. Bieliūno⁴⁵ pastebėjimu, “per palyginti neilgą laikotarpį nė viena byla dar nesibaigė net peticijos pateikimu, nekalbant apie pripažinimą, kad Lietuvos valstybė pažeidė Konvencijos normas”. Šitaip buvo rašyta 1997 m., kai toks mažas peticijų skaičius, visų pirma reiškė pakankamai gerą pasiruošimą Konvencijos ratifikavimui; o antra – asmenų teisinė sąmonė dar nebuvo tokia brandi, kad galėtų suformuluoti tinkamus argumentus tokioms peticijoms pateikti. Tačiau dabar, praėjus dešimčiai metų, minėtų institucijų sprendimai implikavo ne tik nacionalinio baudžiamojo įstatymo korekcijas, bet ir kai kurių kitų nacionalinių teisės aktų revizijas, siekiant efektyvesnio Konvencijos garantuojamų teisių apsaugos mechanizmo.

Pažymėtina, jog tokios korekcijos inicijuojamos nebūtinai neigiamų tarptautinių žmogaus teisių gynybos institucijų sprendimų pagrindu. Ne retai ir Lietuvos teisės mokslininkai išvelgia tam tikrų reguliavimo neatitikimų. Tarkim, doc. dr. D. Jočienė⁴⁶, analizuodama Konvencijos ir nacionalinio baudžiamojo įstatymo nuostatas pastebi, jog blanketinių dispozicijų įtvirtinimas LR BK neatitinka Konvencijos 7 str. įtvirtinto principo *nullum crimen sine lege*, nes minėtosios dispozicijos neapibrėžia nusikaltimo sudėties bei siūlo to atsisakyti. Doc. dr. A. Vaišvila⁴⁷ apibūdindamas blanketines

⁴⁴ Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas (Valstybės žinios, 1995, Nr. 53-1290)

⁴⁵ BIELIŪNAS, Egidijus. *Pirmosios bylos iš Lietuvos Europos žmogaus teisių komisijoje. Žmogaus teisių apsaugos mechanizmas. Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997, p. 67

⁴⁶ JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 194

⁴⁷ VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 269

dispozicijas teigia, jog šios nurodo, kad tam tikro teisinio santykio dalyviai privalo laikytis tam tikros elgesio taisyklės (teisių ir pareigų), bet jos konkrečiai neišdėsto, nenurodo esant ir kituose to teisės normų akto straipsniuose ar straipsnių dalyse – tokios taisyklės konkretinimo siūlo ieškoti kito teisės akto normų dispozicijose. Vadinasi, blanketinė dispozicija baudžiamojoje teisėje yra tokia, kai nurodoma konkreti nusikalstama veika, tačiau ne jos požymiai.

Tuo tarpu mokslininkai, specializuojantys baudžiamojoje teisėje, pavyzdžiui, prof. habil. dr. V. Piesliakas⁴⁸ polemizuoja doc. dr. D. Jočienei, teigdamas, jog blanketinių dispozicijų nebuvimas pažeistų įstatymo lakoniškumo principą. Panašios nuomonės yra mokslininkai M. Apanavičius, V. Pavilonis⁴⁹; doc. dr. G. Švedas⁵⁰ šias dispozicijas įvardina kaip “sukeliančias abejonių”; pažymėtina, jog šita problema Lietuvos autorių detaliau nenagrinėta. Iš principo, diskutija kol kas tik teorinė, tačiau, autorės nuomone, hipotetiškai galima teigti, jog BK specialiosios dalies normos dispozicijoje pakanka pateikti tiek požymių, kiek jų pakaktų svarbiausiems nusikalstamos veikos požymiams apibūdinti ir atriboti nuo panašių nusikalstamų veikų. Be to, pačias blanketines dispozicijas galima vertinti kaip baudžiamojo įstatymo sukonkretinimą kitais teisės aktais, ko Konvencija nė nedraudžia. Net priešingai – painaus, eiliniam piliečiui sunkiai suprantamo baudžiamojo įstatymo kūrimas tik sukeltų painiavos jo taikymui. Dar 1994 m. sausio mėn. 19 d. nutarime⁵¹ Konstitucinis Teismas teigė, jog poįstatyminiais teisės aktais “realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas (poįstatyminis –A.S.) negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų”. Vadinasi, blanketinėmis dispozicijomis įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme apibrėžia nusikalstamų veikų sudėtis, tačiau veikos požymių realizavimas, arba, kitais žodžiais tariant, konkretinimas, atliekamas įstatymais arba poįstatyminiais teisės aktais.

Kaip pažymi Europos žmogaus teisių teismas byloje *Silver and others v. The United Kingdom*⁵² “asmeniui turi būti suteikta galimybė gauti informaciją apie tam tikru atveju taikytinas teisės normas, o normą galima laikyti įstatymu tik tada, kai ji suformuluota taip aiškiai, kad asmuo atitinkamai koreguotų savo elgesį”. Taigi teismas suformuluoja

⁴⁸ PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p. 21-22

⁴⁹ APANAVIČIUS A.; PAVILONIS M. *Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atribojimas* (mokymo priemonė). Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1983, p. 84

⁵⁰ ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamųjų įstatymų dispozicijų konstravimo problemos. *Teisė. Nusikalstamumo problemos*, 1991, Nr. 25, p. 20

⁵¹ Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio mėn. 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos 1994 m. birželio mėn. 17 d. Seimo nutarimo "Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1994, Nr. 7-116)

⁵² Europos žmogaus teisių teismo 1983 m. kovo mėn. 25 d. sprendimas byloje *Silver and others v. The United Kingdom*, [1983] ECHR 5

įstatymo aiškumo kriterijus; baudžiamajame įstatyme esant blanketinių dispozicijų, autorės nuomone, įstatymas nepraranda savo aiškumo. Priešingai, asmeniui suteikiama informacija, kad tam tikras jo elgesys yra nepageidautinas (pvz. miško kirtimas neturint leidimo), t.y. draudžiamas baudžiamuoju įstatymu – jame nustatomi pagrindiniai nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Pastebėjimus, jog dėl įstatymų ar poįstatyminių teisės aktų gausos piliečiui tampa neaišku, kokią būtent veiką draudžia baudžiamasis įstatymas, autorė mano esant nekorektiškus, nes Konstitucijos 7 str. įtvirtina principą “įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės”.

1997 m. lapkričio 13 d. nutarime Konstitucinis Teismas⁵³ pastebi, kad “pagal baudžiamąją teisę lygybės įstatymui principas realizuojamas pripažįstant, kad nusikaltimo sudėtis yra vienintelis patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagrindas. Nusikaltimo požymių visuma, aprašyta įstatyme, apibūdina veiką kaip nusikaltimą ir tuo atžvilgiu nusikaltimo sudėtis tampa “lygiu matu” visiems tam tikrą veiką padariusiems asmenims. Kitaip tariant, jeigu veikoje trūksta bent vieno įstatyme aprašyto nusikaltimo sudėties požymio, asmuo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.” Vadinasi, nusikalstamos veikos sudėtis turi turėti visus požymius tam, kad asmenį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn; asmens baudžiamoji atsakomybė grindžiama išimtinai baudžiamuoju įstatymu. Pabrėžtina, kad net esant blanketinėms dispozicijoms, įstatymų leidėjas vis tiek suformuluoja nusikalstamos veikos sudėtį, tačiau požymių detalizavimas turi būti atliekamas studijuojant kitus teisės aktus.

Žvelgiant kitu aspektu – blanketinės dispozicijos ne retai nukreipia ne tik į įstatymus, bet ir į žemesnę nei įstatymai teisinę galią turinčius teisės aktus (poįstatyminius). 2005 m. vasario 7 d. nutarime⁵⁴ Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog “poįstatyminiai teisės aktai negali prieštarauti įstatymams, konstituciniams įstatymams ir Konstitucijai, kad poįstatyminiai teisės aktai turi būti priimami remiantis įstatymais, kad poįstatyminis teisės aktas yra įstatymo normų taikymo aktas nepriklausomai nuo to, ar tas aktas yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo”. Taigi, iš esmės, tai reiškia, kad priimami teisės aktai turi atitikti teisės aktų hierarchiją; žemesnės galios teisės aktas neturi prieštarauti aukštesnės galios aktui. Žvelgiant iš baudžiamosios teisės pozicijų - baudžiamajoje teisėje negalima nei įstatymo, nei teisės analogija, mokslininko

⁵³ Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio mėn. 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2644)

⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario mėn. 7 d. nutarimas Dėl pareiškėjo – Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 14 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-624)

J. Pradel⁵⁵ apibūdinamos kaip “pavojingos asmens laisvėms”. Minėtųjų analogijų eliminavimas iš baudžiamosios teisės sferos reiškia, jog baudžiamajame įstatyme įtvirtinti nusikalstamos veikos požymiai turi būti aiškūs, o jų turinys negali būti plečiamas nei teisės, nei įstatymo analogijos pagalba.

Tačiau, autorės nuomone, blanketinėmis dispozicijomis aprašytų veikų sudėtys nesukuria spragos, kurią reikėtų užpildyti pasitelkus analogiją. Kitaip tariant, blanketinėmis dispozicijomis vis tiek nustatomas įstatyminio lygio teisinis reguliavimas, tačiau tam tikri teisiniai veikos aspektai atskleidžiami tik aiškinant įstatymą. Atkreiptinas dėmesys, jog toks aiškinimas galimas tik tada, kai poįstatyminis teisės aktas atitinka teisėtumo reikalavimą, t.y. yra priimtas kompetentingos institucijos, veikiančios savo kompetencijos ribose.

Pažymėtina, kad LAT 2006 m. gegužės 9 d. nutartyje⁵⁶ nurodė, jog “taikant šią (blanketinę – A.S.) sudėtį padarytos veikos kvalifikavimui reikia atsižvelgti ne vien į kasatoriaus nurodytus šaltinius (nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus – A.S.), bet ir į visą kitą juridinį kontekstą, galintį turėti reikšmės atitinkamai nusikaltimo sudėčiai. Be to, aiškinantis baudžiamojo įstatymo turinį, reikšminga yra ir susiklosčiusi jo taikymo praktika”. Kitaip tariant, teismas pabrėžė būtinybę aiškintis minimomis dispozicijomis aprašytų normų turinį, tačiau neteigė pačią normą esant dviprasmišką ar aptakią. Manytina, kad visiškas tokių dispozicijų atsisakymas baudžiamojoje teisėje sunkiai įmanomas.

Galima padaryti išvadą, jog blanketinių dispozicijų įtvirtinimas baudžiamuosiuose įstatymuose nepažeidžia principo *nullum crimen sine lege*. Tačiau reikia pabrėžti, jog toks nusikalstamos veikos sudėties požymių aprašymo būdas įstatymų leidėjo turi būti pasirenkamas tik tada, kai draustina veika pasižymi poelgių gausa, kuriuos sudėtinga numatyti viename BK straipsnyje. Baudžiamojo įstatymo lakoniškumo ir konkretumo principai turi būti aiškinami tik kaip vienas kitą papildantys, tačiau ne kaip konkuruojantys.

Autorė pastebi, kad Konvencija iš esmės gali būt taikoma tiesiogiai kaip asmens teisių gynimo priemonė arba jos garantuojamos teisės gali būti perkeliama į nacionalinį teisės aktą. Nebūtina šito daryti paraidžiui viename konkrečiame teisės akte – EŽTK normos daro esminę įtaką formuojant vidaus teisės, o taip pat ir baudžiamąsias normas.

Taigi reziumuojant, teigtina, kad Lietuva sukuria mechanizmą, skirtą tinkamai įgyvendinti EŽTK nuostatas: jos perkeliama tiek į Konstituciją, tiek į baudžiamuosius

⁵⁵ PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 98

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gegužės mėn. 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo M. M. (M. M.) kasacinį skundą, Nr. 2K-354/2006

įstatymus. Ypač didelis dėmesys Konvencijos nuostatomis skiriamas nacionaliniams teismams aiškinant baudžiamosios teisės normas, įtakotas EŽTK. Be to, reaguojama į Europos institucijų konstatuojamus pažeidimus: išmokama ne tik priteista pinigine kompensacija, bet ir koreguojami teisės aktai.

III. Jungtinių Tautų konvencijų poveikio aspektai Lietuvos baudžiamajai teisei

Jungtinių Tautų Organizacija (toliau – JT arba JTO) - tai pasaulinė tarptautinė organizacija, įkurta po Antrojo pasaulinio karo, kurios vienas pagrindinių veiklos tikslų - siekis išsaugoti tarptautinę taiką ir saugumą, siekti tarptautinio bendradarbiavimo sprendžiant ekonomines, socialines, kultūrinės ir humanitarines problemas, ugdant ir skatinant pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms.

Šiame darbo skyriuje autorė analizuoja JT konvencijų reikšmę nacionalinei baudžiamajai teisei trimis aspektais: nusikalstamų veikų kriminalizavimo, bausmių įtvirtinimo ir jurisdikcijos nustatymo. Aptariant atskirus aspektus, siekiama atskleisti bendrus visų JT priimamų konvencijų bruožus bei nustatyti jų konkrečius pasireiškimo būdus nacionalinėje baudžiamojoje teisėje.

Pagal JT Chartiją⁵⁷, JT priimami teisės aktai, kuriuos valstybės ratifikavo, pastarosioms yra privalomi. Šiuo metu, pagal Lietuvos Respublikos Užsienio ministerijos pateikiamus duomenis, Lietuva yra ratifikavusi 102 JT priimtas konvencijas⁵⁸ (įskaitant ir Chartiją), vadinasi įsipareigojusi jas nuosekliai įgyvendinti savo teisės aktuose. Tačiau ne visos JTO konvencijos yra svarbios baudžiamąja teisine prasme; be to, šiame darbe nesiekama detaliai išanalizuoti kiekvieno tarptautinio akto įtakos atskirai: bus apsiribojama bendresnio pobūdžio analize.

Konvencijų įtaką Lietuvos baudžiamajai teisei galima išskirti keletu aspektų. Pirmiausiai, ratifikuodama teisės aktą, Lietuva įsipareigoja konvencijose įvardintas veikas laikyti nusikaltimais. Tačiau pabrėžtina, kad pagal JT konvencijų nuostatas, vienu veikų kriminalizavimas yra privalomas, o kitų – rekomendacinio pobūdžio, t.y. reikalaujama, kad valstybės, įsipareigojusios laikytis konvencijos nuostatų, apsvarstytų papildomų nusikaltimų galimybę arba nustatytų kitą teisinę atsakomybę. Kitaip tariant, ne visos konvencijų nuostatos yra vienodai privalomos: nuostatos gali būti tokios, kurių įgyvendinimui valstybė privalo svarstyti galimybę apie teisės akto priėmimą ar jo keitimą (privalomosios nuostatos); tokios, kurios iš esmės reikalauja nustatyti teisinę atsakomybę už tam tikrą veiką, tačiau toji atsakomybė neprivalo būti baudžiamoji; ir tokios, kurios savo esme yra rekomendacinės, t.y. valstybė narė tokios veikos neprivalo kriminalizuoti ar nustatyti kitokią atsakomybės rūšį.

⁵⁷ Jungtinių Tautų Chartija (Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557)

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Užsienių reikalų ministerijos duomenų bazė. Ratifikuotos tarptautinės sutartys [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-04]. Prieiga per internetą: http://www1.urm.lt/data/30/LF422144412_jtkonv.htm

Privalomų nuostatų įgyvendinimas gali būti atliktas išleidžiant naują teisės aktą arba iš dalies pakeičiant jau esantį, t.y. darant BK pakeitimus. Pavyzdžiui, 1988 m. JT konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta⁵⁹ įvardijamos veikos (3 str. 1 d.), kurias prisijungusi valstybė turi laikyti nusikaltimais. Vadinasi, valstybė nebeturi pasirinkimo teisės, t.y. yra įpareigota nacionaliniuose įstatymuose nustatyti reguliavimą, nepaliekantį spragų, o atsižvelgiant į konvencijoje įtvirtintą kaltės formą (šiuo atveju – tai tyčinė veika), veiką priskirti baudžiamosios teisės sričiai. Tačiau reikia pastebėti, jog minimali pasirinkimo laisvės galimybė valstybei paliekama; minėtojo pavyzdžio atveju konvencija nubrėždama ribą, kad baudžiamos tyčinės veikos, palieka valstybei teisę apsispręsti, ar bus baudžiama ir neatsargia kaltės forma padaryta tokia pati veika. Tačiau veikos kriminalizavimo požiūriu privalomumas išlieka.

Svarbu pabrėžti, kad JT Konvencijos skiriamos ne vienai dešimčiai, ne retai – ne vienam šimtui valstybių, todėl juos nuostatos, net ir būdamos privalomomis, yra gana aptakios, t.y. valstybė apibūdina nusikalstamas veikas pagal savo vidaus teisę, laikydamosi konvencijos apibrėžtų požymių. Nusikalstamos veikos skirtingose šalyse gali skirtis savo apimtimi; be to, gali nutikti ir taip, kad nuostata, kuri konvencijoje pateikiama kaip privaloma, valstybės narės, konkrečiai Lietuvos baudžiamojoje teisėje, jau yra įgyvendinta. Labai svarbu analizuoti nacionalinį baudžiamąjį įstatymą: jame gali nebūti tiesioginio lingvistinio atitikmens reikalaujamai kriminalizuoti veikai, tačiau pastarosios požymiai jau reglamentuojami skirtingų BK specialiosios dalies straipsnių. Kitaip tariant, aiškinantis baudžiamajame įstatyme įtvirtintų normų turinį, visų pirma jį reikia sieti su prisiimtais tarptautiniais įsipareigojimais.

Be to, net apibrėžiant, kas yra laikoma nusikalstamomis veikomis, konvencija gali nustatyti išimtis, kada konvencija nebus taikoma. Pavyzdžiui, taip padaryta Tarptautinėje konvencijoje dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais⁶⁰ 3 str.

Kita konvencijų nuostatų grupė – priemonės, kurios iš esmės reikalauja nustatyti teisinę atsakomybę už tam tikrą veiką. Tai reiškia, kad Lietuva, prisijungusi prie konvencijos, turi apsvaistyti, ar reikia priimti tam tikrą priemonę bei išsiaiškinti, ar ji neprieštarauja šalies teisinei sistemai. Šaliai paliekama teisė tarptautines normas perkelti į vidaus teisę atsižvelgiant į šalies teisinę sistemą. To tikslas – suteikti galimybę ratifikuojančioms valstybėms savo nacionaliniuose įstatymuose nustatyti atsakomybę už

⁵⁹ 1988 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (Valstybės žinios, 1998, Nr. 38-1004)

⁶⁰ Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais (Valstybės žinios, 2004, Nr. 38-1184)

konvencijoje įvardintas veikas nepaisant religinių, moralinių, kultūrinių skirtumų. Taip suteikiama teisė pasirinkti įgyvendinimo mechanizmą. Tačiau, išlieka pavojus, kad valstybė gali ne visiškai vykdyti prisiimtus įsipareigojimus, o norint tai patikrinti reikia įsigilinti ir į konvencijos pateikiamą veikos semantiką, ir į valstybės teisinę sistemą.

Minimomis priemonėmis neprivalo būti vien tik baudžiamoji atsakomybė, t.y. priemonių, iš esmės reikalaujančių nustatyti atsakomybę, įgyvendinimas nebūtinai suponuoja baudžiamojo įstatymo korekcijas; valstybei paliekama alternatyva: ji gali nustatyti priemones administracinėje, net civilinėje teisėje, jeigu toks reguliavimas labiausiai atitiks šalies vidaus teisę. Tačiau, pastebėtina, jog tam tikras privalomumo elementas išlieka: valstybė nėra visiškai atleidžiama nuo teisės aktų, skirtų tokioms nuostatomis įgyvendinti, priėmimo ar pakeitimo, bet valstybė laisva pasirinkti tokią priemonę, kuri būtų efektyvi konvencijų reguliuojamų sričių apsaugai.

Viena iš dažniausiai JT konvencijoje sutinkamų tokių nuostatų – dėl juridinio asmens atsakomybės. Apkritai reikėtų pastebėti, jog juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės reguliavimas visų pirma atsirado tarptautinėje teisėje ir tik laikantis tarptautinės teisės reikalavimų yra perkeliama į nacionalinę teisę. Būtent dėl to valstybės, atsižvelgdamos į nacionalinį reguliavimą, gali pasirinkti, kurią atsakomybės rūšį taikyti.

JT konvencijų įpareigojimas valstybėms nustatyti atsakomybę juridiniams asmenims neimplikuoja būtent baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimo. Pažymėtina, kad kuriant naują LR BK buvo abejojama dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nustatymo reikalingumo. Dr. K. Jovaišas⁶¹ teigė, jog “diskutuotinas (...) bandymas nustatyti juridinių asmenų atsakomybę, nes praktiškai jiems negalima pritaikyti nei BK bendrosios, nei specialiosios dalies normų”. Doc. dr. A. Vaišvila⁶², analizuodamas naujojo BK projektą juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu, pastebėjo esant per didelį radikalumą, vertinant ankstesnį baudžiamosios teisės patyrimą. Tokios mokslininkų pozicijos suprantamos, nes baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims įtvirtinimui reikėjo suvokti šio – Lietuvos baudžiamojoje teisėje palyginti naujo - instituto prasmę bei praktinio taikymo galimybes. Tam, be abejo, buvo reikalinga atsižvelgti į kitų valstybių patirtį; be to, studijuoti ir kitus –ES teisės aktus analizuojamu klausimu. Būtina pabrėžti, jog naujo instituto įtvirtinimas baudžiamojoje teisėje dažnai sietinas ne su vienu, bet keliais tarptautiniais ir ES teisės aktais, todėl tinkamam tiek JT konvencijų, tiek ES teisės aktų įgyvendinimui nacionalinėje baudžiamojoje teisėje

⁶¹ JOVAIŠAS, Karolis. Baudžiamojo kodekso projektas: ketinimai ir realijos. *Teisės problemos*, 1996, Nr. 4, p. 18

⁶² VAIŠVILA, Alfonsas. Baudžiamoji justicija – juridinė asmens statuso identifikacija. *Teisės problemos*, 1998, Nr. 3-4, p. 143

reikalinga išsami visų minimų aktų studija. Nepaisant minėtųjų mokslininkų dvejonų, naujajame BK įtvirtinta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, kuri doc. dr. E. Sinkevičiaus⁶³ pastebėjimu - "substitucinė", t.y. priklauso nuo fizinio asmens padarytos veikos. Vadinasi, Lietuva, prisiimdama tarptautinius įsipareigojimus, įvertinusi veikos pavojingumą ir žalingumą, vidaus teisėje gali nustatyti ir *ultima ratio* priemonę - baudžiamąją atsakomybę, nes tokia galimybė reglamentuota baudžiamuoju įstatymu, ir pasirinkti kitas atsakomybės rūšis.

Tačiau, Lietuvos mokslininkų A. Dapšio, A. Čaplinsko ir J. Misiūno⁶⁴ pastebėjimu, ta pati veika negali būti ir baudžiamosios, ir administracinės atsakomybės objektu. Kaip pažymi dr. V. Valančius ir dr. R. Norkus⁶⁵ – administracinės ir baudžiamosios teisinės atsakomybės dažnai kyla už panašias veikas, o nacionaliniai įstatymai sudaro prielaidas vienai atsakomybės rūšiai peraugti į kitą, todėl svarbu, kad asmuo nebūtų baudžiamas už tą patį. Vadinasi, nustatant teisinę atsakomybę, svarbu pasirinkti vieną, įstatymų leidėjo manymu efektyviausią ir atitinkančią protingumo bei proporcingumo principus, atsakomybės rūšį. Įstatymų leidėjas turi suformuluoti aiškius ir tikslus atsakomybės – kurią rūšį bepasirinktų – pagrindus. Be to, manytina, kad baudžiamoji atsakomybė – *ultima ratio* priemonė, todėl įgyvendinant nuostatas, paliekančias atsakomybės rūšies pasirinkimo teisę, valstybė turi įvertinti svarstytinų kriminalizuoti veikų pavojingumą, nes baudžiamosios teisės suvaržymai esti griežčiausi.

Galiausiai, JT konvencijose sutinkamos ir rekomendacinės priemonės, t.y. priemonės, kurios visiškai valstybei narei neprivalomos. Kaip pastebi mokslininkai L. Ziring, R. E. Rigs ir J. C. Plano⁶⁶, valstybėje, sprendimas dėl tokių (rekomendacinių – A.S.) priemonių reikalingumo priimti, nacionaliniu lygmeniu pirmiausia turi sukelti diskusijas: kiek jos bus efektyvios bei naudingos atsižvelgiant tiek į tarptautinę patirtį, tiek į nacionalinius resursus. Kitaip tariant, apie tokių priemonių reikalingumą jau sprendžia pati valstybė narė. Rekomendacijos valstybei nesukelia jokių įpareigojimų, tad pastarųjų neįgyvendinus, Lietuva negali būti apkaltinta pareigos nevykdymu.

Antra, įgyvendinant JT konvencijų įpareigojimus, turi būti išsprendžiamas bausmių klausimas. Dar pirmame šio darbo skyriuje buvo pastebėta, kad tarptautinė sutartis nenustato sankcijų už konkrečių veikų padarymą. Tarptautinėse sutartyse, taigi ir JT

⁶³ SINKEVIČIUS, Edvardas. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. *Teisė: mokslo darbai*, 2003, Nr. 48, p. 141

⁶⁴ DAPŠYS A.; ČAPLINSKAS A.; MISIŪNAS J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo teorinės problemos. *Teisės problemos*, 2004, Nr.1, p. 60

⁶⁵ VALANČIUS V.; NORKUS R. Lietuvos administracinės ir baudžiamosios justicijos sąlyčio aspektai. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2006 Nr. 4 (82), p. 91

⁶⁶ ZIRING L.; RIGS R. E.; PLANO J. C. *The United Nations. International Organization and world politics*. Thomson Wadsworth, 2005, p. 413 - 415

konvencijose, pateikiamos tik tam tikros gairės, standartai, kuriais vadovaujantis valstybė nustato konkrečias bausmes. Konvencijose tai daroma įvairiai, vienos, pavyzdžiui JT Konvencijoje Dėl kovos su pinigų padirbinėjimu⁶⁷ nustatyta, jog “už nusikaltimus, išvardytus 3 str., padarytus nacionalinės ar užsienio valiutos atžvilgiu, turi būti taikomos vienodos bausmės”. Tai labai bendro pobūdžio nuostata, kuria iš esmės reikalaujama nustatyti bausmes už veikas, kurias konvencija įpareigoja laikyti nusikalstamomis, tačiau bausmių konkretizavimas – jau pačios valstybės reikalas.

Be to, pasitaiko atvejų, kai Konvencijoje tiesiogiai įvardinama, kokia bausmės rūšis nacionaliniuose įstatymuose neturėtų (ar – atvirkščiai – turėtų) būti taikoma. Pavyzdžiu galima pateikti JT Vaiko teisių konvenciją⁶⁸, kurioje laisvės atėmimo bausmės taikymas įvardinamas tik kaip *ultima ratio* priemonė. Kaip pažymi doc. dr. A. Drakšienė⁶⁹, įtvirtindamas specialią nepilnamečiams taikomų poveikio priemonių sistemą ir numatydamas specialią jos paskirtį, įstatymų leidėjas sudarė teisinį pagrindą sudėtingam nepilnamečių resocializacijos procesui. Būtina pabrėžti, kad toks bausmių nustatymo būdas JT konvencijose pasitaiko retai ir paprastai siejamas su tam tikros socialinės grupės (dažniausiai – labiau pažeidžiamos) ypatinga apsauga.

Pažymėtina, jog JT konvencijose konkretumo siekiama pakankamai abstrakčiomis formuluotėmis. Pavyzdžiui, JT Konvencija Dėl elektroninių nusikaltimų⁷⁰ nustato, jog už nusikalstamas veikas ”būtų taikomos veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios sankcijos.” Beje, ši formuluotė JT konvencijose gana dažna, todėl tikslinga aptarti kaip turėtų būti suvokiamas veiksmingumas, proporcingumas ir atgrasumas. Veiksmingumas apibūdinamas kaip pakankamai greitas ir efektyvus ikiteisminio tyrimo atlikimas, valstybės narės įstatymuose nustatant protingus baudžiamojo persekiojimo senaties terminus. LR BK tai nustatyta XII skyriuje. Baudžiamųjų priemonių proporcingumas reiškia, kad asmenims už nusikalstamų veikų padarymą turi būti nustatomos tokios baudžiamosios sankcijos, kurios atitiktų nusikalstamos veikos sunkumą. Taikomų sankcijų atgrasumas tiesiogiai susijęs su proporcingumu; manytina, jog pats faktas, kad už tam tikras veikas nustatyta baudžiamoji atsakomybė jau pakankamai atgrasus dalykas. Tačiau, nacionaliniu lygmeniu, atsižvelgiant į galiojančią bausmių sistemą, valstybė laisva pasirinkti prievartinį garantą – bausmę- nustatytiems teisiniams imperatyvams.

Galima prieiti prie išvados, jog konkrečių bausmių nustatymas – valstybės vidaus reikalas. Konvencijos skirtos daugeliui valstybių, turinčių skirtingas bausmių sistemas,

⁶⁷ Jungtinių Tautų konvencija Dėl kovos su pinigų padirbinėjimu (Valstybės žinios, 2004, Nr. 40-1297)

⁶⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501)

⁶⁹ DRAKŠIENĖ, Anna. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 2005 Nr. 54, p. 62

⁷⁰ Jungtinių Tautų konvencija Dėl elektroninių nusikaltimų (Valstybės žinios, 2004, Nr. 36-1188)

todėl konvencijose pateikti ypač detalių ir universalių formuluočių tiesiog nėra galimybės. LR BK 42 str. numatomos bausmių, o 67 str. – baudžiamąjį poveikio priemonių rūšys, kurios bus įstatymų leidėjo įtvirtintos kriminalizuojant veikas. Toks sąrašas - išsamus ir privalomas; teismas negali paskirti bausmės, nenumatytos Lietuvos BK. Įstatymų leidėjas taip pat saistomas minėtaisiais straipsniais: BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje negalima numatyti bausmės, neesančios BK bendrosios dalies straipsniuose.

Trečia, JT konvencijos nustato jurisdikcijos taisykles (tiek jos išimtis); šios valstybei privalomos. Jurisdikcijos numatymas yra viena iš baudžiamosios atsakomybės sąlygų. Paprastai JT konvencijose skiriamas atskiras straipsnis šio klausimo aptarimui, kuriame valstybei narei įtvirtinama pareiga nustatyti baudžiamąją jurisdikciją veikos, kurias konvencija įpareigoja kriminalizuoti. Būtina pabrėžti, kad LR BK numato tokius jurisdikcijos principus: teritorinį (BK 4 str.), pilietybės (BK 5 str.), realinį (BK 6 str.) ir universalųjį (BK 7str.). Darytina išvada, kad paprastai Lietuvai prisiėmus tarptautinį įsipareigojimą nereikia papildomai nustatyti jurisdikcijos taisyklių nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose, nes JT konvencija įpareigoja įtvirtinti vieną ar kelis iš jų; paprastai – teritorinį arba pilietybės. Be to, paprastai valstybei narei prisiimant tarptautinius įsipareigojimus, paliekama galimybė padaryti išlygas dėl tam tikrų konvencijų nuostatų netaikymo, pavyzdžiui, sprendžiančių jurisdikcijos klausimus.

Taigi Jungtinės Tautos nustato visuotinius elgesio standartus (ir bendrus, ir specifinius), skirtus tiek tam tikroms pažeidėjų grupėms, tiek valstybių pareigūnams. Taip vykdoma ir tarptautinio pobūdžio nusikaltimų prevencija. Iš to atitinkamai išplaukia ir tam tikros pasekmės. Visų pirma valstybė privalo konvencijos nuostatas suderinti su galiojančiais baudžiamaisiais įstatymais, t.y. esant reikalui tiek juos pakeisti, tiek papildyti ar priimti naują teisės aktą. Taip pat užtikrinti, kad konvencijos nuostatų vertimas į lietuvių kalbą būtų kuo tikslesnis bei artimesnis konvencijos dvasiai. Konvencijos normas integruojant į nacionalinę teisę, laikytis specialios tvarkos, atsižvelgiant į tam tikslui priimtus nacionalinius aktus. Pavyzdžiu galima pateikti LR BK 3 str. 3 d., kuri visiškai atitinka Konvenciją dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui⁷¹. Beje, šios nuostatos senajame BK nebuvo; jos buvimas dabar galiojančiame BK yra minėtosios konvencijos įtakos pasekmė.

Kitas būdas įgyvendinti konvencijos nuostatas – šalia baudžiamosios atsakomybės numatymo, priimti atskirą įstatymą. Pavyzdžiu galima pateikti “Cheminio ginklo

⁷¹ Konvencija dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui (Valstybės žinios, 2002, 23-856)

uždraudimo įstatymą”⁷², kuris atitinka Konvenciją dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo.⁷³ Valstybė, atsižvelgdama į JT konvencijos veikimo ribas, konkretizuoja pastarosios normas nacionaliniu lygmeniu. Teigtina, kad nacionalinė baudžiamosios teisės norma užtikrina valstybės prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymą.

Galima paminėti, jog dabar Lietuva ratifikavusi tokias JT konvencijas, kurios nustato elgesio standartus tokioms veikoms kaip neteisėta psichotropinių, narkotinių medžiagų apyvarta, cheminio ginklo kūrimas, gamyba, naudojimas, genocidas, kankinimas ar kitoks žiaurus ir nežmoniškas elgesys, neteisėtas intelektinės nuosavybės naudojimas, įkaitų ėmimas, nusikaltimai tarptautiniu mastu saugomiems asmenims, terorizmas bei jo finansavimas, tarptautinis organizuotas nusikalstamumas, prekyba žmonėmis, pinigų padirbinėjimas, vaikų prostitucija ir pornografija. Atitinkamai Lietuva gana sėkmingai laikosi prisiimtų įsipareigojimų; baudžiamieji įstatymai pakankamai tiksliai numato atskiras veikų sudėtis. Kitaip sakant, realizuojant konvencijos nuostatas nacionaliniu lygmeniu detalizuojamas nusikalstamų veikų aprašymas, įtvirtinamos taikytinos bausmės. Vertinant konvencijų įtaką jurisdikcijos požiūriu, ši labiau statiška, nes Lietuvos BK paprastai jau nustato bent vieną iš reikalaujamų įtvirtinti principų.

Be to, būtina pažymėti, jog JT konvencijos gali nebūti skirtos išimtinai baudžiamosios teisės reguliavimo sričiai, tačiau tokios konvencijos nuostatos taip pat gali įtakoti baudžiamąją justiciją. Pavyzdžiu galima pateikti JT Jūrų teisės konvenciją⁷⁴, kurios 27 str. skirtas baudžiamajai jurisdikcijai nustatyti. Nepaisant to, kad neiškyla tiesioginės intervencijos baudžiamajam įstatymui būtinybė, tačiau, esant reikalui, tokios konvencijos nuostatų taikymas būtų susijęs su nacionaliniais baudžiamosios teisės aktais.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuva, įvertinusi savo nacionalinės sistemos ypatumus, siekdama darnios tarptautinės ir nacionalinės sistemų sąveikos, įtraukia konvencijų nuostatas į LR BK. JT konvencijų reikšmingumas turi būti vertinamas ne selektyviai, bet išsamiomis ir konvencijų, ir nacionalinio baudžiamojo įstatymo analizėmis.

⁷² Lietuvos Respublikos cheminio ginklo uždraudimo įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 90-2480)

⁷³ Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo (Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-935)

⁷⁴ Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija (Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4786)

IV. ES teisės aktų reikšmė nacionalinei baudžiamajai teisei

IV. 1. Pirminė teisė kaip fundamentalus baudžiamosios teisės kryptių harmonizavimo šaltinis

ES teisės aktai skiriami į pirminius ir antrinius. Pirminė teisė dar vadinama rašytine pirmine teise; tai aktai, kuriais grindžiamas pats ES funkcionavimas.

Pirminės ES teisės analizė autorės atliekama nacionalinės baudžiamosios teisės aspektu: vertinant bendrus bruožus, analizuojamas jų atspindys baudžiamojoje teisėje. Taip pat siekiama nustatyti, kaip galėtų būti sprendžiama kolizija tarp nacionalinės baudžiamosios ir ES pirminės teisės.

Pirminę teisę sudaro: Europos bendrijų steigiamosios sutartys, o būtent – 1951 m. Europos Anglies ir Plieno Bendrijos sutartis, 1957 m. Europos Ekonominės Bendrijos sutartis ir 1957 m. Europos Atominės Energijos Bendrijos sutartis. Pirminę teisę taip pat sudaro Europos Bendrijų steigiamųjų sutarčių protokolai ir pareiškimai, dėl kurių susitaria valstybės narės; visi vėlesni Europos Bendrijų steigiamųjų sutarčių pakeitimai ir papildymai (1965 m. Susiliejiimo sutartis, 1986 m. Vieningas Europos Aktas, 1992 m. Maastrichto sutartis, 1997 m. Amsterdamo sutartis, 2001 m. Nicos sutartis) bei Europos Sąjungos sutartis ir jos protokolai, dėl kurių susitaria valstybės narės.

Pagal Europos bendrijų sutarties 311 (buv. 239) str. Europos Bendrijų pirminei teisei nėra priskiriami valstybių narių pareiškimai dėl Vieningo Europos akto ir ES sutarties.⁷⁵ Visgi, nepaisant to, kad ES – savarankiškas darinys, tačiau ji nekuria teisės neatsižvelgdama į tarptautinę teisę, o ypač – Jungtinių Tautų aktus. Teisingai pastebi profesorius B. Fassbender⁷⁶, jog į Sąjungą įstojus naujoms narėms, Europa yra labiausiai suvienyta visose Jungtinėse Tautose. Autorės nuomone, tai tik implikuoja viršnacionalinės teisės vienodinimą, kuria bendrus pamatus valstybių narių teisei bei pasiekiamas efektyvesnis rezultatas nusikalstamų veikų atžvilgiu.

Be to, kaip pažymi pirmos instancijos teismas byloje T-306/01⁷⁷ ir T-315/01⁷⁸ Ahmed Ali Yusuf, Al Barakaat International Foundation ir Yassin Abdullah Kadi prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Europos Bendrijų Komisiją – “pagal tarptautinę teisę JTO valstybių narių įsipareigojimai pagal Jungtinių Tautų Chartiją turi pirmenybę visų kitų tarptautinių įsipareigojimų, įskaitant jų įsipareigojimus pagal Europos žmogaus teisių

⁷⁵ ŽALIMAS D.; ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ S.; PETRAUSKAS S.; SALADŽIUS J. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 848

⁷⁶ FASSBENDER, Bardo. The Better Peoples of the United Nations? Europe's Practice and the United Nations. - *The European Journal of International Law* Vol.15 No.5 EJIL 2004, p. 877

⁷⁷ Pirmos instancijos Teismo 2005 m. rugsėjo mėn. 21 d. sprendimas byloje T-306/01, Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission, (2005/C 281/31)

⁷⁸ Pirmos instancijos Teismo 2005 m. rugsėjo mėn. 21 d. sprendimas byloje T-315/01, Kadi v Council and Commission, (2005/C 281/31)

konvenciją ir EB sutartį, atžvilgiu. Šią pirmenybę turi ir Saugumo Tarybos sprendimai. Bendrija, nors ji ir nėra JTO nare, tačiau turi paisyti JT Chartijos. Bendrija negali pažeisti jos valstybių narių išsipareigojimų pagal Chartiją nei trukdyti juos vykdyti. Kita vertus, ji privalo priimti visas reikiamas nuostatas, kad valstybės narės galėtų atitikti šiuos išsipareigojimus.” Taigi ES teisė nepaneigia jau galiojančios tarptautinės teisės; priešingai – daugeliu atveju ji tęsia universalių tarptautinių aktų įpareigojimų įgyvendinimą. Pastarąjį teiginį vaizdžiai iliustruoja lentelėje pateikiamas tarptautiniu mastu reguliuojamų nusikalstamų veikų palyginimas:

Nusikalstamos veikos, reglamentuojamos tarptautiniais (plačiaja prasme) teisės aktais

JTO nustatomi standartai (LR ratifikuotos konvencijos)	ES harmonizuojamos veikos
Neteisėta narkotikų apyvarta	
Genocidas	
Nusikaltimai tarptautiniu mastu saugomiems asmenims	
Įkaitų ėmimas	
Terorizmas	
Nusikalstamos organizacijos	
Seksualinis vaikų išnaudojimas ir pornografija	
Aplinkos teršimas	
Prekyba žmonėmis	
	Sukčiavimas negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimas
Neteisėta migracija	
Korupcija	
	Sukčiavimas, susijęs su ES finansiniais interesais
Pinigų plovimas	
Cheminio ginklo kūrimas, gamyba, naudojimas	

Baudžiamajai justicijai pirminiai teisės aktai svarbūs, nes jų pagrindu atsiranda antrinė teisė, o pastaroji daro nemenką įtaką nacionalinės teisės aktams. Būtina paminėti,

kad Europos Teisingumo Teismas bylose *Costa v. Enel*⁷⁹, *Van Gend en Loos*⁸⁰ pripažino Europos Bendrijų pirminės teisės viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu, kuris, pažymėtina, Teismo sprendimu *Internationale Handelsgesellschaft*⁸¹ byloje buvo išplėstas ir Bendrijų antrinei teisei.

Galutinai Europos Bendrijų viršenybės principas Europos Teisingumo Teismo buvo suformuotas 1978 m. kovo 9 d. sprendime byloje *Simmenthal II*⁸², kuriame Teismas išsakė tokią poziciją: "remiantis Bendrijos teisės viršenybės principu, kalbant apie tiesiogiai taikomų Sutarties nuostatų ir institucijų aktų bei valstybių narių nacionalinės teisės santykį, reikia pažymėti, kad tokios įsigaliojusios Bendrijos nuostatos bei aktai ne tik lemia automatišką bet kokių joms prieštaraujančių galiojančių nacionalinės teisės aktų netaikymą, tačiau taip pat tiek, kiek tos nuostatos yra kiekvienos iš valstybių narių teritorijoje galiojančios teisinės sistemos sudedamoji dalis bei yra viršesnės, jos užkerta kelią priimti naujus nacionalinės teisės aktus, kurie būtų nesuderinami su Bendrijos teisės nuostatomis." Kitaip tariant, esant kolizijai tarp nacionalinės ir Bendrijų teisės, nacionaliniai teismai įpareigojami taikyti Bendrijų teisės nuostatas, tačiau kolizijos buvimas nereiškia, jog nacionalinės teisės normos tampa niekinėmis. Ankstesniuose šio darbo skyriuose pripažinus, kad baudžiamoji teisė nėra "teisių teisė", manytina, aptartoji teismo pozicija pirminės ES atžvilgiu, taikytina ir aiškinant nacionalinės baudžiamosios teisės normas.

Be to, šiuo atveju svarbus ir LR Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas⁸³, kuriame Teismas pažymėjo, jog "pagal Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 dalį ES teisės normos yra sudedamoji

⁷⁹ Europos Teisingumo Teismo 1964 m. liepos mėn. 15 d. sprendimas byloje C-6/64, *Costa v. E.N.E.L.*, (Rec., 1964, p. 1194)

⁸⁰ Europos Teisingumo Teismo 1963 m. vasario mėn. 15 d. sprendimas byloje 26-62, *N. V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming Van Gend & Loos v. Nederlandse administratie der belastingen* (Netherlands Inland Revenue Administration), (Rec., 1963, p. 3)

⁸¹ Europos Teisingumo Teismo 1970 m. gruodžio mėn. 12 d. sprendimas byloje 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, (Rec., 1970, p. 1125)

⁸² Europos Teisingumo Teismo 1978 m. kovo mėn. 9 d. sprendimas byloje 106-77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal S.p.A.*, (Rec., 1978, p. 629)

⁸³ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo mėn. 14 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio mėn. 22 d. nutarimu Nr. 1608 "Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo"* nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antrojoje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio mėn. 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio mėn. 22 d. nutarimu Nr. 1608 "Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo" patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis (Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050)

Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, ES teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus.

Taigi Konstitucijoje ne tik yra įtvirtintas principas, kad tais atvejais, kai nacionalinis teisės aktas nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytu tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis, bet ir – ES teisės atžvilgiu – yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti ES teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia jų teisinė galia), išskyrus pačią Konstituciją. “ Kaip matyti, Teismas iš esmės išsako tokią pačią poziciją kaip ir Europos Teisingumo Teismas; pripažįstamas kolizinis ES teisės viršenybės principas.

Taigi minėtosiuose tiek, jau klasikiniiais pavyzdžiais tapusiose Europos Teisingumo Teismo bylose, tiek Konstitucinio Teismo nutarime, suformuotas Bendrijų teisės viršenybės principą. Nacionalinės baudžiamosios teisės požiūriu, faktas, jog pirminė Bendrijų teisė turi viršnacionalumo požymį, suprantamas: taip užtikrinamas vieningas Bendrijų teisės taikymas. Pirminės teisės tiesioginis poveikis nacionalinei baudžiamajai teisei Lietuvos teisininkų iš esmės netyrinėtas. Mokslininkų A. Abramavičiaus, D. Mickevičiaus ir G. Švedo atlikta analizė “Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje”⁸⁴ apsiriboja tik pirminės teisės įvardinimu, t.y. bendro pobūdžio pastraipa, kas laikoma pirmine ES teise. Naujoje doc. dr. G. Švedo monografijoje⁸⁵ akcentuojamas tik ES teisės specifiškumas, nedarant esminės skirtumų analizės tarp pirminės ir antrinės teisės.

Autorės nuomone, bendrijos teisės viršenybė nacionalinės – taigi ir baudžiamosios – teisės požiūriu *per se* nėra pakankama siekiant užtikrinti ES teisės veiksmingumą nacionalinėje teisėje. Pažymėtina, kad pirminė teisė būtent nacionalinei baudžiamajai teisei daro minimalią įtaką ta prasme, kad nustatomi tik bendri veiklos standartai, kurie kaip tik ir turi būti įgyvendinami nacionalinėje teisėje. Kitaip tariant, bendriausia prasme, ES teisė priklauso nuo nacionalinės institucinės sistemos tiek teisėkūros, tiek ES teisės įgyvendinimo srityje.

⁸⁴ ABRAMAVIČIUS A.; MICKEVIČIUS D.; ŠVEDAS G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 12

⁸⁵ ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 59-60

Būtina paminėti, kad ES steigimo sutarties⁸⁶ 29 str. numato, jog ES tikslu yra “suteikti piliečiams aukšto lygio saugumą laisvės, saugumo ir teisingumo srityje”. Tame pačiame straipsnyje detalizuojama, jog tikslas turėtų būti siekiamas baudžiamosios teisės normų harmonizavimu. Taigi jau pati pirminė sutartis įtvirtina bazines nuostatas, kurias plėtojant galima nustatyti konkrečias teises priemones už padarytas veikas. Vadinasi, bent jau formaliai ES teisės sistema tampa pagrįsta nacionalinėmis teisės normomis.

Paminėtina, jog ES sutarties 31 str. punktas numato ir tam tikrus harmonizavimo aspektus teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose aspektus.

Be to, pirminė ES teisė įtvirtina pagrindą antriniamis teisės aktams, t.y. Bendrijų teisė didžiausią poveikį daro būtent per savo antrinės teisės aktus. Pasitaiko, kad jau pirminėse sutartyse yra užprogramuotas baudžiamosios justicijos vystymasis, antriniais teisės aktais reglamentuojant atskirus institutus. Pavyzdžiui, ES sutarties 83 str. numato, kad konkrečios Sąjungos institucijos turi teisę priimti reglamentus tam, kad būtų galima skirti baudas ir kitas nuobaudas (bausmes) įmonėms, kurios piktnaudžiauja vyraujančia padėtimi bendrojoje rinkoje. Pabrėžtina, kad tokių prievartinių priemonių taikymas taip pat pagrįstas nacionaline institucine sistema.

Taigi apibendrinant, galima teigti, jog pirminė ES teisė nacionalinę baudžiamąją teisę tiesiogiai įtakoja minimaliai. Visų pirma dėl to, kad pirminės teisės aktuose įtvirtinami bendro pobūdžio principai, gairės valstybėms narėms, kurias, be to, reikia suderinti su nacionaliniais teisės aktais.

Antra, didžiausias pirminės ES teisės poveikis baudžiamajai teisei pasireiškia per teisinio pagrindo antriniamis teisės aktams įtvirtinimą. Atskiros baudžiamosios teisės sritys harmonizuojamos būtent antriniais teisės aktais, kuriems priimti visada būtinas teisinis pagrindas, t.y. konkretus nustatymas, kuri (ar kurios) Bendrijų institucija gali priimti antrinės teisės aktus bei kokios formos aktai turi būti. Nepaisant to, kad toks pagrindas nustatomas visoms ES koordinuojamoms sritims, tačiau, minėta, tai veikia ir nacionalinę baudžiamąją teisę.

IV. 2. Antrinė teisė – ES ir nacionalinės baudžiamosios teisės derinimo pagrindas

Antrinė teisė priimama remiantis pirminės teisės suteikta kompetencija. Antrinę teisę kuria Europos Parlamentas kartu su Taryba arba Taryba viena, arba Komisija.

Šiame skyriuje atliekama bendro pobūdžio analizė: įvardijami aktai, sudarantys antrinę ES teisę, aptariama *acquis communautaire* svarba tolesniam nacionalinės ir ES teisės derinimui, atkreipiamas dėmesys į antrinės teisės specifiką.

⁸⁶ Europos Sąjungos steigimo sutartis (Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2)

Antrinę teisę sudaro privalomi ir neprivalomi teisės aktai. Nuo to, kokia bus pasirinkta teisės akto forma, priklauso ir teisės akto galia. Pavyzdžiui, jei teisės aktas adresuojamas kelioms valstybėms, paprastai bus priimama direktyva, o jei aktas valstybei bus privalomas visa apimtimi – reglamentas.

Būtina paminėti ir *acquis communautaire*, apimančią rašytinę pirminę ir antrinę bendrųjų teisę, taip pat bendruosius teisės principus, teisės kūrimo techniką, kurią Lietuva turėjo perimti stodama į ES. Lietuvai reikėjo nustatyti ES aktų viršenybę nacionalinių teisės aktų atžvilgiu, ES teisės normų tiesioginį galiojimą. Tai reiškia, kad nacionalinę teisę reikėjo suderinti su jau galiojusiais ES aktais bei su tuo metu svarstytais ir priiminėtais aktais. Be to, Lietuvai stojant į ES buvo priimami naujieji BK ir BPK, kiti kodifikuoti įstatymai, atliekamos sistemų reformos, kuriuos reikėjo taikyti prie ES reikalavimų.

Pažymėtina, kad rengiant naująjį BK buvo reaguojama į ES institucijų teikiamas ataskaitas. Pavyzdžiui, 2002 m. birželio 28 d. Europos Komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) savo ataskaitoje⁸⁷ nurodė, kad “naujojo Baudžiamojo kodekso, kuris jau yra priimtas, bet įsigalios tik 2003 m. sausio mėnesį, ir šiuo metu galiojančio Baudžiamojo kodekso nuostatos yra panašios. Tačiau nei šiuo metu galiojančiame įstatyme, nei naujame Baudžiamajame kodekse nėra nuostatų, kuriomis remiantis rasiniai motyvai būtų laikomi ypač sunkinančia aplinkybe. ECRI skatina Lietuvos valdžią įvesti tokias nuostatas”. Kaip pastebėta trečiojoje 2005 m. birželio 24 d. minėtosios Komisijos ataskaitoje⁸⁸, “Lietuvos valdžios institucijos nurodė, kad pagal LR BK 54 str. 2 d. teismas, priimdamas nuosprendį, privalo atsižvelgti į nusikaltėlio motyvus. Tačiau ECRI atkreipia dėmesį, kad baudžiamojo kodekso 60 str. yra išvardytos konkrečios sunkinančios aplinkybės, į kurias šiuo tikslu būtina atsižvelgti, ir kad šių aplinkybių sąrašė rasinio motyvo nėra”. Tokio rasinio motyvo BK 60 str. šiuo metu taip pat nėra. Viena vertus, nusikalstamo elgesio motyvas – tai asmens suvoktos vidinės paskatos, lemiančios pasiryžimą daryti nusikalstamą veiką, kurios negali būti tapatinamos su BK 60 str. įtvirtintu sunkinančių aplinkybių sąrašu. Kita vertus, minimoji komisija primygtinai rekomenduoja Lietuvai praplėsti BK 60 str. dar viena sunkinančia aplinkybe, t.y. rasinį motyvą mano parodantį tokius neigiamus momentus, kurie didina nusikaltusio asmens

⁸⁷ Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija antroji ataskaita apie Lietuvą, priimta 2002 m. birželio mėn. 28 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-24]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/2%2Decri/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry_approach/lithuania/Lithuania%20third%20report%20-%2cri06-2%20lituanien.pdf

⁸⁸ Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija trečioji ataskaita apie Lietuvą, priimta 2005 m. birželio mėn. 24 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-24]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1%2Decri/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry_approach/lithuania/Lithuania_CBC_3.asp#TopOfPage

pavojingumą. Autorės nuomone, rasiniai motyvai, t.y. ne tik fizinių savybių skirtumai tarp grupių, bet ir kultūros, etninės kilmės, religijos ir nacionalinio savitumo skirtybės, kaip nusikalstamos veikos motyvas yra svarbus, tačiau nedidina pačios nusikalstamos veikos pavojingumo tiek, kad reikėtų tokį motyvą įtraukti į sunkinančių aplinkybių sąrašą. Taigi valstybės reakcijos pobūdis į tokias teikiamas ataskaitas, labiausiai priklauso nuo valstybėje galiojančios teisės sistemos.

Didžiausios problemos, su kuriomis susidūrė Lietuva derindama nacionalinę teisę su *acquis communautaire* reikalavimais, buvo ne vien Lietuvoje vykstančios minėtosios reformos, bet ir nepakankamai gera ES aktų vertimo kokybė. Dr. R. Brūzgienės⁸⁹ pastebėjimu, “būtina konkretinti lietuviškų ir tarptautinių terminų reikšmes, tiksliau vartoti kai kurias žodžių formas ir linksnius”. Toks teisinės kalbos netobulumas suprantamas, - per labai trumpą laiką reikėjo išversti didelį kiekį ES aktų derinant nacionalinius ir ES teisės aktus.

2000 m. Europos Komisijos reguliariojoje ataskaitoje Dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje⁹⁰, buvo pastebėta, jog “2000 m. rugsėjo mėn. priimtas naujas BK kuris, *inter alia*, siekia toliau suderinti Lietuvos įstatymus su atitinkamais *acquis* bei tarptautinėmis konvencijomis.” Toks teigiamas Komisijos įvertinimas neabejotinai rodo nuosekliai atliktą ES teisės aktų analizę (nepaisant lingvistinio netobulumo), kuriant naują didelės apimties svabų teisės aktą – baudžiamąjį įstatymą. Būtent pastarojo priede ir nurodomoma, kokie konkretūs antriniai Sąjungos teisės aktai įgyvendinami nacionaliniame baudžiamajame įstatyme.

Šiuo metu galiojantis “Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo tvarkos įstatymas”⁹¹ numato, kad, kai teisės aktu arba atskiromis teisės akto nuostatomis derinami ir įgyvendinami ES teisės aktai, pateikiamos nuorodos į įgyvendinamus ES teisės aktus. Toks priedas, reikšmingas juridinės technikos požiūriu, pateikiamas ir LR BK, kur nurodoma, kad BK šiuo metu įgyvendinama 12 ES antrinės teisės aktų. Beje, doc. dr. G. Švedo⁹² pastebėjimu, įstatymų leidėjas per 2003 – 2005 m. kriminalizavo 23 naujas veikas, o 45 kartus kitaip tikslino baudžiamąjį įstatymą; tai lėmė tarptautinės ir ES teisės aktų (autorė patikslina – būtent antrinių teisės aktų) reikalavimai. Būtent dėl šios teisės įtakos Lietuvos baudžiamoji teisė įtvirtino ir naujus institutus,

⁸⁹ BRŪZGIENĖ, Rūta. Naujojo Lietuvos baudžiamojo kodekso kalba. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33(25), p. 8

⁹⁰ Europos Komisijos reguliarioji ataskaita 2000. *Ataskaita dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą: www.eudel.lt/lt/es_ir_lietuva/Files/Regular%20Report_Lithuania_2000%20LT%20redaguota.doc

⁹¹ Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo tvarkos įstatymas (Valstybės žinios, 1995, Nr. 41-991)

⁹² *Cit. op.* 83, p. 138

pavyzdžiui – juridinių asmenų atsakomybę, Europos arešto orderį. Kitaip tariant, antriniais teisės aktais paprastai harmonizuojamos atskiri baudžiamosios teisės institutai ir atskiros veikų sudėtys. Būtina paminėti, kad antrinės teisės reikšmingumas nacionalinei baudžiamajai teisei pasireiškia būtent minimalių standartų atskiroms nusikalstamų veikų sudėtimis ar atskiriems baudžiamosios teisės institutams nustatymu; jurisdikcijos taisyklių įtvirtinimu; bausmių bei jų skyrimo taisyklių harmonizavimu. Doc. dr. A. Abramavičiaus⁹³ teigimu – europiniai teisės aktai yra nacionalinių baudžiamųjų įstatymų unifikuojami, vienodinimo pagrindinis, ir net būtų galima sakyti vienintelis, šaltinis. Su šio lietuvių teisės mokslininko nuomone galima sutikti; dar daugiau – papildyti, jog būtent antrinės ES teisės aktai nustato baudžiamųjų įstatymų vienodinimo gaires.

Kiti Lietuvos teisės mokslininkai – D. Mickevičius, G. Švedas⁹⁴ teigia, jog “ES teisės aktai Lietuvos Respublikos ir kitų valstybių narių nacionalinei baudžiamajai teisei, palyginti su kitomis teisės šakomis (...) didelės įtakos nedaro, nes jos institucijų (...) kompetencija šioje teisės šakoje yra ribota”. Pritartina, kad baudžiamosios teisės sritis, lyginant su kitomis teisės šakomis, dėl savo specifiškumo, ES antrinės teisės įtakojama mažiau. Tačiau nepaneigtina, jog bendros visoms ES narėms vertybės saugomos bei ginamos būtent baudžiamosios teisės. Dar daugiau – pirminių ES teisės aktų keliamas saugumo užtikrinimas pasiekiamas kaip tik priimant antrinės teisės aktus bei pastaruosius derinant su nacionaliniais baudžiamaisiais įstatymais. Toks nacionalinės teisės vaidmuo ES kontekste galėtų būti vertintinas kaip prisidedantis prie ES teisės plėtojimo.

Taigi prieinama prie išvados, jog antrine ES teise harmonizuojami tiek atskiri baudžiamosios teisės institutai, tiek atskiros nusikalstamų veikų sudėtys. Tokio harmonizavimo instrumentais pasirenkami konkretūs antrinės teisės aktai – reglamentai, direktyvos, pamatiniais sprendimai ir pan., kuriais grindžiama ir nacionalinė baudžiamosios teisės raida.

Kituose šio darbo poskyriuose autorė analizuoja atskiras antrinės teisės aktų rūšis, atskleidžia konkretaus antrinio akto požymius bei antrinės teisės aktų reikšmę Lietuvos baudžiamajai teisei. Kaip minėta, autorė siekia bendro pobūdžio analizės, todėl antrinės ES teisės reikšmė atskleidžiama analizuojant tik bendrus atskirų teisės aktų rūšių požymius, išskiriamus tiek doktrinos, tiek įtvirtintus europiniuose teisės aktuose.

⁹³ ABRAMAVIČIUS, Armanas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies europeizacijos problemos. *Teisė*, 2005 Nr. 54, p. 8

⁹⁴ *Cit. op.* 84, p. 31-32

IV. 2. 1. Reglamentai

Reglamentai yra bendrojo galiojimo, privalomi visos apimties ir tiesiogiai galiojantys kiekvienoje valstybėje narėje teisės aktai.⁹⁵ Tiesiogiai galiojantys reiškia, kad reglamentas veikia tiesiogiai valstybei narei, nereikia priimti nacionalinio teisės akto (iš esmės neleidžiama reglamento nuostatų perkelti i nacionalinius įstatymus, nes dėl netikslaus vertimo galima iškreipti adresatų ratą, kuriam jis skirtas). Valstybės narės fiziniams ir juridiniams asmenims tiesioginis reglamento poveikis pasireiškia tada, kai jiems nustatomos konkrečios teisės ir (arba) pareigos. Mokslininkai J. P. G. Kapteyn ir P. Verloren van Themaat⁹⁶ taip pat išskiria tris reglamento bruožus: visuotinis taikomumas, saistomasis pobūdis visų atžvilgiu ir tiesioginis veikimas kiekvienoje valstybėje narėje. Iš esmės, teisės teorijoje taip pat priimta reglamentus apibūdinti minimaisiais požymiais.

Tačiau pripažįstama, kad paties reglamento taikymui, jo veiksmingam įgyvendinimui gali būti reikalinga priimti nacionalinį teisės aktą. Kitaip tariant, valstybė narė gali priimti reglamento reikalaujamas įgyvendinimo priemones, ir tai yra viskas, kas valstybei narei leidžiama. Baudžiamosios justicijos požiūriu ši nuostata reikšminga, nes, pavyzdžiui, taikyti baudžiamąsias sankcijas gali tik nacionaliniai teismai. Be to, srityje, kurioje valstybė gali ir privalo priimti nacionalinius teisės aktus, skirtus reglamento taikymui užtikrinti, nustato pats reglamentas. Prie šios srities teisės aktų priskiriami ir aktai, skirti baudžiamiesiems įstatymams taisyti; paprastai tai susiję su baudžiamųjų sankcijų nustatymu.

Pavyzdžiu reikėtų paminėti 2004 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 111/2005, nustatantį prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisyklę⁹⁷, kurio 31 str. nustatyta, kad “Valstybės narės nustato sankcijų už šio reglamento nuostatų pažeidimus taikymo taisyklę ir imasi visų priemonių, būtinų jų įgyvendinimui užtikrinti. Numatytos sankcijos turi būti veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios.” Reglamento reikalavimas nacionaliniuose aktuose numatyti “veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias” bausmes yra vertinamojo pobūdžio kriterijus (beje, jau aptartas ankstesniame šio darbo skyriuje). Pavyzdžiui, Lietuvos BK 266 str. numatyta atsakomybė už neteisėtą disponavimą pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais), o didžiausia gresianti bausmė už šią veiką yra laisvės atėmimas iki ketverių metų. Valstybė narė bausmę skiria visų pirma atsižvelgdama į nacionalinę bausmių sistemą bei teismų

⁹⁵ *Cit. op.* 75, p. 851

⁹⁶ KAPTEYN P. J. G.; VERLOREN VAN THEMAAT P. *Introduction to the law of the European communities*. Denver – Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, p. 191

⁹⁷ OL, 2005 L 022, p. 0001 – 0010

praktiką taikant bausmes. LR BK 42 str. numatytos bausmių rūšys fiziniams, o BK 43 str. juridiniams asmenims, – išsamus ir privalomas teismams sąrašas. Be to, bausmės išvardintos nuosekliai – pradedant švelniausia ir baigiant griežčiausia. Toks įstatymų leidėjo nuoseklumas ne tik parodo valstybės baudžiamosios politikos kryptingumą, bet ir nustatant konkrečias “veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias” bausmes BK specialiosios dalies straipsniuose leidžia įtvirtinti tokią bausmės rūšį (ar rūšis), kuria būtų pasiekiami bausmei keliami tikslai. Pažymėtina, jog nacionalinis baudžiamasis įstatymas numato galimybę skirti švelnesnę nei numatyta bausmę, o tai, Konstitucinio Teismo⁹⁸ teigimu “yra ne taisyklė, bet išimtis – švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę teismas gali skirti tik esant ypatingoms atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms, į kurias neatsižvelgus įstatyme nustatyta bausmė, jeigu ji būtų paskirta, būtų akivaizdžiai neteisinga”. Kitaip tariant, valstybė narė priimdama reikalaujamas reglamento įgyvendinimui priemones, atsižvelgia į nacionalinę bausmių sistemą, o teismai, taikydami konkrečią bausmę asmeniui – į baudžiamajame įstatyme numatytą draudimų ir reikalavimų teisingumą. Vadinasi, nors reglamento poveikis ir yra savaiminis, tačiau jo veiksmingam taikymui gali būti priimami atskiri nacionaliniai teisės aktai. Tačiau tai nereiškia, kad reglamentą galima įgyvendinti dalimis – jis privalomas ne selektyviai, bet kaip teisės akto visuma.

Be to, aptariant reglamento poveikį negalima neatsižvelgti ir į Europos Teisingumo Teismo praktiką. Nagrinėjamu aspektu svarbi minimojo Teismo 1973 m. byla *Commission v. Italy*⁹⁹, kurioje pažymėta, jog nacionalinės priemonės, kurios inkorporuoja reglamentą į nacionalinę teisės sistemą yra neteisėtos, nes menkina reglamento teisinę prigimtį. Vadinasi, nors nacionalinė baudžiamoji teisė turi būti suderinta su reglamentu nuostatomis, tačiau nepaisant to, kad pastarieji turi tiesioginį poveikį, veiksmingas jų taikymas baudžiamojoje teisėje galimas tik per nacionalines nuostatas. Jau minėtojo pavyzdžiu atveju – valstybei narei net nustatoma pareiga nustatyti savo nacionalinėje teisėje sankcijas už reglamento nuostatų pažeidimus.

Minėta, kad reglamentą valstybės institucijas įpareigoja laikytis jo nuostatų bei jas taikyti. Čia pavyzdžiu galima pateikti Tarybos reglamentą (EB) Nr. 3295/94 (EB) Nr. 3295/94 nustatantį priemones, draudžiančias išleisti laisvai cirkuliuoti, eksportuoti, reeksportuoti ir taikyti sąlyginio neapmokestinimo procedūrą suklastotoms ir piratinėms

⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio mėn. 10 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos mėn. 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario mėn. 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2003, Nr. 57-2552)

⁹⁹ Europos Teisingumo Teismo 1973m. vasario 7d. sprendimas byloje 39/72, *Commission v Italy*, (Rec., 1973, p. 101)

prekėms¹⁰⁰. Šis reglamentas įpareigoja visų pirma muitines (taigi – valstybės institucijas) atlikti tam tikrus veiksmus, kai įtariama, kad prekės yra suklastotos arba piratinės bei kompetentingas valstybės institucijas imtis priemonių, kai nustatoma, kad tam tikros prekės tikrai yra suklastotos ar piratinės.

Tai svarbu ir baudžiamosios justicijos atžvilgiu – kompetentingai institucijai nustačius neteisėtą veiką, gali būti pradedamas ikiteisminis tyrimas ir bus susiduriama su baudžiamosios atsakomybės klausimais, o pastarieji, minėta, jau nacionalinių teisės aktų reglamentuotinas dalykas. Minimas reglamentas įpareigoja valstybes nustatyti tokias bausmes, kurios būtų “pakankamai griežtos, kad skatintų laikytis atitinkamų nuostatų”. Tokios bausmės nustatytos LR BK XXIX skyriuje “Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei”. Pažymėtina, jog apie nustatytų bausmių griežtumą jau galima spręsti iš skyriaus pavadinimo: jame reglamentuojama atsakomybė tik už nusikaltimus (nėra baudžiamųjų nusižengimų), vadinasi baudžiamoji atsakomybė už tokio pobūdžio veikas visada susijusi su laisvės atėmimo bausme kaip viena iš alternatyvių bausmių rūšių. Be to, už visus nusikaltimus intelektinei ir pramoninei nuosavybei nustatoma atsakomybė ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims.

Autorės nuomone, būtina akcentuoti, jog reglamentų, skirtų išimtinai baudžiamosios teisės sferai, nėra. Baudžiamoji teisė kiekvienoje atskiroje ES valstybėje narėje turi savo specifiką, todėl jos vienodinimas reglamentais būtų ypač sudėtingas ir sunkiai įsivaizduojamas.

Tiesioginis reglamento poveikis taip pat reiškia, kad jis galioja ne vien valstybėms narėms, bet ir neribotam esančių valstybėse narėse susijusių asmenų ratui¹⁰¹. Tačiau pabrėžtina, kad piliečiams reglamentai tiesiogiai taikomi tik tada, kai jiems pastaraisiais nustatomos konkrečios teisės ar pareigos. Baudžiamosios teisės požiūriu tokia situacija greičiausiai negalima. Sunku įsivaizduoti, kad būtų priimtas reglamentas, nustatantis *erga omnes* taisykles išimtinai baudžiamosios justicijos veikimo sferoje.

Paminėtina, jog visi reglamentai nėra tarpusavyje lygūs, nes Taryba gali perduoti Komisijai teisę priimti teisės aktus. Tokia teisė yra nustatoma pagrindiniuose reglamentuose, kuriuos Komisija paskui įgyvendina priimdama reglamentus, kurie turi atitikti pirmuosius. Jeigu taip nėra, jie yra atviri peržiūrėti Teismui ir panaikinti.

Galima daryti išvadą, kad reglamentas turi viršnacionalinį pobūdį, nustato visuotinai privalomas elgesio normas, kuriomis tiesiogiai gali remtis tiek valstybė narė, tiek fiziniai ar juridiniai asmenys. Savaiminis reglamento poveikis nacionalinėje baudžiamojoje

¹⁰⁰ OL, 1994 L 341, p. 28 – 29

¹⁰¹ Cit. op. 75, p. 851

teisėje, teigtina, iš esmės nepasireiškia. Efektyviam reglamento, kaip visumos, taikymui baudžiamojoje teisėje reikalingas nacionalinis teisės aktas, t.y. konkrečios priemonės, kuriomis remiantis būtų grindžiamas jo veiksmingas taikymas. Nepaisant to, kad reglamentais vienodinama teisė, pripažintina, jog baudžiamąja teisine prasme reglamentai ypač svarbūs baudžiamųjų sankcijų nacionalinėje teisėje nustatymo prasme.

IV. 2. 2. Direktyvos

Direktyva yra teisės aktas, kuris adresuojamas tik valstybėms narėms, bet ne jos institucijoms ar piliečiams. Privaloma ne visa priimta direktyva, bet jos tikslai ir būtent tų tikslų įgyvendinimo būdus ir priemones turi pasirinkti pati valstybė narė. Profesorius S. Prechal¹⁰² išskiriamos tokios direktyvos charakteristikos – įpareigojantis pobūdis, rezultato (tikslų) siekiamumas, direktyvos turinys ir priemonės, leidžiančios įgyvendinti direktyvas. Iš tiesų autorės pastebėjimu, direktyvos privalomumas tikslo atžvilgiu nekvestionuotinas, tačiau norint imtis teisingų priemonių jų įgyvendinimui nacionalinėje baudžiamojoje teisėje, visų pirma turi būti tinkamai išanalizuotas direktyvos turinys.

Iš esmės, savo prigimtimi direktyvos yra teisės harmonizavimo institutai, jomis nesiekama suvienodinti teisę, o siekiama ją suderinti, t.y. harmonizuoti. Pavyzdžiui, 2001 m. gruodžio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/97/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 91/308/EEB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui¹⁰³ konkrečiai apibrėžia, kokie veiksmai yra laikomi pinigų plovimu, o už tų veiksmų padarymą turi būti numatyta baudžiamoji atsakomybė bei imtasi prevencinių priemonių. Viena vertus baudžiamoji atsakomybė už pinigų plovimą numatyta BK 216 str. “Nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas”, kur nustatyta, jog baudžiamas “tas, kas siekdamas nuslėpti ar įteisinti savo paties ar kito asmens pinigus ar turtą, žinodamas, kad jie įgyti nusikalstamu būdu, atliko su tuo turtu ar pinigais ar jų dalimi susijusias finansines operacijas, sudarė sandorius ar naudojo juos ūkinėje, komercinėje veikloje ar melagingai nurodė, kad tai gauta iš teisėtos veiklos”.

Taigi direktyvos tikslai buvo įgyvendinti 2004 m. sausio 29 d. pakeitus BK 216 str., t.y. pasirinktas toks direktyvos tikslų įgyvendinimo būdas, kuris atitinka Lietuvos nacionalinės teisės, ekonomikos ypatumus, nes valstybei narei visada paliekama tam tikra pasirinkimo galimybė. Galima pastebėti, jog kriminalizuojant BK 216 str. numatytą veiką, netikslumų neišvengta. Direktyvoje nurodoma, jog šios nusikalstamos veikos dalyku pinigai ir bet koks turtas – tiek materialūs, tiek nematerialūs, taip pat teisiniai

¹⁰² PRECHAL, Sacha. *Directives in EC law*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-26]. Prieiga per internetą: <[http://law.ubalt.edu/lib/bibs/sici?sici=0010958\(199411\)94%3A7%3C2154%3AWATWAT%3E2.0.CO%3B2-C](http://law.ubalt.edu/lib/bibs/sici?sici=0010958(199411)94%3A7%3C2154%3AWATWAT%3E2.0.CO%3B2-C)>

¹⁰³ OJ, 2001 L 344 p. 76–82

dokumentai ar priemonės, įrodantys nuosavybės teisę. Tačiau LR BK 216 str. apibūdinant šios nusikalstamos veikos dalyką, vartojamos pinigų ir turto sąvokos, todėl pritrūksta aiškumo, ar direktyvoje minimi teisiniai dokumentai taip pat yra BK 216 str. reglamentuojamos nusikalstamos veikos dalyku. Lietuvos mokslininkai A. Abramavičius, D. Mickevičius, G. Švedas¹⁰⁴ mano, jog šio straipsnio dispozicijoje įtvirtintą “turto” sąvoką reikia aiškinti plečiamai. Nekvestionuojant mokslininko J. Wessels¹⁰⁵ teiginio, jog “aiškinimas turi atskleisti teisės normų, teisinių sąvokų prasmę ir turinį”, autorė teigia, - kadangi baudžiamosios teisės normos, kaip loginės konstrukcijos, aiškinimas susijęs su baudžiamajame įstatyme įtvirtintos normos prasme, todėl toks aiškinimas neturi normatyvinio privalomumo. Kitaip tariant, siūlytina baudžiamajame įstatyme vartoti tiksliai konstrukcijas, kurias aiškinant nereikėtų remtis plečiamuoju teisės aiškinimo metodu. Tokiu būdu, manytina, pasiektinas optimaliausias direktyvos ir nacionalinio ir baudžiamąjo įstatymo suderinamumas.

Kita vertus, direktyvoje keliami tikslai galimi įgyvendinti nebūtinai baudžiamąjo įstatymo korekcijomis. Pavyzdžiui, pinigų plovimo prevencijos priemonės, taip pat esančios vienu iš direktyvos tikslų, įgyvendinamos Pinigų plovimo prevencijos įstatymu.¹⁰⁶

Iš esmės, direktyvos tikslas – siekti, kad valstybių narių įstatymai būtų suderinti su ES institucijų patvirtintais standartais, kad būtų vykdomos iš Bendrijų steigimo sutarčių kylančios pareigos.¹⁰⁷ Mokslininko T. Kennedy¹⁰⁸ teigimu, kai tokiam teisės derinimui valstybei narei leidžiama pasirinkti priemones, pasiekiamas teisės suderinimo minimumas. Autorės pastebėjimu, tokį teisės suderinimo minimumą galima pasiekti tik atlikus tinkamą direktyvos keliamų tikslų (turinio) bei nacionalinių baudžiamųjų įstatymų analizę.

Pažymėtina, kad nacionalinės valdžios veiksmų laisvė priklauso nuo konkrečios direktyvos tikslumo: vienos direktyvos būna detalesnės nei kitos. Perkeldamos direktyvų nuostatas į nacionalinę – taip pat ir į baudžiamąją - teisę, valstybės narės priima teisės normas, kurios turi išorinį poveikį ir yra konkrečios, aiškios ir apibrėžtos, be to, - atitinka teisėtumo reikalavimus. Paprastai šitoks normų konkretumas pasireiškia pildant baudžiamuosius įstatymus. Beje, LR BK priede nurodoma, kad Lietuvos baudžiamasis įstatymas įgyvendina Tarybos direktyvą apibrėžiančią padėjimą neteisėtai atvykti, vykti

¹⁰⁴ *Cit. op.* 84, p. 205

¹⁰⁵ WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 36

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 117-5318)

¹⁰⁷ VITKUS, Gediminas. *Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 81

¹⁰⁸ KENNEDY, Tom. *Learning European law*. Sweet&Maxwell Limited, 1998, p. 60

tranzitu ir apsigyventi¹⁰⁹. Direktyvos numatomos veikos, iš esmės kriminalizuotos BK 292 str. “Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną”. Tačiau pagalba užsieniečiui pereiti valstybės sieną gali pasireikšti nebūtinai fiziniu jo gabenimu per sieną, bet ir kitokio pobūdžio veiksmais, pavyzdžiui, suklastotų dokumentų parūpinimu. Todėl, aptariamoms direktyvos keliami tikslai pasiekiami ne tik minėtuoju BK straipsniu, bet ir nustatant baudžiamąją atsakomybę už minimos ir kitos nusikalstamos veikos sutaptį – pavyzdžiui BK 300 str. “Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu”, BK 291 str. “Neteisėtas valstybės sienos perėjimas”, bendrininkavimo atveju – BK 24 str. ir pan. Autorė nesiekia detalios 2002 m. direktyvos analizės, tačiau akcentuoja, jog direktyvoje numatytos veikos kriminalizuotos baudžiamajame įstatyme ne tik kaip direktyvos tikslų įgyvendinimo pasekmė. Būtent BK išbaigtumas bei vientisumas leidžia sėkmingai įgyvendinti priimtus tarptautinius įsipareigojimus, nedarant esminių BK korekcijų.

Taigi pasirinkdama direktyvos įgyvendinimo būdą, valstybė vykdo savo pareigą suderinti savo nacionalinės teisės aktą su direktyvos nuostatomis, - priima privalomas teisės normas, kurios turi atitikti teisėtumo, konkretumo, apibrėžtumo reikalavimus. Jau minėtoji 2002 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyva 2002/90/EB, apibrėžianti padėjimą neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi, įgyvendinta priėmus įstatymą, nes pagal 1986 m. ETT sprendimą byloje 239/85 Giftmull¹¹⁰, direktyvai įgyvendinti nepakanka tik administracinių aktų, nes jų poveikio sritis ir adresatų skaičius yra per daug ribotas. Esminis bruožas tas, kad reikia suderinti direktyvos keliamą pareigą pasiekti rezultatą ir priemonių pasirinkimo laisvę. Kitaip tariant, atitinkamos vidaus priemonės turi teisingai atspindėti direktyvos turinį.

Tačiau būtina pažymėti, kad Europos Teisingumo Teismas 1984 m. byloje, Komisijai iškėlus bylą Vokietijai¹¹¹, Teismas nurodė, kad nebūtina priimti naujų teisės aktų, pakanka, kad būtų bendri konstituciniai ir tarptautiniai teisės principai, kurie užtikrintų direktyvų įgyvendinimą, bet tam turi būti šios sąlygos: nacionalinės institucijos pilnai taikys direktyvos nuostatas; ten, kur direktyva siekiama suteikti tam tikras teises individualiems asmenims, jie turi teisę jas žinoti. Baudžiamosios justicijos požiūriu, išanalizavus direktyvos bei nacionalinių baudžiamųjų įstatymų turinį, galima situacija, kai bus prieita prie išvados, kad tikslas, kurį kelia direktyva, jau yra pasiektas. Kitaip tariant, nebūtina kiekvienąsyk įgyvendinant naują direktyvą, koreguoti baudžiamųjų įstatymų: tie

¹⁰⁹ OL, 2002 L 328, p. 17–18

¹¹⁰ *Cit. op.* 75, p. 853

¹¹¹ Europos Teisingumo Teismo 1985 m. spalio mėn. 3 d. sprendimas byloje 28/84, *Commission of the European Communities v. Federal Republic of Germany*, (Rec., 1985, p. 3097)

teisiniai gėriai, kuriuos direktyva ima apsaugon, baudžiamaisiais įstatymais jau gali būti saugoma. Tiesa, tokia apsauga gali neapsiriboti vienu BK straipsniu, todėl, minėta, reikalinga visapusiškai tiek direktyvos, tiek nacionalinių baudžiamųjų įstatymų analizė.

Kitas probleminis aspektas – tiesioginio direktyvų veikimo baudžiamojoje teisėje galimybės. Skiriamas tiesioginis direktyvos veikimas valstybių narių įstaigų ir teismų atžvilgiu; ir tiesioginis direktyvų veikimas valstybių narių piliečių atžvilgiu.

Tiesioginis direktyvų veikimas valstybių narių įstaigų ir teismų atžvilgiu galimas esant pakankamai aiškiai, apibrėžtai ir besąlyginei direktyvai. Tiesa, Europos Teisingumo Teismas 1991 m. sprendimu byloje Verholen¹¹² ir 1995 m. sprendimu byloje Großkrotzenburg¹¹³ buvo suformuluota dar viena sąlyga – valstybė narė laiku neįgyvendino ar nepakankamai įgyvendino direktyvos nuostatas.

Tiesioginis direktyvų veikimas valstybių narių piliečių atžvilgiu taip pat galimas esant tam tikroms sąlygoms. Visų pirma jau minėtiesiems aiškumo, apibrėžtumo, besąlygiškumo reikalavimams. Be to, tokiomis direktyvomis turi būti siekiama suteikti asmeniui teisių. Taip pat Europos Teisingumo Teismo 1982 m. sprendimu byloje Becker¹¹⁴ ir 1984 m. sprendimu byloje Kloppenburg¹¹⁵ buvo suformuluota dar viena sąlyga - valstybė narė laiku neperkėlė direktyvos nuostatų į nacionalinę teisę ar nepakankamai ją įgyvendino.

Toks tiesioginis vertikalusis, t.y. direktyvų nuostatų taikymas santykiams tarp valstybių narių ir jų piliečių, veikimas baudžiamosios justicijos kontekste yra gana abejotinas. Lietuvos mokslininkai kol kas šiai problemai didesnio dėmesio neskyrė. Tačiau svarstant visų pirma, ar toks veikimas baudžiamojoje teisėje įmanomas, galima pasiremti Europos Teisingumo Teismo sprendimu byloje Kolpinghuis Nijmegen¹¹⁶, pagal kurį negalima aiškinti nacionalinės teisės normų, atsižvelgiant į tokias direktyvas, kurios reikalauja nustatyti atsakomybę arba ją sugriežtinti. Šioje byloje Nyderlandų prokuratūra teigė, kad nustatant prekės defektus ir atsakomybę už jas, galima remtis neperkeltomis į nacionalinę teisę direktyvos nuostatomis, jeigu pasibaigė šios direktyvos įgyvendinimo terminas. Teismas atmetė tokią poziciją, argumentuodamas, kad direktyvos negali veikti atskirų asmenų atžvilgiu, jeigu jos reikalauja numatyti šių asmenų atsakomybę, o

¹¹² Europos Teisingumo Teismo 1991 m. liepos mėn. 11 d. sprendimas byloje C-87/09, Verholen and others v Sociale Verzekeringsbank Amsterdam, (Rec., 1991, p. I-3757)

¹¹³ Europos Teisingumo Teismo 1995 m. rugpjūčio mėn. 11 d. sprendimas byloje C-431/92, Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany, (Rec., 1995, p. I-2189)

¹¹⁴ Europos Teisingumo Teismo 1982 m. sausio mėn. 19 d. sprendimas byloje C-8/81, Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt, (Rec., 1982, p. 53)

¹¹⁵ Europos Teisingumo Teismo 1984 m. vasario mėn. 22 d. sprendimas byloje C-70/83, Gerda Kloppenburg v Finanzamt Leer, (Rec., 1984, p. 1075)

¹¹⁶ Europos Teisingumo Teismo 1987 m. spalio mėn. 8 d. sprendimas byloje C-80/86, Criminal proceedings against Kolpinghuis Nijmegen BV, (Rec., 1987, p. 3969)

nacionalinės teisės interpretavimas, atsižvelgiant į tokių direktyvų nuostatas, yra negalimas, nes prieštarautų pagrindiniams Europos Bendrijų principams.

Taigi tokia interpretacija negalima, nes tai prieštarautų teisėtumo, teisėtų lūkesčių arba atgalinio teisės normų veikimo draudimo principams. Minimos Europos Teisingumo Teismo bylos atveju, jei direktyva konkrečiai nustato, jog nacionalinėje baudžiamojoje teisėje turi būti nustatyta atsakomybė už tam tikras veikas, tačiau to nėra padaryta, tokios nuostatos tiesioginis veikimas neįmanomas. Tokia Teismo pozicija pateisinama – baudžiamasis įstatymas visada varžo asmens teises, t.y. už tam tikros uždraustos veikos padarymą asmens atžvilgiu taikomos jo laisves ribojančios priemonės. Be to, LR BK 1 str. 2d. 1 p. ir 2 str. 1 d. įtvirtinta, jog asmenys baudžiamojon atsakomybėn traukiami tik pagal galiojantį baudžiamąjį įstatymą. Kitaip tariant, baudžiamojon atsakomybėn asmenys traukiami išimtinai pagal baudžiamąjį įstatymą. Tačiau neįgyvendintos direktyvos nuostatos įstatymo galios neturi. Atkreiptinas dėmesys, jog turi būti paisoma tokių baudžiamosios teisės principų kaip *nullum crimen, nulla poena sine lege*.

Be to, ir Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *S. W. v. United Kingdom*¹¹⁷ yra pažymėjęs, kad turi būti laikomasi “šio (*nullum crimen sine lege* - A. S.), o taip pat principo, pagal kurį baudžiamasis įstatymas neturi būti aiškinamas plečiamai darant žalą kaltinamajam. Iš šių principų seka, kad bet kuris nusikaltimas turi būti tiksliai nustatytas įstatyme, be to, būtina, kad kiekvienas galėtų suprasti iš straipsnio teksto (...), kokie veiksmai ar neveikimas gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę”. Taigi galima teigti, jog baudžiamosios atsakomybės pagrindas privalo būti nustatytas LR BK teisės normose, kurios pateikia išsamų, galutinį nusikalstamų veikų sąrašą, galimą papildyti tik nacionaliniais įstatymais. Vadinas, neįgyvendintų direktyvų atveju, nepaisant to, kad jos labai detalios, išsamios, besąlyginės, asmenys negalės būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Autorė vėlgi pabrėžia, jog nacionalinė baudžiamoji teisė nepripažįsta nei įstatymo, nei teisės analogijos. Neigiami padariniai už direktyvos nuostatų neįgyvendinimą gali kiti tik pačiai valstybei narei - Komisija pradeda priežiūros procedūrą, kuri gali baigtis ieškiniu Europos Teisingumo Teisme prieš valstybę narę.

Reziumuojant, teigtina, kad direktyvos adresuojamos valstybėms narėms, tačiau teisės ir pareigas Europos Bendrijų valstybių narių piliečiams, kitiems teisėms subjektams, kuria direktyvas įgyvendinantys nacionalinės teisės aktai. Tik nacionaliniai baudžiamieji įstatymai gali nustatyti, kokios veikos yra nusikalstamos, kokios sankcijos gali būti taikomos už tokių veikų padarymą. Be to, net Lietuvai pažeidus direktyvos

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 23

įgyvendinimo terminą, o pastarajai atitinkant visus tiesioginiam veikimui reikalingus reikalavimus, autorės nuomone, tiesioginis direktyvos veikimas baudžiamojoje teisėje neįmanomas.

IV. 2. 3. Sprendimai

Sprendimas, kaip ir reglamentas, yra toks antrinės teisės aktas, kuris privalomas visos apimties tiems, kam yra skirtas (kalbama apie sprendimus, priimamus vadinamajame pirmajame ramstyje). Tačiau, skirtingai nei reglamentas, sprendimo adresatas yra kai kurios valstybės narės ir tam tikri fiziniai ar (ir) juridiniai asmenys. Be to, sprendimas, skirtingai nei direktyva, veikia nepriėmus jokių teisės aktų dėl jo nuostatų įgyvendinimo, t.y. sprendimas pasižymi tiesioginiu veikimu.

Tiesioginis veikimas gali būti apibūdintas kaip tam tikras mechanizmas, kuris suteikia asmeniui teisę pasiremti ES teisės norma (sprendimu) nacionaliniu lygmeniu ginant ar įgyvendinant savo teises. Tačiau vertinant iš baudžiamosios teisės pozicijų, tokia praktika abejotina. Nekvestionuojant sprendimų tiesioginio veikimo, kaip išimtinio jų bruožo, vis dėlto reikėtų pastebėti, jog tinkamam sprendimų akceptavimui greičiausiai būtų reikalingos konkrečios teisės normos.

Kitaip tariant, manytina, kad tam, jog sprendimą būtų galima efektyviai įgyvendinti, valstybė narė turėtų priimti ir nacionalinį teisės aktą. Pavyzdžiui, įgyvendinant Tarybos 2004 m. gruodžio 5 d. sprendimą Nr. 2004/919/EB dėl kovos su tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimais, susijusiais su transporto priemonėmis¹¹⁸, Vyriausybė 2005 m. balandžio 7 d. priėmė nutarimą dėl kompleksinės autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005 – 2007 m. programos patvirtinimo,¹¹⁹ kuri atitinka minimo sprendimo nuostatas. Vadinas, įgyvendinant sprendimą, skirtingai nei direktyvą, nebūtina priimti įstatyminio lygio teisės aktą. Nepaisant to, kad sprendimai yra pakankamai konkrečios nuostatos, skirtos tam tikriems asmenims (ar jų grupei), tačiau toks tiesioginis jų veikimas išimtinai baudžiamosios justicijos kontekste yra sunkiai įsivaizduotina.

Sprendime, kaip pažymi mokslininkas W. Cairns¹²⁰, gali būti tiesiogiai nurodyta, kokioms valstybėms narėms sprendimas yra taikomas arba, atvirkščiai, kurioms netaikomas. Be to, kompetentingos ES institucijos gali priimti įvairių rūšių sprendimus: įpareigojančius, draudžiančius, leidžiančius ir pan. Pažymėtina, jog sprendimai, kuriuos įgyvendinant reikėtų koreguoti baudžiamuosius įstatymus, priimami retai.

¹¹⁸ OJ, 2004 L 389, p. 0028 – 0030

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl kompleksinės autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005 – 2007 m. programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2005, Nr. 47-1573)

¹²⁰ CAIRNS, Walter. *Introduction to European Union law*. London – Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1997, p. 68

Pavyzdžiu reikėtų paminėti 2007 m. vasario 12 d. Tarybos sprendimą 2007/124/EB 2007–2013 m. laikotarpiui įkuriantį specialiąją programą Terorizmo ir kitos su saugumu susijusios rizikos prevencija, parengtis ir padarinių valdymas kaip Saugumo ir laisvių apsaugos bendrosios programos dalį,¹²¹ skatinantį bendras veiklos priemones, susijusias su terorizmo grėsmėmis. Pažymėtina, kad minėtoji programa skirta ne valstybei ar jos institucijoms, tačiau juridinio asmens statusą turinčioms įstaigoms ir organizacijoms. Vadinasi, ES institucijų priimami sprendimai baudžiamajai justicijai nacionaliniu lygiu gali neturėti jokio tiesioginio poveikio. Tačiau hipotetiškai galima svarstyti, jog tokių juridinių asmenų, dalyvaujančių minėtoje bei panašiose programose, veikla gali paskatinti valstybės institucijas imtis iniciatyvos tobulinant tiek baudžiamąjį įstatymą, tiek kitus teisės aktus.

Galimi ir individualūs sprendimai, skirti vienai valstybei narei. Tokio sprendimo pavyzdžiu galima paminėti 2007 m. sausio 30 d. Tarybos sprendimą 2007/154/EB panaikinantį Sprendimą 2003/487/EB dėl perviršinio deficito Prancūzijoje.¹²² Pastarieji pranešami tiems, kam yra adresuoti. Pažymėtina, jog sprendimų, skirtų išimtinai Lietuvos Respublikai bei įtakojančių baudžiamąją teisę, autoriui rasti nepavyko.

Taigi autorė prieina išvadą, jog sprendimai, kaip antriniai ES teisės aktai, nacionalinę baudžiamąją teisę įtakoja menkai. Galima pastebėti, jog tokių sprendimų teisinė prigimtis apibūdinama kaip administracinių teisės aktų. Nuostatų, skirtų konkrečioms asmenims, konkretumas, faktiškai eliminuoja galimybę sprendimais veikti baudžiamosios justicijos sferą, o individualaus adresato buvimas paprastai susijęs su tam tikrų socialinių garantijų asmenims suteikimu.

IV. 2. 4. Pamatiniai sprendimai

Pamatiniai sprendimai daugeliu atvejų panašūs į direktyvas. Tai privalomi teisės aktai, priimami politinio ir teisinio bendradarbiavimo srityje; valstybių narių veiksmų derinimo forma. Autorė pažymi esant tam tikrą lingvistinį neatitikimą: pamatiniai sprendimai gali būti įvardinami kaip pagrindų sprendimai (pavyzdžiui, taip įtvirtinta BK priede); toks terminologijos skirtingumas vertintinas kaip teisės akto vertimo, neturėjusio atitikmens lietuvių kalboje, netobulumas; šiame darbe autorė vartoja tik pamatinių sprendimų sąvoką.

Pamatiniams sprendimams nebūdingas tiesioginis poveikis, privalomi tik pamatinių sprendimų tikslai. Be to, šis privalomumas išvedamas ne iš ES teisės viršenybės principo, bet remiantis tarptautinių sutarčių principais. Tai nėra tiesiogiai taikomas teisės aktas,

¹²¹ OL, 2007 L 058, p. 0001 - 0006

¹²² OL, 2007 L 068, p. 0003 - 0004

tačiau yra privalomas rezultatų, kuriuos reikia pasiekti per jame nustatytą terminą. Galima paminėti tokius pamatinius sprendimus baudžiamosios justicijos sferoje: Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR 2003 m. liepos 22 d. dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje¹²³, Tarybos pamatinis sprendimas 2003/80/TVR 2003 m. sausio 27 d. dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę¹²⁴ bei kiti pamatiniai sprendimai, priimti kovos su prekyba žmonėmis, Europos arešto orderio, kovos su terorizmu, sankcijų didinimo dėl klastojimo ryšium su euro įvedimu, kovos su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis sferose.

Dėl pamatinio sprendimo 2001/413/TVR skirto kovai su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu, Lietuvos Vyriausybė nutarimu¹²⁵ padariusi išlygą, kad netaikys 9 str. 1 d. „c“ p., kuriame nustatyta, kad „kiekviena valstybė narė imasi reikiamų priemonių, kad nustatytą savo jurisdikciją (...) nusikaltimams, kai nusikaltimas buvo padarytas juridinių asmenų, kurių registruota būstinė yra jos teritorijoje, naudai“, t.y. šios nuostatos dėl jurisdikcijos nustatymo Lietuva neįgyvendins savo baudžiamuosiuose įstatymuose. Tuo pačiu Vyriausybės nutarimu lygiai tokia pati išlyga dėl jurisdikcijos netaikymo padaryta ir dėl pamatinio sprendimo 2003/80/TVR dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę – Lietuvai nebus taikomos 8 str. 1 d. „c“ p. nuostatos. Manytina, jog taip pasielgta dėl to, jog nacionalinis BK nenustato tokio – nusikalstama veika padaryta valstybėje įsteigti juridinio asmens naudai – principo, kuriuo būtų paremtos jurisdikcijos taisyklės. Tačiau, galima pastebėti, jog padarytos minėtosios išlygos nesukelia didesnių problemų įgyvendinant pamatinius sprendimus, nes sprendžiant jurisdikcijos klausimus taikomi teritorinis ir pilietybės principai.

Minėtasis tarybos pamatinis sprendimas 2003/80/TVR 2003 m. sausio 27 d. dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę numato, kad už sprendime numatytus nusikaltimus baudžiamojon atsakomybėn traukiamas ir juridinis asmuo. Galutinai ši nuostata įgyvendinta LR BK, kur 2005 m. birželio 23 d. tokia atsakomybė numatyta 256 str., 272 str., 274 str. Tačiau, reikia pažymėti, kad valstybė pasirinkusi tokį šio sprendimo įgyvendinimo būdą, kad vienos veikos yra kriminalizuojamos BK, kitos baudžiamos pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą (ATPK). Pavyzdžiui, sprendime numatytas neteisėtas saugomų laukinės gyvūnijos ir augmenijos rūšių ar jų dalių

¹²³ OL, 2003 L 192, p. 54-56

¹²⁴ OL, 2003 L 29, p. 55-58

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl tam tikrų Europos Sąjungos teisės aktų nuostatų netaikymo Lietuvos Respublikai (Valstybės žinios, 2005, Nr. 112-4081)

laikymas, ėmimas, žalojimas, naikinimas ar prekyba jomis bent tais atvejais, kai joms gresia išnykimas baudžiamas pagal ATPK 66 str., 67 str., 88 str.¹²⁶ (nors dalis kriminalizuota pagal BK 272 str. 2 d. ir 274 str.). Toks įstatymų leidėjo pasirinktas būdas pateisintinas – vadovaujantis teisingumo ir protingumo principais akivaizdu, kad ne visada valstybės saugomo augalo nuskynimas turi užtraukti baudžiamąją atsakomybę.

Taip pat reikėtų pastebėti, jog daugelyje LR BK XXXVIII skyriaus “Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai” straipsnių vartojamos blanketinės dispozicijos (autorė pažymi, jog blanketinių dispozicijų problematika baudžiamojoje teisėje aptarta antrajame šio darbo skyriuje, todėl dabar detaliau nagrinėjama nebus); taigi blanketinių dispozicijų turinys atskleidžiamais specialiais teisės aktais, pavyzdžiui Laukinės augalijos įstatymu¹²⁷, Laukinės gyvūnijos įstatymu¹²⁸, LR aplinkos apsaugos ministro įsakymu dėl medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo¹²⁹ ir pan. Atsižvelgiant į tai, jog aptariamas pamatinis sprendimas gana neapibrėžtai formuluoja reikalingas kriminalizuoti veikas, Lietuvos baudžiamasis įstatymas baudžiamąją atsakomybę dažniausiai sieja su specialaus teisės akto pažeidimu ir iš to kylančiomis pasekmėmis. Pavyzdžiui, LR BK 247 str. 1d. numato, jog baudžiamoji atsakomybė kyla tuomet, kai asmuo atlieka bent vieną normoje numatytą alternatyvią veiką (pvz. neteisėtai rinko, ėgijo, žalojo ar laikė ir pan.), pažeisdamas Raudonojoje knygoje ar tarptautiniais susitarimais saugomą laukinę augmeniją – taigi pažeisdamas konkretų teisės aktą, ir dėl tokios jo veikos buvo padaryta didelė žala populiacijai, vadinasi kilo tam tikri padariniai. Tokia pasirinkta įstatymo leidėjo pozicija – nusikalstamos veikos požymius aprašyti materialiomis sudėtimis, manytina, atitinka protingumo ir teisingumo principus. Baudžiamosios atsakomybės, kaip *ultima ratio* priemonės, taikymas vieno saugomo augalo nuskynimu ar gyvūno sunaikinimu esant neatsargiai kaltės formai, prieštarautų jau minėtiems principams.

Įgyvendinant aptariamąjį sprendimą BK buvo papildytas 270¹ str., kuriame numatyta atsakomybė už neteisėtą prekybą ozono sluoksnį ardančiomis medžiagomis, kas atitinka sprendimo 2 str. “g” punktą “neteisėta prekyba ozono sluoksnį ardančiomis medžiagomis”. Pažymėtina, jog priešingai nei kitos BK XXXVIII skyriuje kriminalizuotos veikos, BK 270¹ str. reglamentuotos veikos sudėtis - formali, t.y. įstatymų leidėjas veiką laiko baigta nuo veiksmų atlikimo, nepriklausomai nuo to, kilo ar nekilo padariniai.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1)

¹²⁷ Lietuvos Respublikos laukinės augalijos įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1944)

¹²⁸ Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas (Valstybės žinios, 1997, Nr. 108-2726)

¹²⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministro įsakymas Dėl medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo (Valstybės žinios, 2000, Nr. 53-1540)

Nepaisant to, kad pamatiniais sprendimais derinamas valstybių narių bendradarbiavimas, o tai reiškia, kad juose įtvirtintos sąvokos turi būti suprantamos vienodai, Lietuvoje, pavyzdžiui, 2001/413/TVR pamatinis sprendimas, skirtas kovai su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu, šia prasme nėra tinkamai įgyvendintas. Nepaisant, jog sprendime numatytos veikos kriminalizuotos, o šių veikų dalyku pripažįstama mokėjimo priemonės, tačiau BK vartojama sąvoka “mokėjimo instrumentas”. Nors tai ir tapatu sąvokai “mokėjimo priemonė”, bet Lietuvos teisės aktuose sąvoka “mokėjimo instrumentas” vienareikšmiškai neapibrėžiama - Lietuvos Respublikos Mokėjimų įstatymas¹³⁰ atskleidžia tik mokėjimo priemonės požymius. Be to, teisininkės D. Ušinskaitės¹³¹ pastebėjimu, BK 214 str. ir 215 str. reglamentuotų nusikalstamų veikų dalykui konkretizuoti reikalinga pasitelkti CK ir kitų įstatymų normų analizę. Manytina, jog baudžiamojo įstatymo aiškumo tikslais, reikėtų teisės aktuose vartojamas sąvokas suvienodinti. Kitaip tariant, siūlytina tikslinti ir vienodinti teisės aktuose vartojamą terminiją, taip baudžiamojoje teisėje išvengiant galimų interpretacijų, minimojo pavyzdžio atveju – nusikalstamos veikos dalyko tema.

Taip pat pažymėtina, kad naujo pamatinio sprendimo nuostatų įgyvendinimui nebūtinai visada reikia daryti galiojančio LR BK pataisas. Kaip buvo pastebėta Lietuvos Respublikos Seimo Užsienio reikalų komiteto pateiktoje nuomonėje¹³², “vertinant konkrečias sprendimo nuostatas reikėtų pastebėti, kad dauguma jų (dėl rasizmo ir ksenofobijos – A.S.) jau yra įgyvendintos galiojančiame BK ir kituose teisės aktuose, tačiau keletas projekto nuostatų gali pareikalauti nacionalinių teisės aktų pataisų.” Autorė nesiekia detalaus minimojo pamatinio sprendimo ir nacionalinio baudžiamojo įstatymo analizės, tačiau pabrėžia, kad intervencija į baudžiamąjį įstatymą ne visada reikalinga. Galima pastebėti, jog tokio reikalingumo nebuvimas leidžia priėti išvadą, jog nacionalinis baudžiamasis įstatymas saugo tokias pat vertybes (teisinius gėrius), į kurias atkreipiamas dėmesys ir ES teisės aktais.

Be to, galima situacija, jog nacionalinis baudžiamasis įstatymas veikia kriminalizuoja tinkamai, tačiau susiklosto netinkama jo taikymo praktika. Tuomet reikalingos ne BK korekcijos, bet esamos praktikos suvienodinimas, kuriuo siekiama tinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo praktikos formavimo. Kitaip tariant, net tinkamai

¹³⁰ Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 61-2753)

¹³¹ UŠINSKAITĖ, Daiva. Mokėjimo instrumento sąvoka Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 60(52), p. 120

¹³² Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų komiteto nuomonė dėl pasiūlymo priimti Tarybos Pamatinį Sprendimą dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=254959>

kriminalizavus nusikalstamą veiką, svarbu užtikrinti tokią baudžiamojo įstatymo taikymo praktiką, kuri atitiktų įstatymo leidėjo keltus tikslus bei būtų vienoda.

Pažymėtina, jog esti atvejų, kai pagrindų sprendimas, iš pirmo žvilgsnio, įgyvendinamas nacionalinėje teisėje, tačiau įgyvendinimas atliekamas labai sudėtingomis formuluotėmis. Pavyzdžiu galima pateikti LR BK 147 str. (prekyba žmonėmis), kuris pakeistas įgyvendinant 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimą¹³³ dėl kovos su prekyba žmonėmis. Veikos, kurios turi būti kriminalizuojamos nacionalinėje teisėje, išvardijamos pamatinio sprendimo pirmame straipsnyje, kas iš principo atitinka LR BK 147 str., tačiau, nepaisant to, kad pasiekiamas minimojo pamatinio sprendimo tikslas, taikyti tokią nacionalinės teisės normą tampa palyginti sudėtinga. Teisininko D. Mickevičiaus¹³⁴ nuomone, “jo (apibrėžimo – A.S.) komplikuoatumą lemia ne tik sunkiai į lietuvių kalbą išverčiamų anglišku terminų vartojimas, bet ir trinarė apibrėžimo struktūra, susidedanti iš alternatyvių veikų, alternatyvių asmens valios perėmimo būdų ir alternatyvių nusikalstamų tikslų”. Autorės pastebėjimu, siekiant efektyvaus pamatinių sprendimų įgyvendinimo, jie neturėtų būti pažodžiui perkeltami į nacionalinį baudžiamąjį įstatymą, tačiau ieškoma lanksčių lingvistinių formuluočių.

Iš esmės, būtent pamatiniais sprendimais nacionalinei baudžiamajai teisei daroma didžiausia intervencija. Atkreiptinas dėmesys, jog LR BK priede, iš dvylikos įgyvendinamų ES teisės aktų, vienuolika iš jų yra pamatiniai sprendimai (minėta, įvardinami kaip pagrindų sprendimai). Dažniausiai būtent pamatinių sprendimų pasekmė – nacionalinio baudžiamojo įstatymo papildymas ar pakeitimas. Iš vienos pusės, tai vertintina pozityviai – sustiprinta žmogaus teisių apsauga prekybos žmonėmis, legalaus gabenimo srityse, aplinkos apsaugos, korupcijos, sukčiavimo institutai. Kita vertus, harmonizuojant sritis, kuriuose priimti pamatiniai sprendimai, nepavykta išvengti klaidų, kurias greičiausiai derėtų įvardinti įstatymų leidybos netobulumais.

Reziumuojant, galima prieiti prie išvados, jog pamatinių sprendimų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje sietinas su baudžiamųjų įstatymų koregavimu. Nepaisant to, jog pamatinio sprendimo atskiros nuostatos būna jau įgyvendintos nacionalinėje baudžiamojoje teisėje, tačiau siekiant absoliutaus tokios ES teisės akto įgyvendinimo, dažniausiai tenka keisti baudžiamąjį įstatymą. Pabrėžtina, jog tiesioginis pamatinių sprendimų nuostatų perkėlimas į nacionalinę baudžiamąją teisę savaime negarantuoja tinkamo reglamentavimo kokybės.

¹³³ OL, 2002 L 203, p. 1—4

¹³⁴ MICKEVIČIUS, Darius. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 126

IV. 2. 5. Bendrieji veiksmai

Bendrieji veiksmai – teisės aktas, priimamas bendros užsienio saugumo politikos srityje. Tai ypatinga valstybių narių bendradarbiavimo forma – išimtinai tarpvyriausybiniis bendradarbiavimas. Bendrieji veiksmai skirti valstybėms narėms, šias įpareigoja nustatytomis pozicijomis vadovautis savo veikloje.

Pavyzdžiui, 1998 m. gruodžio 22 d., bendrųjų veiksmų aktas Tarybos priimtas remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl korupcijos privačiame sektoriuje (98/742/TVR)¹³⁵ apibrėžė, kas yra aktyvioji, pasyvioji korupcija privačiame sektoriuje, numatė būtinybę nustatyti baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims. Tuo metu, kai buvo susitarta dėl šių bendrųjų veiksmų, Lietuva dar nebuvo ES narė, bet nepaisant to, stojant į Sąjungą, privalėjo perimti visą *acquis communautaire* (ne tik priminę, bet ir antrinę bendrijos teisę, nepaisant to, kad nedalyvavo ją priimant). Tad tiek į šiuos bendruosius veiksmus, tiek į bendruosius veiksmus dėl dalyvavimo nusikalstamuose susivienijimuose, pinigų plovimo, kovos su rasizmu ir ksenofobija buvo atsižvelgta rengiant naująjį BK.

Dar daugiau, 2000 m. Europos Komisijos reguliariojoje ataskaitoje dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje¹³⁶ pažymėta, jog Lietuva nuolatos derina savo poziciją su Sąjungos, ir, paprašyta tai padaryti, prisijungdavo prie Sąjungos bendrų veiksmų ir pozicijų. Per atsiskaitomąjį laikotarpį Lietuva suderino savo nuostatas su ES deklaracijomis ir bendromis pozicijomis, kai ji buvo kviečiama tai daryti.

Iš esmės, kriminalizuodama tam tikras veikas, Lietuva atsižvelgė į priimtus bendrųjų veiksmų aktus, siekė įgyvendinti aktais užsibrėžtus uždavinius. Tačiau, net esant tokiems lakoniškiems autorės pastebėjimams, galima daryti išvadą, jog bendrųjų veiksmų reikšmė baudžiamajam įstatymui – minimali.

IV. 2. 6. Rekomendacijos ir nuomonės

Tiek rekomendacijos, tiek nuomonės yra neprivalomo pobūdžio teisės aktai. Rekomendacijomis paprastai siūlomas tam tikras elgesys, tam tikrų politikos sričių derinimas, koordinavimas; rekomendacijos skiriamos valstybėms narėms, taip pat gali būti skirtos fiziniams ar juridiniams asmenims.

¹³⁵ OL, 1997 L 279, p. 1—2

¹³⁶ Europos Komisijos reguliarioji ataskaita 2000. Ataskaita dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje. [interaktyvus], 2004, [žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą: www.eudel.lt/lt/es_ir_lietuva/Files/Regular%20Report_Lithuania_2000%20LT%20redaguota.doc

Nuomonėse paprastai išdėstomas ES institucijų požiūris (pozicijos) tam tikrais klausimais; nuomonės skiriamos valstybėms narėms (bet ne fiziniams ar juridiniams asmenims), taip pat tai gali būti atsakymas į kitos institucijos dokumentą ar paklausimą.

Europos Teisingumo Teismas yra nurodęs, kad nors rekomendacijos ir neturi privalomos teisinės galios, nacionaliniais teismai turi atsižvelgti į ES institucijų išleistas rekomendacijas, ypač aiškinantis kitas Europos teisės priemones.¹³⁷

Nuomonėmis, ES institucijos pateikia savo vertinimus, pozicijas konkrečiais klausimais. Pavyzdžiui, 2003 m. vasario 21 d. Europos Tarybos patariamojo komiteto nuomonėje apie Lietuvą Dėl tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos taikymo¹³⁸ teigta, kad “Patariamasis komitetas sveikina tai, kad naujajame BK yra daug straipsnių, numatančių bausmes už rasinę diskriminaciją, tautinės, rasinės ir religinės nesantarvės kurstymą ir už nesantaikai kurstyti skirtos spausdintos, garso ar vaizdo medžiagos gaminimą, laikymą ir platinimą. Patariamasis komitetas tikisi, kad šių nuostatų įgyvendinimas padės pagerinti dialogą tarp kultūrų ir abipusį supratimą”. Vadinasi, išreikšdama savo nuomonę tam tikru konkrečiu klausimu, ES institucija atlieka nuodugnią visos nacionalinės teisės sistemos analizę. Toks teigiamas minėtasis įvertinimas neabejotinai susijęs su BK XXV skyriaus “Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei” analize.

Rekomendacijos ir nuomonės paprastai padeda rengti privalomus antrinės teisės aktus, siūlydamos subjektams, kurioms yra skirtos, elgtis tam tikru būdu (bet jų neįpareigoja). Tarkim, 2004 m. Ministrų komiteto rekomendacija nr. Rec(2004)6 valstybėms narėms dėl vidaus teisinių gynybos priemonių tobulinimo¹³⁹ rekomenduoja užtikrinti vidaus teisinių gynybos priemonių veiksmingumą, veiksmingų teisinių gynybos priemonių buvimą bylose dėl tariamai per ilgo teismo proceso bei sukurti veiksmingas teises gynybos priemones, kurios leistų išvengti analogiškų bylų Europos Žmogaus Teisių Teisme pakartotinumą. Ši rekomendacija, be abejo, svarbi ir baudžiamąja teisine prasme, nes vienas iš dažnesnių skundų Europos Žmogaus Teisių Teisme – dėl per ilgai besitęsiančio baudžiamojo proceso. Pavyzdžiui čia galima pateikti ir 2004 m. LAT senato nutarimą nr. 48 Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso normas, reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą,¹⁴⁰ kuriame buvo pasiremta minėtąja

¹³⁷ *Cit. op.* 107, p. 222

¹³⁸ 2003 m. vasario mėn. 21 d. Europos Tarybos patariamojo komiteto nuomonė Dėl tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos taikymo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą: <www.tmid.lt/images/source/attachments/ET%20patariamojo%20Komiteto%20del%20tautiniu%20mazumu%20apsaugos%20>

¹³⁹ OL, 2004 L 326, p. 47–63

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 48 Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą

rekomendacija. Vadinasi, nepaisant to, kad rekomendacijos ir neturi privalomosios galios, tačiau Lietuvos nacionaliniai teismai, aiškindami nacionalinės teisės normas, atsižvelgia į ES institucijų rekomendacijas; siekiama suderintos ir vieningos teismų praktikos minėtoju klausimu.

Be to, rekomendacijos skirtos ne tik baudžiamajai justicijai svarbioms sritims; toks bendradarbiavimas gali vykti aplinkosaugos, paminklosaugos ir panašiose srityse. 2006 m. Europos Komisijos Bendrajame pranešime apie ES veiklą¹⁴¹ pažymėta, jog “balandžio 27 d. Taryba priėmė rekomendaciją dėl policijos, muitinės ir kitų specializuotų teisėsaugos tarnybų susitarimu nusikaltimų užkardymo ir kovos su jais srityje sudarymo. Tokiu oficialiu susitarimu arba kitokiu kompetentingu valdžios institucijų susitarimu nacionaliniu lygmeniu tikslas yra užtikrinti glaudų bendradarbiavimą ir bendrus veiksmus įvairiose srityse”. Kitaip tariant, rekomendacijomis siekiama glaudaus tarpvalstybinio bendradarbiavimo, užtikrinant ne tik efektyvią kovą su nusikalstamumu, bet koordinuojant valstybių narių veiksmų ir kitose srityse.

Baudžiamosios teisės kontekste, tiek rekomendacijomis, tiek nuomonėmis siekiama įgyvendinti sanglaudos politiką ir nuosekliai vykdyti veikų kriminalizaciją. Autorės pastebėjimu, minimais teisės aktais keliamas tikslas sukurti efektyvias, be to, panašias priemones valstybėse narėse, leidžiančias įgyvendinti bent minimalius apsaugos standartus. Taip pat – inicijuoti, skatinti atskirų veikų (pvz. prekybos žmonėmis, korupcijos ir pan.) tendencijų tyrimus. Dar daugiau – atsižvelgiant į rekomendacijas, valstybė narė gali nebūtinai keisti baudžiamąjį įstatymą, bet priimti atskiras programas, įgyvendinančias tokias rekomendacijas.

Pavyzdžiu galima pateikti LR Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimą Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2005-2008 metų programos¹⁴², kuri įgyvendina tokias Europos Tarybos rekomendacijas kaip rekomendaciją Nr. 9(91)11 dėl prekybos vaikais ir jaunimu, dėl jų seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos¹⁴³; rekomendaciją Nr. R(97)13 dėl liudininkų įbauginimo ir gynybos (kaltinamojo) teisių¹⁴⁴; rekomendaciją Nr. R(2000)11 dėl veiksmų

¹⁴¹ 2006 m. Europos Komisijos Bendrasis pranešimas apie Europos Sąjungos veiklą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

<http://europa.eu/generalreport/lt/rg2006lt.pdf>

¹⁴² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės mėn. 19 d. nutarimas Nr. 588 Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2005-2008 metų programa. (Valstybės žinios, 2005, Nr. 65-2333)

¹⁴³ Europos Tarybos rekomendacija Nr. 9(91)11 dėl prekybos vaikais ir jaunimu, dėl jų seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą: <http://cm.coe.int/ta/rec/1991/91r11.htm>

¹⁴⁴ Europos Tarybos rekomendacija Nr. R(97)13 dėl liudininkų įbauginimo ir gynybos (kaltinamojo) teisių. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais¹⁴⁵. Šia Vyriausybės programa vienas iš keliamų tikslų - veiksminga kova su organizuotu nusikalstamumu ir pavieniais nusikaltimais, susijusiais su prekyba žmonėmis. Tokiomis programomis valstybė analizuoja nusikalstamų veikų paplitimą, tendencijas, siekdama nustatyti, ar pakankamas tokių veikų reglamentavimas, ar efektyvios įstatymų leidėjo įtvirtintos baudmės. Tokių reguliarių analizių rezultatai leidžia tinkamai koreguoti baudžiamosios politikos kryptis.

Reziumuojant, rekomendacijų ir nuomonių įtaką baudžiamajam įstatymui galima apibūdinti kaip netiesioginę. Tokių teisės aktų įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu paprastai remiasi ne baudžiamąjį įstatymą korekcijomis, bet poįstatyminių teisės aktų priėmimu. Būtent pastaraisiais įgyvendinami rekomendacijų keliami tikslai; tik atlikus kompleksinį tyrimą, prieinama prie išvados apie baudžiamųjų įstatymų konkrečioje srityje efektyvumą.

IV. 2. 7. Gairės

Gairės – tolesnės ES ir valstybių narių veiklos tam tikroje politinėje srityje pagrindinės kryptys, bendri bruožai ar nurodymai. Gairių turinys gali būti abstraktus universalus arba konkretus individualus. Pagal teisinę galią ir privalomumą skiriamos šios gairės: 1) gairės, kurias priima Europos pinigų instituto taryba, 2) Europos Centrinio banko tarybos priimamos gairės, 3) Europos Tarybos priimamos bendrosios užsienio ir saugumo politikos (toliau - BUSP) bendrosios gairės.¹⁴⁶ Lietuvos baudžiamajai teisei svarbios BUSP bendrosios gairės, kurios čia ir bus aptariamoms.

BUSP bendrosios gairės yra teisiškai privalomos, jei jos yra priimtos, t.y. Europos Taryba nėra įpareigota reikšti savo nuomonę BUSP srityje, tačiau Tarybai pareiškus savo nuomonę – priėmus gaires – jomis privaloma vadovautis priimant sprendimus BUSP srityje. Pavyzdžiui, 2002 m. Europos Tarybos ministrų komiteto gairės dėl žmogaus teisių ir kovos su terorizmu¹⁴⁷ įpareigoja valstybes nares imtis priemonių kovai su terorizmu. Nepaisant to, kad pačios priemonės, kurių reikėtų imtis, nedetalizuojamos, bet nustatomi bendro pobūdžio reikalavimai laikytis žmogaus teisių bei gerbti teisės viršenybės principą, pašalinti bet kokios savivalės bei diskriminuojančio ar rasistinio elgesio galimybę; taip pat turi būti nustatyti šių priemonių tinkamą priežiūrą. Tokie bendro

<http://cm.coe.int/ta/rec/1997/97r13.html>

¹⁴⁵ Europos Tarybos rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

[http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Rec\(2000\)11_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Rec(2000)11_E.pdf)

¹⁴⁶ *Cit. op.* 75, p. 859

¹⁴⁷ 2002 m. Europos Tarybos ministrų komiteto gairės dėl žmogaus teisių ir kovos su terorizmu [interaktyvus] [žiūrėta 2007-01-20] Prieiga per internetą:

http://www.tm.lt/strasburas/Guidelines_2002_LT.doc

pobūdžio reikalavimai turi būti tikslinami nacionaliniais teisės aktais. Pažymėtina, - nebūtinai baudžiamuoju įstatymu. Pavyzdžiui, minimos komiteto gairės įgyvendinamos LR Vyriausybės patvirtinta programa kovai prieš terorizmą¹⁴⁸. Tačiau veikų kriminalizavimas, konkrečių sankcijų nustatymas LR BK susijęs su 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu¹⁴⁹.

Kitos 2005 m. Europos Tarybos ministrų komiteto gairės dėl teroro aktų aukų apsaugos¹⁵⁰ taip pat nustato bendro pobūdžio principus, įgyvendinamus nacionaliniais teisės aktais; valstybėms paliekama galimybė nustatyti palankesnius apsaugos standartus nei numato gairės.

Pažymėtina, kad gairėmis BUSP srityje siekiama nuoseklios baudžiamosios teisės politikos, raginama patobulinti priemonės, susijusias su nusikalstamų veikų prevencija, kitus baudžiamosios teisės aspektus. Be to, paprastai skatinama sukurti institucinius mechanizmus, kurie leistų kontroliuoti ir tinkamai įgyvendinti Sąjungos priemones.

Taigi gairės baudžiamosios justicijos prasme nustato bendro pobūdžio nurodymus, išskiria kryptis, kurioms turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys. Išskiriami tik bendri standartai, kurių valstybė negali pažeisti, tačiau valstybei paliekama galimybė pačiai nusistatyti konkrečias priemones, leisiančias pasiekti baudžiamosios justicijos tikslus.

IV. 2. 8. Konvencijos

Konvencijos, kaip ES teisės aktai, gali būti priimamos policijos ir teismo bendradarbiavimo bei BUSP srityse. Mokslininko W. Bruggeman¹⁵¹ pastebėjimu, “vienintelis būdas geriau kovoti su tarptautiniu nusikalstamumu, ES šalių nuomone, - sustiprinti bendradarbiavimą”. Toks bendradarbiavimas įmanomas ir priimant tam tikrus aktus – konvencijas, kurios padėtų pažangiai spręsti nusikalstamumo, neapsiribojančio valstybių sienomis, problemas.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio mėn. 26 d. nutarimas Nr. 1139 Dėl Lietuvos Respublikos programos prieš terorizmą patvirtinimo (Valstybės žinios, 2005, Nr. 1139-14)

¹⁴⁹ 2002, OL L 164, p. 3—7

¹⁵⁰ 2005 m. Europos Tarybos ministrų komiteto gairės dėl teroro aktų aukų apsaugos [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-01-20]. Prieiga per internetą:

http://www.tm.lt/strasburas/Guidelines_2005_LT.doc

¹⁵¹ BRUGGEMAN, Willy. *Europol – a european FBI in the making?* [interaktyvus] 2000 m. balandžio mėn. 13-14 d. paskaita [žiūrėta 2007-02-25]. Prieiga per internetą:

<http://www.cicerofoundation.org/lectures/p4bruggeman.html>

Konvencijas būtina priimti tuomet, kai dėl jos turinio bent vienos valstybės narės Konstitucija reikalauja, kad tokiam dokumentui pritartų bent viena kompetentinga institucija (pvz. ratifikuotų valstybės Parlamentas) – tokios konvencijos paprastai priimamos politinio ir teisinio bendradarbiavimo srityje. Pavyzdžiui, minėtuju pagrindu buvo priimta Europolo konvencija,¹⁵² kurią 2004 m. Lietuva ratifikavo. Be abejo, ratifikavus teisės aktą, kyla ir tam tikros pasekmės: norint konvenciją tinkamai įgyvendinti, būtina paskirti centrinės valstybės institucijas, kurios būtų už tai atsakingos (Lietuva Vyriausybės nutarimu¹⁵³ įgaliojo policijos generalinį komisarą paskirti nacionalinį padalinį, kuris vykdys Europolo nacionalinio padalinio uždavinius).

Šiek tiek daugiau pabaišos kyla priimant konvencijas BUSP srityje. ES sutarties 24 str. numato, kad joks susitarimas nėra privalomas valstybei narei, kurios atstovas Taryboje pareiškia, kad ji turi laikytis savo konstitucinių nuostatų; kitos Tarybos narės gali sutikti, kad tas susitarimas joms būtų taikomas laikinai. Šia prasme konstitucinės nuostatos reiškia, kad susitarimo turinys prieštarauja nacionalinėms konstitucinėms nuostatoms arba reikia svarstomu klausimu valstybėje narėje surengti tam tikrą procedūrą dėl jų priėmimo (pvz. – referendumą). Kalbant apie tokių sudarytų konvencijų teisinę galią – jos yra privalomos valstybėms narėms bei ES institucijoms, tačiau manoma, kad valstybei narei jų ratifikuoti nereikia.

ES konvencijos priimamos siekiant glaudesnio bei veiksmingesnio teisinio bendradarbiavimo tarp valstybių narių baudžiamosiose bylose. Dar 2004 m. gruodžio mėn. 1 d. Europos Parlamento Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komitetas¹⁵⁴ pažymėjo, kad baudžiamosios teisės sistemų derinimas kai kuriose srityse yra vis dar nepakankamas. Pranešėjo A. Costa nuomone, pažanga ypač reikalinga tokiose srityse

¹⁵² 1996 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ekstradicijos, parengta remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu dėl Europos policijos biuro įsteigimo (Europolo konvencija) (OL C 299, 1996, p. 1–14)

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl atsakingų institucijų paskyrimo ir įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos įstatymą “Dėl konvencijos, parengtos vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl Europos policijos biuro įsteigimo (Europolo konvencijos) ir jos protokolų ratifikavimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 103-3791)

¹⁵⁴ 2004 m. gruodžio mėn. 1 d. Europos Parlamento Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komiteto darbo dokumentas dėl baudžiamosios teisės kokybės ir baudžiamosios teisės normų valstybėse [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą:

< http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dt/549/549073/549073lt.pdf>

kaip įkalčių surinkimas ir įvertinimas; perkėlimas atlikti bausmę valstybėje narėje pagal nuteisto asmens gyvenamąją vietą; bausmės atlikimas be įkalinimo valstybėje narėje pagal nuteisto asmens gyvenamąją vietą; teisinių priemonių pritaikymas valstybėje narėje pagal asmens gyvenamąją vietą; minimalių teisių sulaukytiesiems kiekvienoje valstybėje narėje garantija. Kaip matyti, aptariamomis konvencijomis siekiama vienodinti teisinius skirtumus kiekvienoje valstybėje.

Dar 1987 m. Europos Parlamento Informavimo komitetas savo raporte¹⁵⁵ paskelbė, jog “egzistuojantis žymus šalių narių baudžiamosios teisės ir bausmių sistemų skirtumas stabdo tarptautinį bendradarbiavimą”. Reikia pripažinti, jog iki šiol egzistuoja nacionalinių teisės sistemų skirtumai, kurie tampa kliūtimi įgyvendinant vieningos Europos idėją. Tačiau toks bendradarbiavimas vystomas atskirais segmentais, stengiantis vienodinti sritis, tarptautinio nusikalstamumo požiūriu keliančias daugiausia problemų.

Iš esmės, tinkamą tarptautinių teisės aktų įgyvendinimą apibendrina LAT savo 2003 m. nutarime nr. 42 Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui¹⁵⁶, kur pasakyta, kad jeigu prašančioji valstybė yra Europos konvencijos dėl ekstradicijos dalyvė ir su ja pasirašyta dvišalė ar daugiašalė teisinės pagalbos arba ekstradicijos sutartis, sprendamas asmens išdavimą, teismas vadovaujasi JT arba Europos konvencija, reglamentuojančia specialias asmenų išdavimo sąlygas, o Europos konvencija dėl ekstradicijos ir teisinės pagalbos arba ekstradicijos sutartimi – tiek, kiek jos papildo ir patikslina šių specialiųjų Konvencijų taikymą. Jeigu prašanti išduoti asmenį valstybė nėra Europos konvencijos dėl ekstradicijos dalyvė, išduodamas asmenį užsienio valstybei teismas vadovaujasi Jungtinių Tautų arba Europos konvencija, reglamentuojančia tokio nusikaltimo klausimų sprendimą, ir dvišalė ar daugiašalė sutartimi dėl teisinės pagalbos arba ekstradicijos tiek, kiek ji papildo ir patikslina Konvencijos nuostatų taikymą, arba tik Konvencija, jeigu dvišalė ar daugiašalė sutartis nepasirašyta.

Taigi, nepaisant to, jog minimas senato nutarimas aptaria tik klausimus dėl ekstradicijos, tačiau iš esmės jis tiksliai įvardina tokių Europos konvencijų teisinę galią: jos turi viršenybę prieš kitas sutartis tada, kai kitos sutartys nereglamentuoja specialių sąlygų. Be to, prisijungus prie konvencijos valstybė privalo vykdyti priištus įsipareigojimus; paprastai už tokių įsipareigojimų nevykdymą valstybei gresia sankcijos.

¹⁵⁵ *Office for official publications of the European Communities, Committee of Enquiry into the drug problem in Member states of the Community, 1987, p. 44*

¹⁵⁶ 2003 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas nr. 42 Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui

Pažymėtina, jog labiausiai baudžiamąjį įstatymą įtakoja tarpusavio teisinį bendradarbiavimą reglamentuojantys teisės aktai, pavyzdžiui, Konvencija dėl ES valstybių narių tarpusavio ekstradicijos, parengta remiantis ES sutarties K.3 straipsniu¹⁵⁷, Konvencija dėl ES valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose¹⁵⁸ ir kiti ES teisės aktai, nustatantys teisinės pagalbos apimtį. Būtent dėl ES teisės įtakos, Lietuvos BK buvo papildytas 9¹ str. “Asmens perdavimas pagal Europos arešto orderį”; be to, detalesnė asmens perdavimo ir perėmimo pagal Europos arešto orderį tvarka nustatyta LR teisingumo ministro ir LR generalinio prokuroro įsakymu Dėl Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių patvirtinimo.¹⁵⁹ Būtina paminėti, kad Europos arešto orderis – ES valstybės narės teisminės institucijos išduotas sprendimas, kuriuo kita valstybė narė įpareigojama suimti ar perduoti nurodytą asmenį, turint tikslą arba pradėti baudžiamąjį persekiojimą, arba vykdyti su laisvės atėmimu susijusią bausmę. Doc. dr. A. Čepo¹⁶⁰ pastebėjimu - teikiant baudžiamąją teisinę pagalbą (nagrinėjamu atveju – vykdant Europos arešto orderį) siekiama garantuoti bendrasąjunginius, taigi ir asmenį perduodančios valstybės, interesus.

Nepaisant to, jog Europos arešto orderis priskirtinas baudžiamąjo proceso reguliuojamai sričiai, t.y. teisminiam bendradarbiavimui, tačiau tokio bendradarbiavimo pagrindai reglamentuojami LR BK. Autorė pažymi, kad nesiekama detalios minimos procedūros analizės, nesigilinama į baudžiamąjo proceso normas. Būtina paminėti, jog BK įtvirtina pagrindus, kuriems esant asmens išdavimas pagal Europos arešto orderį negalimas; taip pat pagrindus, kuriems esant neprivaloma atsisakyti priimti sprendimą dėl Europos arešto orderio vykdymo (fakultatyvūs atsisakymo pagrindai).

Be to, atkreiptinas dėmesys, jog tarptautinio bendradarbiavimo problemineis aspektais priimamos ne tik konvencijos, bet ir kitokio pobūdžio teisės aktai, reglamentuojantys panašius, o atskirais atvejais, net beveik identiškus klausimus. Todėl, darant baudžiamąjo įstatymo pataisas reikalinga detali, kompleksinė tarptautinių teisės aktų analizė, eliminuosianti grubių klaidų, pasirenkant įgyvendinimo priemones, galimybę.

Taigi konvencijomis iš esmės siekiama harmonizuoti teisinį bendradarbiavimą srityse, praktikoje keliančiose daugiausia sunkumų. Įgyvendinant vieningos Europos

¹⁵⁷ OL C 197, 2000, p. 1–2

¹⁵⁸ OL C 299, 1996, p. 1–14

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas Dėl Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių patvirtinimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 134-4886)

¹⁶⁰ ČEPAS, Algimantas. *Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamąjo proceso teisės žingsniai Lietuvoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą: <www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc>

idėją, pripažįstant tik išorines Sąjungos valstybių sienas, operatyvi teisinė pagalba įmanoma tik vienodinant valstybių narių teisinę bazę. Nepaisant to, jog tarptautinis bendradarbiavimas, konvencijomis įgavęs normatyvinį pobūdį, harmonizuojamas selektyviai, tačiau pati bendradarbiavimo aplinkybė preziumuoja valstybių narių dialogo poreikį problemineis baudžiamosios teisės aspektais.

Išvados

1. Tarptautinės ir nacionalinės baudžiamosios teisės santykio analizė leidžia prieiti išvadą, jog neesant konkrečių baudžiamosios teisės normų tarptautinės sutarties taikymas tampa neįmanomu. Tarptautinėse sutartyse normos formuluojamos pakankamai aptakiai, todėl Lietuvos valstybė turi nustatyti konkrečias priemones, kuriomis tarptautiniai įsipareigojimai bus vykdomi nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. Tiek tarptautinių sutarčių, užtikrinančių žmogaus teisių apsaugą, tiek JT konvencijų nuostatos ne visada skirtos išimtinai baudžiamosios teisės reguliavimo sferai, tačiau pastaroji akceptuoja tarptautinę nuostatą konkrečios baudžiamosios teisės normos sukūrimu.

2. Pirminės ES teisės reikšmė baudžiamajam įstatymui apibūdinama kaip minimali. Didžiausias pirminės ES teisės poveikis baudžiamajai teisei pasireiškia per teisinio pagrindo antriniamis teisės aktams įtvirtinimą. Atskiros baudžiamosios teisės sritys harmonizuojamos būtent antriniais teisės aktais, kuriems priimti visada būtinas teisinis pagrindas.

3. Autorė eliminuoja tiesioginį tiek reglamentų, tiek direktyvų veikimą nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. Baudžiamosios teisės teorija nepripažįsta nei įstatymo, nei teisės analogijos, o baudžiamojon atsakomybėn asmenys traukiami išimtinai pagal baudžiamąjį įstatymą, todėl tiesioginis net tikslų, besąlyginių, išsamių tiek reglamento, tiek direktyvų nuostatų taikymas baudžiamojoje teisėje suponuotų principų *nullum crimen, nullum poena sine lege* pažeidimą.

4. Konstatuotina, jog įgyvendinant antrinius ES teisės aktus, nacionalinio teisės akto priėmimas paprastai siejamas su konkrečiais BK bendrojoje dalyje įtvirtinto instituto ar BK specialiojoje dalyje reglamentuojamų veikų sudėčių koregavimu. Siūlytina tikslinti ir vienodinti nacionaliniuose teisės aktuose vartojamą terminiją, į nacionalinį baudžiamąjį įstatymą ne pažodžiui perkelti įgyvendinamų antrinių ES teisės aktuose vartojamas formuluotes, bet atskleisti jų prasmę.

5. Išskirtinas netiesioginis neprivalomų antrinių ES teisės aktų poveikis nacionalinei baudžiamajai teisei. Tokiais aktais siekiama įgyvendinti sanglaudos politiką ir nuosekliai vykdyti veikų kriminalizaciją, nors nacionaliniu lygmeniu paprastai remiamasi ne baudžiamojo įstatymo korekcijomis, bet kompleksinį tyrimais, o remiantis pastarųjų rezultatais prieinama prie išvados apie baudžiamųjų įstatymų konkrečioje srityje veikimo efektyvumą.

Literatūros sąrašas

I. Teisės norminiai aktai:

I.1. Tarptautiniai ir ES teisės aktai:

1. Jungtinių Tautų konvencija Dėl elektroninių nusikaltimų (Valstybės žinios, 2004, Nr. 36-1188);
2. Tarptautinė konvencija dėl kovos su teroristų vykdomais sprogdinimais (Valstybės žinios, 2004, Nr. 38-1184);
3. Jungtinių Tautų konvencija Dėl kovos su pinigų padirbinėjimu (Valstybės žinios, 2004, Nr. 40-1297);
4. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija (Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4786);
5. 1969 m. Vienos konvencija Dėl tarptautinių sutarčių teisės (Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480);
6. Jungtinių Tautų Chartija (Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557);
7. Jungtinių Tautų konvencija Dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui (Valstybės žinios, 2002, 23-856);
8. Pilietinių ir Politinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288);
9. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3290);
10. Jungtinių Tautų Organizacijos 1988 m. dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (Valstybės žinios, 1998, Nr. 38-1004);
11. Jungtinių Tautų konvencija Dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo (Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-935);
12. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987);
13. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501);
14. 1984 m. JTO Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (Valstybės žinios, 1991, Nr. 27-732);
15. Europos Sąjungos sutartis (Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2);
16. 2004 m. gruodžio mėn. 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 111/2005, nustatantis prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisyklės (OL, 2005 L 022 , p. 0001 – 0010);

17. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 3295/94 (EB) Nr. 3295/94 nustatantis priemones, draudžiančias išleisti laisvai cirkuliuoti, eksportuoti, reeksportuoti ir taikyti sąlyginio neapmokestinimo procedūrą suklastotoms ir piratinėms prekėms (OL, 1994 L 341, p. 28 – 29);
18. Tarybos direktyva 2002/90/EB, apibrėžianti padėjimą neteisėtai atvykti, vykti tranzitu ir apsigyventi (OL, 2002 L 328, p. 17—18);
19. 2001 m. gruodžio mėn. 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/97/EB, iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 91/308/EEB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui (OJ, 2001 L 344 p. 76–82);
20. Tarybos direktyva dėl kompiuterių programų teisinės apsaugos 91/250/EEB (OL, 1991 L 122 p. 42—46);
21. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/80/TVR 2003 m. sausio 27 d. dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę (OL, 2003 L 29, p. 55-58);
22. 2002m. birželio 13d. Tarybos pamatinis sprendimas 2002/475/TVR dėl kovos su terorizmu (2002, OL L 164, p. 3—7);
23. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR 2003 m. liepos mėn. 22 d. dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje (OL, 2003 L 192, p. 54-56);
24. 2002 m. liepos mėn. 19 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis (OL, 2002 L 203, p. 1—4);
25. 2000 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose (OL C 197, 2000, p. 1—2);
26. 1996 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ekstradicijos, parengta remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu dėl Europos policijos biuro įsteigimo (Europolo konvencija) (OL C 299, 1996, p. 1—14);
27. 1957 m. gruodžio mėn. 13 d. Europos konvencija dėl ekstradicijos (ESS 024);
28. 2007 m. vasario mėn. 12 d. Tarybos sprendimas 2007/124/EB 2007–2013m. laikotarpiui įkuriantis specialiąją programą Terorizmo ir kitos su saugumu susijusios rizikos prevencija, parengtis ir padarinių valdymas kaip Saugumo ir laisvių apsaugos bendrosios programos dalį (OL, 2007 L 058, p. 0001 – 0006);
29. 2007 m. sausio mėn. 30 d. Tarybos sprendimas 2007/154/EB, panaikinantis Sprendimą 2003/487/EB dėl perviršinio deficito Prancūzijoje (OL, 2007 L 068, p. 0003 – 0004);
30. Tarybos sprendimas Nr. 2004/919/EB dėl kovos su tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimais, susijusiais su transporto priemonėmis (OJ, 2004 L 389, p. 0028 – 0030);

31. Tarybos sprendimas dėl susitarimų tarp Europos Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų dėl ekstradicijos ir savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose pasirašymo (2003/516/EB) (OL, 2003 L 181, p. 25—26);

32. Bendrųjų veiksmų aktas Tarybos priimtas remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl korupcijos privačiame sektoriuje (98/742/TVR) (OL, 1997 L 279, p. 1—2);

33. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. Rec(2004)6 valstybėms narėms dėl vidaus teisiųjų gynybos priemonių tobulinimo (OL, 2004 L 326, p. 47—63);

34. Europos Tarybos rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

<[http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Rec\(2000\)11_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Rec(2000)11_E.pdf)>;

35. Europos Tarybos rekomendacija Nr. R(97)13 dėl liudininkų įbauginimo ir gynybos (kaltinamojo) teisių. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

<<http://cm.coe.int/ta/rec/1997/97r13.html>>;

36. Europos Tarybos rekomendacija Nr. 9(91)11 dėl prekybos vaikais ir jaunimu, dėl jų seksualinio išnaudojimo, pornografijos ir prostitucijos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

<<http://cm.coe.int/ta/rec/1991/91r11.htm>>;

37. Europos Tarybos ministrų komiteto gairės dėl teroro aktų aukų apsaugos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-02-28]. Prieiga per internetą:

<http://www.tm.lt/strasburas/Guidelines_2005_LT.doc>;

38. 2002 m. Europos Tarybos ministrų komiteto gairės dėl žmogaus teisių ir kovos su terorizmu [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-01-20]. Prieiga per internetą:

<http://www.tm.lt/strasburas/Guidelines_2002_LT.doc>;

39. 2003 m. vasario mėn. 21 d. Europos Tarybos patariamojo komiteto nuomonė Dėl tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos taikymo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

<www.tmid.lt/images/source/attachments/ET%20patariamojo%20Komiteto%20del%20tautiniu%20mazumu%20apsaugos%20>;

40. 2006 m. Europos Komisijos Bendrasis pranešimas apie Europos Sąjungos veiklą. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:

<<http://europa.eu/generalreport/lt/rg2006lt.pdf>>;

41. 2004 m. gruodžio mėn. 1 d. Europos Parlamento Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komiteto darbo dokumentas dėl baudžiamosios teisės kokybės ir

baudžiamosios teisės normų valstybėse [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-10]. Prieiga per internetą:

< http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents>;

I.2. Nacionaliniai teisės aktai:

42. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014);
43. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340);
44. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741);
45. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1);
46. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 61-2753);
47. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170);
48. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 117-5318);
49. Lietuvos Respublikos laukinės augalijos įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1944);
50. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas (Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948);
51. Lietuvos Respublikos cheminio ginklo uždraudimo įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 90-2480);
52. Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas (Valstybės žinios, 1997, Nr. 108-2726);
53. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo tvarkos įstatymas (Valstybės žinios, 1995, Nr. 41-991);
54. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas (Valstybės žinios, 1995, Nr. 53-1290);
55. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas (Valstybės žinios, 1991, Nr. 34-933);

56. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl kompleksinės autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005 – 2007 m. programos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2005, Nr. 47-1573);

57. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės mėn. 19 d. nutarimas Nr. 588 Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2005-2008 metų programa (Valstybės žinios, 2005, Nr. 65-2333);

58. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl tam tikrų Europos Sąjungos teisės aktų nuostatų netaikymo Lietuvos Respublikai (Valstybės žinios, 2005, Nr. 112-4081);

59. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio mėn. 26 d. nutarimas Nr. 1139 Dėl Lietuvos Respublikos programos prieš terorizmą patvirtinimo (Valstybės žinios, 2005, Nr. 1139-14);

60. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl atsakingų institucijų paskyrimo ir įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos įstatymą “Dėl konvencijos, parengtos vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl Europos policijos biuro įsteigimo (Europolo konvencijos) ir jos protokolų ratifikavimo” (Valstybės žinios, 2004, Nr. 103-3791);

61. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl kompensacijos pagal Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto sprendimą dydžio ir išmokėjimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5621);

62. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministro įsakymas Dėl medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių patvirtinimo (Valstybės žinios, 2000, Nr. 53-1540);

63. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų komiteto nuomonė Dėl pasiūlymo priimti Tarybos Pamatinį Sprendimą dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą:

< http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=254959>;

64. Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų (Valstybės žinios, 1991, Nr. 9-244);

65. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas Dėl Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių patvirtinimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 134-4886);

II. Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS A.; MICKEVIČIUS D; ŠVEDAS G. *Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamosioje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;
2. ABRAMAVIČIUS, Armanas. *Lietuvos baudžiamosios teisės konstituciniai principai Europos Sąjungos teisės kontekste*. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė (konferencijos medžiaga). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004;
3. ABRAMAVIČIUS, Armanas. Lietuvos Respublikos baudžiamosio kodekso specialiosios dalies europeizacijos problemos. *Teisė*, 2005, Nr. 54;
4. APANAIVIČIUS A.; PAVILONIS M. *Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atribojimas* (mokymo priemonė). Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, 1983;
5. Atskirų socialinių grupių teisių padėtis ir kitos žmogaus teisių įgyvendinimo aktualios problemos. *Prekybos žmonėmis prevencija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-01]. Prieiga per internetą:
< <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0103923.doc>>;
6. BARTELS, Lorand. *Human rights conditionality in the EU's International agreements*. Oxford University press, 2005;
7. BERGER, Vincent. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius: Pradai, 1997;
8. BIELIŪNAS, Egidijus. *Europos žmogaus teisių konvencijos interpretavimas ir Lietuvos teisės tradicijos*. Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija (Konferencijos medžiaga). Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999;
9. BIELIŪNAS, Egidijus. *Pirmosios bylos iš Lietuvos Europos žmogaus teisių komisijoje*. Žmogaus teisių apsaugos mechanizmas. Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1997;
10. BRUGGEMAN, Willy. *Europol – a european FBI in the making?* [interaktyvus] 2000m. balandžio 13-14d. paskaita [žiūrėta 2007-02-25]. Prieiga per internetą:
< <http://www.cicerofoundation.org/lectures/p4bruggeman.html>>;
11. BRŪZGIENĖ, Rūta. Naujojo Lietuvos baudžiamosio kodekso kalba. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33(25);

12. CAIRNS, Walter. *Introduction to European Union law*. London – Sydney: Cavendish Publishing Limited, 1997;
13. ČEPAS, Algimantas. *Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-25]. Prieiga per internetą:
<www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc>;
14. DAPŠYS A.; ČAPLINSKAS A.; MISIŪNAS J. Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo teorinės problemos. *Teisės problemos*, 2004, Nr. 1;
15. DRAKŠIENĖ, Anna. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 2005 Nr. 54;
16. Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija antroji ataskaita apie Lietuvą, priimta 2002m. birželio 28d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-24]. Prieiga per internetą:
<http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/%2Decri/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry_approach/lithuania/Lithuania%20third%20report%20-%2cri06-2%20lituanien.pdf>;
17. Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija trečioji ataskaita apie Lietuvą, priimta 2005m. birželio 24d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-24]. Prieiga per internetą:
<http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1%2Decri/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry_approach/lithuania/Lithuania_CBC_3.asp#TopOfPage>;
18. Europos Komisijos reguliarioji ataskaita 2000. *Ataskaita dėl Lietuvos pažangos rengiantis narystei Europos Sąjungoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-03]. Prieiga per internetą:
<www.eudel.lt/lt/es_ir_lietuva/Files/Regular%20Report_Lithuania_2000%20LT%20reda_guota.doc>;
19. FASSBENDER, Bardo. The Better Peoples of the United Nations? Europe's Practice and the United Nations. *The European Journal of International Law* Vol.15 No.5 EJIL 2004;
20. GODA, Gintaras. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir Lietuvos Konstitucijos tiesioginio taikymo problemos. – *Teisės problemos*, 1995, Nr. 3;
21. GOMIEN, Donna. *Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1995;

22. JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Eugrimas, 2000;
23. JOVAIŠAS, Karolis. Baudžiamojo kodekso projektas: ketinimai ir realijos. *Teisės problemos*, 1996, Nr.4;
24. KAPTEYN P. J. G.; VERLOREN VAN THEMAAT P. *Introduction to the law of the European communities*. Denver – Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990;
25. KATUOKA, Saulius. *Tarptautinė teisė Lietuvos teisinėje sistemoje. Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija*. Vilnius: Eugrimas, 2000;
26. KENNEDY, Tom. *Learning European law*. Sweet&Maxwell Limited, 1998;
27. *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998;
28. KOSKENNIEMI, Martti. *International law aspects of European Union*. The Hague/London/Borton, Kluwer Law International, 1998;
29. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
30. Lietuvos Respublikos Užsienių reikalų ministerijos duomenų bazė. Ratifikuotos tarptautinės sutartys. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-04]. Prieiga per internetą:
<http://www1.urm.lt/data/30/LF422144412_jtkonv.htm>;
31. MICKEVIČIUS, Darius. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54;
32. NEVERA, Andrius. *Valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;
33. *Office for official publications of the European Communities, Committee of Enquiry into the drug problem in Member states of the Community*, 1987;
34. PIESLIAKAS, Vytautas. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006;
35. PRADEL, Jean. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001;
36. PRECHAL, Sacha. *Directives in EC law*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-03-26]. Prieiga per internetą:

[http://law.ubalt.edu/lawlib/bibs/sici?sici=0010958\(199411\)94%3A7%3C2154%3AWA%3E2.0.CO%3B2-C](http://law.ubalt.edu/lawlib/bibs/sici?sici=0010958(199411)94%3A7%3C2154%3AWA%3E2.0.CO%3B2-C);

37. ROSAS A.; HELGENSEN J. *Rights in Changing East/West perspective*. London: Pinter Publisher, 1990;
38. SIMMA, Bruno *The Charter of the United Nations. A commentary*. Oxford University press, 2002;
39. SINKEVIČIUS, Edvardas. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. *Teisė: mokslo darbai*, 2003, Nr. 48;
40. ŠVEDAS, Gintaras. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006;
41. ŠVEDAS, Gintaras. Kada Lietuva ratifikuos Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvenciją?, *Teisės problemos*, 1994, Nr. 3;
42. ŠVEDAS, Gintaras. Kai kurios baudžiamųjų įstatymų dispozicijų konstravimo problemos. *Teisė. Nusikalstamumo problemos*, 1991, Nr. 25;
43. UŠINSKAITĖ, Daiva. Mokėjimo instrumento sąvoka Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 60(52);
44. VADAPALAS, Vilenas. *Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje*. Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998;
45. VAIŠVILA, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004;
46. VAIŠVILA, Alfonsas. Baudžiamoji justicija – juridinė asmens statuso identifikacija. *Teisės problemos*, 1998, Nr. 3-4;
47. VALANČIUS V.; NORKUS R. Lietuvos administracinės ir baudžiamosios justicijos sąlyčio aspektai. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2006 Nr. 4 (82);
48. VITKUS, Gediminas. *Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 1999;
49. ZIRING L.; RIGGS R. E.; PLANO J. C. *The United Nations. International Organization and world politics*. Thomson Wadsworth, 2005;
50. ŽALIMAS D.; ŽALTAUSKAITĖ – ŽALIMIENĖ S.; PETRAUSKAS S.; SALADŽIUS J. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001;

51. ŽILYS, Juozas. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001;
52. ŽILYS, Juozas. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 21(13);
53. WESSELS, Johannes. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003;
54. ИГНАТЕНКО Г. В. *Международное право*. Москва: Высшая школа, 1995;
55. ТУНКИН Г. И. *Основы современного международного права*. Москва, 1956;
56. ТИХОМИРОВ Ю. А. *Публичное право*. Москва, 1995;

III. Teismų praktika:

1. Europos Teisingumo Teismo 1995 m. rugpjūčio mėn. 11 d. sprendimas byloje C-431/92, Commission of the European Communities v Federal Republic of Germany, (Rec., 1995, p. I-2189);
2. Europos Teisingumo Teismo 1991 m. liepos mėn. 11 d. sprendimas byloje C-87/09, Verholen and others v Sociale Verzekeringsbank Amsterdam, (Rec., 1991, p. I-3757);
3. Europos Teisingumo Teismo 1987 m. spalio mėn. 8 d. sprendimas byloje C-80/86, Criminal proceedings against Kolpinghuis Nijmegen BV, (Rec., 1987, p. 3969);
4. Europos Teisingumo Teismo 1985 m. spalio mėn. 3 d. sprendimas byloje C-28/84, Commission of the European Communities v. Federal Republic of Germany, (Rec., 1985, p. 3097);
5. Europos Teisingumo Teismo 1984 m. vasario mėn. 22 d. sprendimas byloje C-70/83, Gerda Kloppenburg v Finanzamt Leer, (Rec., 1984, p. 1075);
6. Europos Teisingumo Teismo 1982 m. sausio mėn. 19 d. sprendimas byloje C-8/81, Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt, (Rec.1982, p.53);
7. Europos Teisingumo Teismo 1978 m. kovo mėn. 9 d. sprendimas byloje 106-77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal S.p.A., (Rec., 1978, p. 629);
8. Europos Teisingumo Teismo 1973 m. vasario mėn. 7 d. sprendimas byloje C-39/72, Commission of the European Communities v Italy, (Rec., 1973, p. 101);

9. Europos Teisingumo Teismo 1970 m. gruodžio mėn. 12 d. sprendimas byloje C-11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, (Rec., 1970, p. 1125);

10. Europos Teisingumo Teismo 1964 m. liepos mėn. 15 d. sprendimas byloje C-6/64, Costa v E.N.E.L., (Rec., 1964, p. 1194);

11. Europos Teisingumo Teismo 1963 m. vasario mėn. 15 d. sprendimas byloje 26-62, N. V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming Van Gend & Loos v Nederlandse administratie der belastingen (Netherlands Inland Revenue Administration), (Rec.1963, p.3);

12. Pirmos instancijos Teismo 2005 m. rugsėjo mėn. 21 d. sprendimas byloje T-315/01, Kadi v Council and Commission, (2005/C 281/31);

13. Pirmos instancijos Teismo 2005 m. rugsėjo mėn. 21 d. sprendimas byloje T-306/01, Yusuf and Al Barakaat International Foundation v Council and Commission, (2005/C 281/31);

14. Europos žmogaus teisių teismo 1983 m. kovo mėn. 25 d. sprendimas byloje Silver and others v. The United Kingdom, [1983] ECHR 5;

15. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1978 m. sausio mėn. 18 d. sprendimas byloje 5310/71, Ireland v. The United Kingdom, A25;

16. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo mėn. 14 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio mėn. 22 d. nutarimu Nr. 1608 “Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo” nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio mėn. 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio mėn. 22 d. nutarimu Nr. 1608 “Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo” patvirtinto statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis (Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050);

17. Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario mėn. 7 d. nutarimas Dėl pareiškėjo – Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Tabako kontrolės įstatymo 26 straipsnio 14 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-624);

18. Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio mėn. 10 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998m. liepos 2d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario mėn. 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2003, Nr. 57-2552);

19. Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio mėn. 11 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2001, Nr. 5-143);

20. Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio mėn. 9 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1998, Nr. 109-3004);

21. Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio mėn. 13 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1997, Nr. 104-2644);

22. Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio mėn. 24 d. išvada Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1995, Nr. 9-199);

23. Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio mėn. 17 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo “Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių” 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos (Valstybės žinios, 1995, Nr. 86-1949);

24. Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio mėn. 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos 1994 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo “Dėl žemės reformos pagrindinių kryptų” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 1994, Nr. 7-116);

25. 2004 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas nr. 48 Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso normas, reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą;

26. 2003 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas nr. 42 Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui;

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato teisėjų 2000m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28 Dėl teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas;

28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gegužės mėn. 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo M. M. (M. M.) kasacinį skundą, Nr. 2K-354/2006;

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo J. J. kasacinį skundą, Nr. 2K-218/2004;

30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2003 m. balandžio mėn. 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje pagal nuteistojo S. N. kasacinį skundą, Nr. 2K - 322/2003.

Santrauka

Šio magistro darbo analizė vyksta trimis kryptimis: pirmiausia autorė apžvelgia tarptautinės teisės ir nacionalinės baudžiamosios teisės sąveikos problematiką. Atkreipiamas dėmesys į tarptautinių sutarčių vietą Lietuvos teisėje, koncentruojantis ties tokių sutarčių poveikiu nacionaliniam baudžiamajam įstatymui; siekiama nustatyti tiesioginę tokių sutarčių taikymo galimybę baudžiamojoje teisėje. Autorė prieina išvadą, jog tarptautinės sutartys, reglamentuojančios klausimus, svarbius baudžiamajai justicijai, turi būti perkeliamos į nacionalinius įstatymus.

Kitoje darbo dalyje tiriamas visuotinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sutarčių, tokių kaip Visuotinės žmogaus teisių chartijos, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) bei Jungtinių Tautų Organizacijos priimamų konvencijų reikšmė Lietuvos baudžiamajai teisei. Autorė nesiekia nustatyti konkrečių normų reikšmės nacionaliniam baudžiamajam įstatymui, bet išskiria poveikio nacionalinei baudžiamajai teisei kryptis. Analizuodama EŽTK autorė pabrėžia šios tarptautinės sutarties specifiškumą, be to, atkreipia dėmesį į Lietuvos baudžiamajame įstatyme konstruojamų blanketinių dispozicijų ir Konvencija garantuojamo principo *nullum crimen sine lege* sąveikos problemą. Magistro darbe prieinama išvada, kad Lietuva baudžiamosios teisės požiūriu, tarptautinius teisės aktus, garantuojančius asmens teisių apsaugą, įgyvendina pakankamai tiksliai.

Paskutinioji darbo dalis skirta Europos Sąjungos (ES) teisės reikšmingumui nacionalinės baudžiamosios teisės atžvilgiu apžvelgti. Autorė, pirmiausia atkreipia dėmesį į Lietuvos mokslininkų beveik neanalizuotą pirminės ES teisės reikšmę nacionalinei baudžiamajai teisei.

Analizuojant atskiras ES institucijų priimamų antrinių teisės aktų rūšis, pirmiausiai išskiriami kiekvieno teisės akto – reglamento, direktyvos, sprendimo, pamatinio sprendimo, bendrųjų veiksmų, rekomendacijų, nuomonių, gairių, konvencijų – bruožai. Autorė siekia atskleisti, kaip atskiri kiekvieno antrinio ES teisės akto požymiai įtakoja nacionalinį baudžiamąjį įstatymą. Be to, analizuojama tiesioginio reglamentų, direktyvų, sprendimų taikymo nacionalinėje baudžiamojoje teisėje galimybės; didelis dėmesys skiriamas priemonėms, kurių imasi valstybė, įgyvendindama tokius ES aktus. Autorė prieina prie išvados, jog, būtent antriniais ES teisės aktais vienodinama valstybių narių baudžiamoji teisė, o tinkamam antrinės ES teisės aktų įgyvendinimui dažniausiai reikalingos baudžiamojo įstatymo korekcijos.

Summary

Analysis of this Master's Paper is developed in three directions: firstly, the author summarized the issues of the international and national criminal law. Attention is drawn to the place of the international treaties in the Lithuanian law, focusing on the national criminal law implications of such treaties; attempting to determine the possibility of direct application of the treaties in the criminal law. The author concludes that international treaties regulating the matters that are relevant to criminal justice should be transferred to national laws.

The second part of the Paper analyses the significance of the treaties on the protection of universal human rights and freedoms, such as the Universal Charter on Human Rights, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECPHRFF) and of the conventions adopted by the United Nations Organization in general, to the criminal law of Lithuania. The author does not aim at defining the importance of the particular rules of law to the national criminal law, and distinguishes instead the trends of the national criminal law implications. Analyzing the ECPHRFF, the author emphasizes the special character of this international treaty also drawing attention to the problem of interaction between the blanket dispositions constructed in the Lithuanian criminal law and the principle of *nullum crimen sine lege* guaranteed by the Convention. The Master's Paper concludes that implementation of the international legal acts guaranteeing the protection of personal rights in terms of criminal law of Lithuania is being implemented with sufficient accuracy.

In the final part of the Master's Paper the relevance of the European Union (EU) law with regard to the national criminal law is summarized. In the first instance the author draws attention to the issue of relevance of the primary EU law to the national criminal law, which practically has not been analyzed by the Lithuanian scientists.

Analyzing separate types of the secondary legislation passed by the EU authorities, in the first instance the features of each legal act – regulation, directive, decision, framework decision, general actions, recommendations, opinions, guidelines and conventions – are distinguished. The author aims at disclosing the manner in which the features of each secondary legal act of the EU influence the national criminal law. Also, the possibilities of the direct application of regulations, directives and decisions in the national law are elaborate. The author concludes that it is the secondary legislation by means of which the criminal law of the Member States is being approximated, whereas appropriate implementation of the secondary legislation of the EU, as a rule, requires corrections of the criminal law.